

**Засновник:** Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

## **Україна: події, факти, коментарі Інформаційно-аналітичний журнал**

**№ 14 2018**

### **ЗМІСТ**

#### **Коротко про головне**

*Президент України провів телефонну розмову з канцлером Німеччини..С.4*

*На адресу глави держави надходять вітання з Днем Незалежності України від керівників країн світу.....С.4*

#### **Аналітика**

##### **Політичні акценти**

Тарасенко Н.

*Підсумки роботи Верховної Ради за першу половину 2018 р. в оцінках політиків та експертів.....С.6*

Гранчак Т.

*Політичні акценти православного свята.....С.16*

##### **Економічний ракурс**

Кулицький С.

*Доходи населення, споживання товарів і послуг населенням, споживчий ринок і проблеми макроекономічної стабільності в Україні.....С.22*

## До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.

*Співробітництво між ОТГ та їхніми партнерами – ключовий інструмент реалізації реформи з децентралізації.....С.34*

## Примітки на полях

Жангожа Р.

*Туркменистан сьогоднішній (штрихи к портрету страны).....С.45*

## Наука – суспільству

*До 100-річчя НАН України.....С.49*

*Основні напрями діяльності НАН України.....С.51*

*Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....С.56*

*Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....С.61*

*Діяльність науково-дослідних установ.....С.61*

*Астрономічна наука.....С.62*

*Здобутки української археології.....С.64*

*Наука і влада.....С.67*

## До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Струнгар В.

*Інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа.....С.67*

## До уваги держслужбовця

Мацкевич Л.

*Бібліографічні показники у фондах відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ: нові надходження у 2018 році.....С.75*



**Шановні співвітчизники!**

**Щиро вітаємо Вас з**

**Днем незалежності України!**

**Бажаємо всім нам миру, злагоди, поступу,**

**гідно пройти через всі випробування і**

**жити в єдиній демократичній країні, якою кожен з**

**нас пишатиметься!**



## Коротко про головне

### **Президент України провів телефонну розмову з канцлером Німеччини**

Президент України П. Порошенко провів телефонну розмову з федеральним канцлером Німеччини А. Меркель.

Федеральний канцлер проінформувала про результати переговорів з Президентом Росії, які відбулися напередодні у Німеччині.

Глава Української держави закликав активізувати зусилля задля звільнення українських заручників, яких незаконно утримують на території Росії та окупованих нею територіях.

П. Порошенко і А. Меркель домовилися про продовження консультацій на рівні міністрів закордонних справ нормандського формату щодо миротворчої місії ООН на окупованій частині Донбасу.

Було обговорено низку питань двостороннього порядку денного та домовлено продовжити контакти на найвищому рівні (<https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-telefonnu-rozmovu-z-kanclerom-nime-48990>).

### **На адресу глави держави надходять вітання з Днем Незалежності України від керівників країн світу**

Лідери країн світу надсилають на адресу Президента України П. Порошенка вітальні листи з нагоди 27-ї річниці Незалежності України.

Вітання українському народу та главі Української держави надіслав також Папа Римський Франциск.

«З нагоди Дня Незалежності України передаю Вам, Ваша Високоповажносте, та громадянам України свої щирі вітання. Сподіваюся, що прагнення знайти рішення на благо миру, до якого так прагне народ, принесе позитивні результати для усєї країни, особливо для жителів регіонів, уражених конфліктом», - йдеться у привітанні.

Понтифік побажав Президенту та усім жителям країни Божого благословення.

Главу держави та весь український народ зі святом привітали король Нідерландів Віллем-Александр, король Швеції Карл Густав XVI, король Бельгії Філіп.

«З нагоди національного свята України дозвольте мені висловити Вам, Ваша Високоповажносте, мої привітання та найкращі побажання процвітання українському народові. Дозвольте мені також висловити свою вдячність та надати високу оцінку послідовним та наполегливим діям вашого уряду в досягненні правди та справедливості для жертв трагедії МН17 та їхніх близьких родичів. Ми цінуємо відмінну співпрацю між нашими двома

країнами та іншими членами Об'єднаної слідчої групи, і ми з нетерпінням чекаємо на поступ у цьому ж дусі», - йдеться у вітальному листі короля Нідерландів Віллема-Александра.

Також вітання Президенту України надійшли від президента Латвійської Республіки Р. Вейониса та президента Італії С. Маттарелли.

«З нагоди національного свята я радий висловити палкі побажання злагоди та благополуччя дружньому українському народу від імені італійців та від себе особисто. Мир, стабільність та процвітання у Вашій країні залишаються нашим щирим побажанням та справою, яку ми з вірою підтримуємо в рамках зусиль, що прикладаються у цьому напрямку з боку міжнародної спільноти. Виконання мінських угод є ціллю, до якої необхідно прагнути в інтересах України та всієї Європи у щирому дусі співробітництва та політичної волі», - зазначив президент Італії.

С. Маттарелла також наголосив, що Італія підтверджує свою повну підтримку принципів міжнародного права, а також підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, та разом з європейськими партнерами працює з метою повного і безумовного їх забезпечення.

«Я впевнений, що у найближчому майбутньому наші міцні та плідні двосторонні відносини матимуть подальший поштовх у рамках ще більшого зміцнення зв'язку між Києвом та Європейським Союзом. З цими щирими побажаннями передаю Вам особисто та всьому дружньому українському народу найщиріші побажання благополуччя», - зазначив президент Італійської Республіки.

Вітання з Днем Незалежності України також надіслали генерал-губернатор Австралії П. Косгроув, голова Президії Боснії і Герцоговини Б. Изетбеговіч, капітани-регенти Республіки Сан-Марино С. Палмієрі та М. Чачі.

«Дозвольте мені висловити переконання, що дружні та конструктивні відносини між Австралією та Україною будуть невпинно зростати», - йдеться в посланні генерал-губернатора Австралії. Він висловив тверду підтримку суверенітету і територіальній цілісності України, яку послідовно підтримують в Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних форумах. «Австралія з нетерпінням чекає українських атлетів на «Ігри Нескорених», які відбудуться в жовтні цього року в Сідней», - зазначає П. Косгроув.

Глави держав бажають дружньому народові України процвітання та благополуччя, а також висловлюють тверду прихильність зміцненню дружніх зв'язків та співробітництва з Україною на користь взаємного розвитку і добробуту (<https://www.president.gov.ua/news/na-adresu-glavi-derzhav-nadhodyat-vitannya-z-dnem-nezalezhn-49058>).

## Аналітика

### Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Підсумки роботи Верховної Ради за першу половину 2018 р. в оцінках політиків та експертів**

Закриття 13 липня восьмої сесії Верховної Ради VIII скликання ознаменувало завершення чергового політичного сезону. 16–20 липня народні обранці ще працювали у комітетах, комісіях і фракціях, після чого розійшлися на «канікули».

Спікер парламенту А. Парубій, підбиваючи підсумки роботи депутатів за останні півроку відзначив, що під час восьмої сесії було прийнято 88 законів в цілому, в першому читанні 49 законопроектів і 37 постанов. Загалом було прийнято майже 200 позитивних рішень, які стосувалися різних сфер. Серед ключових рішень, зокрема, Закон «Про Антикорупційний суд», Закон «Про національну безпеку України», низка законів, спрямованих на євроінтеграцію України. Спікер також нагадав про Закон «Про дипломатичну службу», який фактично дав новий етап для роботи українських дипломатичних представництв, виокремив Закон «Про валюту», Закон «Про інтелектуальну власність», Закон «Про залучення іноземних інвестицій», Закон «Про стратегічну екологічну оцінку». Кожен з цих законів, за словами А. Парубія, потребував неймовірно великої підготовки і пошуку компромісу в залі (<http://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/161052.html>).

За інформацією офіційного сайту Верховної Ради, на восьмій сесії VIII скликання було прийнято 207 законодавчих актів, з яких:

- нові закони: 11;
- закони про ратифікацію угод: 11;
- зміни до законів: 40;
- постанови: 145 ([http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p\\_bills\\_stand\\_laws](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_bills_stand_laws)).

Водночас, як зазначають у Комітеті виборців України (КВУ), у Верховній Раді зберігаються високі темпи реєстрації законодавчого спау. За час роботи восьмої сесії ВР (лютий-липень 2018 р.) було зареєстровано 1118 проектів законів. Це по 25 нових законопроектів на один день пленарного засідання. Традиційно абсолютну більшість ініціатив реєструють народні депутати, а не уряд чи Президент. Вони подали 84 % від усіх законопроектів, зареєстрованих під час восьмої сесії.

За інформацією голови КВУ О. Кошеля, під час восьмої сесії було зареєстровано кілька десятків законопроектів, які можна віднести до категорії передвиборчого популізму. Зокрема, з'явилося відразу шість законопроектів, спрямованих на забезпечення інтересів пенсіонерів. Наприклад, один законопроект пропонує вдвічі підвищити пенсії для сільських жителів, інший – спрямувати кошти від конфіскації товарів на

митниці на підвищення пенсій. Але, за висновками експертного управління ВР та Міністерства фінансів, подібні ініціативи часто є нереалістичними. Втім наразі в парламенті не існує дієвих механізмів для захисту від законодавчого спаму. Депутати мають право подавати стільки законопроектів, скільки вважають за потрібне і їх зміст може бути фактично будь-яким, зазначив О. Кошель (<http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:u-vr-zberihaiutsia-vysoki-tempy-zakonodavchoho-spamu>).

Згідно звіту щодо підсумків роботи Верховної Ради впродовж восьмої сесії, який підготувала команда Громадського руху «Рідна країна» під керівництвом юриста В. Марусиченка, всього з лютого по липень 2018 р. було проведено 48 пленарних засідань. У середньому, за даними електронної реєстрації, на засіданнях були присутні 348 народних депутатів з 423, тобто 82 % від загального складу. Взагалі не голосували та були відсутні на всіх пленарних засіданнях п'ять народних депутатів: Бакулін Є.М., Клюєв С.П., Константиновський В.Л., Онищенко О.Р., Ярош Д.А. (0 % голосувань з 2239 голосувань) (<http://ridna.ua/2018/07/hulyaly-bilshe-nizh-pratsyuvaly-pidsumky-roboty-verhovnoji-rady-v-tsyfrah/>).

Серед найважливіших законів, які ухвалив парламент за шість останніх місяців, політики та експерти відзначають насамперед Закон «Про Антикорупційний суд». Створення Вищого антикорупційного суду (ВАС) є одним із ключових зобов'язань України перед міжнародними партнерами, а також заключною ланкою у системі антикорупційних органів у країні. Врахувавши рекомендації Венеціанської комісії та розглянувши понад дві тисячі правок 7 червня парламент ухвалив відповідний закон. Згідно із ним, Антикорупційний суд буде здійснювати правосуддя у корупційних та пов'язаних із ними справах, а також контролюватиме розслідування цих злочинів. До суду потраплятимуть великі корупційні справи, у яких збитки перевищуватимуть 880 тис. грн.

Однак у фінальному тексті Закону виявили несподівану поправку: справи НАБУ, які вже потрапили в звичайні районні суди, не мали бути переправлені в Антикорупційний суд, а оскаржувати вироки по «старих справах» САП та НАБУ теж мали в звичайній апеляції. Ця норма викликала жорстку критику як всередині країни, так і з боку зарубіжних партнерів, зокрема МВФ. У результаті в останній повноцінний робочий день, 12 липня, спікер А. Парубій та Прем'єр В. Гройсман змогли переконати депутатів у необхідності скасувати поправку ([https://espreso.tv/article/2018/07/13/novyuy\\_sud\\_stara\\_cvk\\_pidsumky\\_vosmoyi\\_s\\_esiyi\\_verkhovnoyi\\_rady](https://espreso.tv/article/2018/07/13/novyuy_sud_stara_cvk_pidsumky_vosmoyi_s_esiyi_verkhovnoyi_rady)).

Експерти сподіваються, що ВАС зможе стати по-справжньому незалежною судовою інстанцією. Адже відбір суддів до нього проводитиме Вища кваліфікаційна комісія суддів разом із Громадською радою міжнародних експертів. Ними можуть бути як іноземці, так і українці, однак їхні кандидатури визначатимуть міжнародні організації, які допомагають

Україні боротися з корупцією. За прогнозами експертів, з огляду на тривалий процес відбору суддів, повноцінна робота суду із розглядом корупційних справ розпочнеться вже наступного року.

Ще один знаковий закон – «Про національну безпеку України» – Верховна Рада ухвалила 21 червня. Його до парламенту вніс Президент. Закон передбачає реформування сектору нацбезпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО. Він чітко фіксує національні інтереси і механізми захисту нашої держави. Зокрема, прагнення України до інтеграції в європейський політичний, економічний, правовий простори, а також до членства в ЄС та НАТО.

Закон розробляли українські та міжнародні експерти, враховуючи рекомендації представників Північноатлантичного альянсу. У документі прописана стратегія розвитку українського оборонно-промислового комплексу. Він розділяє посади начальника Генштабу і головнокомандувача ЗСУ, а також надає українцям можливість здійснювати цивільний контроль за сектором безпеки і оборони через громадські об'єднання. Відтепер силовики зобов'язані видавати періодичні «Білі книги» про стан сектору безпеки і оборони. Відповідно до нового закону, з 1 січня 2019 р. міністр оборони України призначатиметься з-поміж цивільних осіб.

Одним з ключових досягнень останньої сесії ВР стало ухвалення закону про реінтеграцію Донбасу. Він законодавчо визначив Росію країною-агресором, а встановлений нею в ОРДЛО режим – окупаційним. Цей документ, нарешті, назвав всім відомі речі своїми іменами, зробивши їх доконаним фактом, зокрема і в суто юридичній площині.

Важливим кроком Верховної Ради стала підтримка звернення Української держави до вселенського патріарха Варфоломія з проханням про надання автокефалії Православній Церкві в Україні. За це рішення проголосували 268 народних депутатів із 334, зареєстрованих у сесійній залі. Якщо Патріарх дасть згоду, то помісна церква буде створена на базі УПЦ Київського патріархату та Української Автокефальної церкви. За власним бажанням до церкви зможуть приєднатися священники та віряни Московського патріархату. Важливо, що українська церква вперше за багато років може стати незалежною від Москви. У разі надання автокефалії роль матері-церкви буде виконувати Константинопольський патріархат, як і було з Х до XVII століття.

Не минули депутати своєю увагою питання соціального захисту українських військових. Так, 19 червня Верховна Рада поширила пільги учасників Антитерористичної операції на учасників Операції Об'єднаних сил (ООС). Це рішення пов'язано із переформатуванням АТО у ООС, яке відбулось наприкінці квітня 2018 р.

Крім того, було ухвалено два закони щодо підвищення соціальних виплат військовим та членам їх сімей. Відповідно до них, виплати сім'ям військовослужбовців, які загинули під час виконання обов'язків,



збільшуються у 1,5 рази. Одноразову грошову допомогу виплачуватимуть у розмірі 750-кратного прожиткового мінімуму.

«Підвищуємо на 50 % грошову компенсацію, і родина отримає понад 1,2 млн грн від держави – якщо військовий загинув у бою. Також на 50 %, з 400 тис. до близько 640 тис. грн підвищилась компенсація у випадку інвалідності I групи», – пояснив український Президент під час підписання закону.

З важливих рішень, ухвалених під час восьмої сесії, ще варто згадати закон про трансплантацію. Він має запустити систему пересадки органів, адже ситуація з цим була критична: лікарі боялися проводити операції через правову неврегульованість цієї сфери. Письмове рішення, чи віддавати органи на трансплантацію у випадку раптової смерті, мають ухвалювати самі українці. А якщо за життя вони цього не зробили, рішення – за близькими родичами.

У липні народні депутати підтримали другий пакет законодавства щодо посилення відповідальності для неплатників аліментів. Фактично він доповнює ті обмеження, які набули чинності у лютому, а саме: заборону виїзду за кордон, заборону на керування авто та володіння зброєю. Але тепер ці санкції накладатимуть на порушників після чотирьох місяців боргу, а не шести, як було раніше. Крім того, відтепер на боржників буде накладатися автоматизований арешт коштів, а дитина зможе виїжджати на один місяць без дозволу одного з батьків на лікування або відпочинок за кордоном. Ще одна ключова новація – нарахування чималої пені на суму заборгованості (<http://naglyad.org/uk/2018/07/16/vid-alimentiv-do-natsbezpeki-pidsumki-vosmoyi-sesiyi-verhovnoyi-radi/>).

В останній робочий день у п'ятницю 13 липня, коли, як правило, за важливі рішення не голосують, депутати встигли зробити крок до вирішення проблеми «євроблях». Проголосовані у першому читанні законопроекти передбачають суттєве зменшення вартості розмитнення авто (вона залежатиме від віку автомобіля й об'єму двигуна), а також суттєве збільшення штрафів (десятки тисяч гривень) за їхнє незаконне ввезення й експлуатацію.

Протягом сесії Генпрокурор Ю. Луценко вніс до парламенту п'ять подань щодо зняття недоторканності з депутатів, але за ґратами опинився лише один нардеп – Н. Савченко. 22 березня з неї зняли недоторканність та затримали, а наступного дня – заарештували за звинуваченням у підготовці теракту й держперевороту. Після інформації про те, що Н. Савченко заходила до сесійної зали з гранатами, депутати ухвалили закон про заборону перебувати у приміщенні Верховної Ради зі зброєю. Для контролю поставили на вході металеві рамки.

З очікуваних, але не ухвалених рішень парламенту слід згадати Виборчий кодекс. Ще в листопаді минулого року Верховна Рада підтримала його проект у першому читанні. Він передбачає введення механізму обрання народних депутатів за системою відкритих пропорційних списків. Щоправда,

на початку року депутат від фракції «Блоку Петра Порошенка» О. Барна заявив, що законопроект «ухвалили випадково». «Депутати навіть не зрозуміли, за що вони голосували. Однозначно, в подальшому, він не отримає підтримки зали. Тому що система виборів висуванням кандидатів є корумпованою з самого початку. Списки будуть складати власники партій, олігархи. І депутат голосуватиме не за власним переконанням, а так, як йому вкаже керівник фракції. Інакше в нього заберуть мандат», – розповів він.

Голова Верховної Ради України А. Парубій вважає, що парламент повинен розглянути проект Виборчого кодексу у другому читанні у вересні, або на початку жовтня нинішнього року. На цьому він наголосив під час прес-конференції за підсумками роботи восьмої сесії Верховної Ради України VIII скликання.

«Я вважаю, що Виборчий кодекс має бути прийнятий за рік до парламентських виборів. Тобто я вважаю, що він має бути поставлений на розгляд у залі у вересні, максимум – на початку жовтня», – сказав А. Парубій і додав, що розуміє, як непросто буде знайти голоси. При цьому він висловив упевненість, що це має бути дуже професійно підготовлений законопроект. За словами А. Парубія, наразі над підготовкою до другого читання проекту Виборчого кодексу України працює робоча група Комітету з питань правової політики та правосуддя, яка розглянула половину із 4,5 тис. поправок до законопроекту (<http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/161072.html>).

Спікер парламенту також розраховує на скасування до кінця каденції нинішньої Верховної Ради депутатської недоторканності. Про необхідність такого кроку неодноразово заявляли представники фракцій нинішньої парламентської більшості та опозиції, за це публічно ратує Президент України П. Порошенко. В якості компромісу він пропонує депутатам скасувати її з наступного скликання. Однак, коли справа доходить до голосування, питання під будь-яким приводом відкладається. Цього разу профільний комітет ВР вирішив доопрацювати законопроекти про скасування недоторканності, оскільки Конституційний суд вказав на деякі ризики після ліквідації парламентського імунітету (<https://www.slovoidilo.ua/2018/07/12/statija/polityka/prokrastynacziya-radi-yaki-pytannya-nardepy-ne-zmohly-vyrishyty-viii-sesiyi>)

Одним із головних розчарувань восьмої сесії стало те, що парламент не зміг скасувати обов'язкову подачу електронних декларацій для активістів. Підтримали це рішення лише 156 депутатів. Однак у фракції БПП запевнили, що розроблять новий законопроект. «Незабаром при Президенті України буде створено робочу групу, яка підготує новий законопроект про скасування е-декларування для активістів. За основу буде взятий наявний президентський законопроект. Крім того, будуть враховані зауваження Венеційської комісії», – повідомила І. Луценко (<https://www.slovoidilo.ua/2018/07/12/statija/polityka/prokrastynacziya-radi-yaki-pytannya-nardepy-ne-zmohly-vyrishyty-viii-sesiyi>).

Також Верховна Рада не змогла ухвалити всі закони, необхідні для повноцінного запуску Державного бюро розслідувань – нового правоохоронного органу, який замість Генпрокуратури повинен розслідувати злочини правоохоронців та посадовців, не пов'язані з корупцією. Голова відомства Р. Труба зокрема скаржився щодо неможливості провести конкурси на 140 посад у центральному апараті.

Одними з найскладніших під час восьмої сесії були кадрові питання. Певного прогресу у їх вирішенні все ж вдалося досягти. 15 березня депутати нарешті відправили у відставку В. Гондареву (заяву вона написала ще за рік до того), а керівником Нацбанку призначили її першого заступника Я. Смолія. Того ж дня з'явився новий Уповноважений з прав людини – Л. Денисова з «Народного фронту», а член фракції БПП В. Пацкан очолив оновлений склад Рахункової палати, яка шість років була у «підвішеному» стані через відсутність керівника та завершення термінів повноважень її членів. З кадрових успіхів цієї сесії варто згадати й призначення аудитора НАБУ. Ним став экс-представник України в Раді ООН з прав людини, 81-річний юрист М. Василенко.

Водночас парламентарі так і не спромоглися розглянути заяви про відставку міністра АПК Т. Кутового та міністра інформаційної політики Ю. Стеця, подані ще минулого року. Як виявилось, постанови про їх звільнення до Верховної Ради ще не вніс Кабмін. Як зазначив Прем'єр-міністр В. Гройсман, з цього питання відбувається «діалог у рамках коаліції». Крім того, очільниці МОЗ У. Супрун та Мінфіну О. Макарова перебувають у статусі виконуючих обов'язки.

Не змогли депутати й оновити склад Центральної виборчої комісії, термін повноважень 13-ти з 15-ти членів якої сплив ще у червні 2014 р. До того ж голова ЦВК М. Охендовський перебуває під слідством НАБУ (поки призупиненому з технічних причин). Президент вніс 14 кандидатур на 13 вакантних посад ще 5 лютого 2018 р. Серед них були представлені всі фракції, крім «Опозиційного блоку». І саме це стало формальним приводом переносити розгляд питання з тижня на тиждень, адже Парламентська асамблея Ради Європи вимагала представництва всіх політсил. Крім того, більшість фракцій побоюються, що Президент отримає повний контроль над Центрвиборчкомом. 12 липня спікер А. Парубій відмовився поставити питання про оновлення складу ЦВК на голосування, пославшись на відсутність кандидатів у залі. Мовляв, інакше призначення членів ЦВК можна буде оскаржити в суді. Таким чином, питання перенеслося на осінь.

Проблеми були також зі звітом Кабінету Міністрів перед Верховною Радою. Заслухати міністрів мали ще навесні, але комітет переніс звіт на літо – нібито через відрядження голови економічного комітету А. Іванчука. За інформацією ЗМІ, ініціатором перенесення звіту був «Народний фронт», який побоювався, що БПП може порушити питання про відставку В. Гройсмана. Зрештою комітет заслухав звіт урядовців 20 червня і взяв його до відома. Вносити питання до сесійного залу спікер А. Парубій не став.

Не дісталася сесійної зали Ради і ціла низка законопроектів. У березні Н. Южаніна зареєструвала законопроект про створення Національного бюро фінансової безпеки, Президент навіть визначив цей законопроект як невідкладний. Новий орган має замінити податкову міліцію, підрозділ Національної поліції з боротьби з фінансовими злочинами та спецпідрозділ Служби безпеки України з боротьби з корупцією. За словами П. Порошенка, створення Бюро дозволить ліквідувати корупцію в правоохоронних органах, які також виконували функції контролю фіскальної дисципліни. Розгляд законопроекту мав початися ще в травні, але постійно відкладався, й ось на цій сесії часу на нього не вистачило.

Обійшли депутати питання мораторію на продаж землі. Торік його продовжили до січня 2019-го, однак ішлося про те, щоб створити ринок землі. Тим більше, що міжнародні партнери цього від нас вимагають. Нещодавно П. Порошенко також виступив на підтримку скасування мораторію. «Чинний мораторій на продаж земель стримує інвестиції, гальмує розвиток аграрного ринку, позбавляє значну кількість громадян України можливості реалізувати своє конституційне право розпоряджатися своєю земельною власністю», – заявив глава держави, але жодного рішення Рада поки не ухвалила.

Підсумовуючи результати роботи восьмої сесії Верховної Ради України VIII скликання, свої думки висловили депутати різних фракцій. Так, народний депутат з фракції «Батьківщина» В. Івченко серед позитивних моментів відзначив ухвалення законів, які змінюють структуру керування Міністерством оборони України, закон про Нацбезпеку, вирішення проблемних питань в аграрному секторі, зміни до Податкового кодексу.

Серед негативних моментів – повна відсутність розгляду соціальних законопроектів, зауважив політик. На думку народного депутата від «Батьківщини», у цій ситуації явно простежується політика уряду.

«Політика уряду направлена виключно на заробляння коштів до бюджету та намагання зібрати з підприємців більше податків. І це замість того, щоб надати допомогу незахищеним верствам населення у складний період і створити нові робочі місця! Хоча головна функція держави - допомога людям», – нагадав В. Івченко (<https://ba.org.ua/vadim-ivchenko-pidsumuvav-rezultati-roboti-vosmo%D1%97-sesi%D1%97-parlamentu/>).

Одним з найбільших розчарувань, на думку народного депутата від «Самопоміч» Р. Семенухи, стало те, що депутати в останній пленарний день сесії не змогли оновити склад ЦВК, термін повноважень більшості членів якої спливає ще у червні 2014 р. Разом з тим, ухвалення Радою проектів про розмитнення автовок на іноземних номерах він назвав шахрайством, зокрема, тому, що ці авто досі лишаються поза законом. Депутат наголосив на недопрацюваннях над пенсійною та податковою реформами, зокрема, не запроваджені другого накопичувального рівня та незаміні податку на прибуток податком на виведений капітал.

Головне, чого не досягли депутати під час восьмої сесії – це відсутність ініціатив для економічного прориву України, зазначила депутат від БПП О. Продан. Тому завдання на осінь – проголосувати законопроекти, що звільняють економіку від монополій та значного регулювання. І це повинно було позначитись на добробуті українців, каже О. Продан.

Емоційно напруженою ця сесія була для «Опозиційного блоку» та, зокрема, його представника Ю. Мірошниченка. Він повідомив, що вважає, що рішення здебільшого були нерезультативними та носили несистемний характер. Наприклад, неповноцінною він називає медичну реформу. Також, на його думку, економіка не демонструє необхідного зростання, а соціально-економічне становище українців не покращується (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/88-zakonoproektiv-stali-zakonami-pro-rezultati-roboti-verkhovnoji-radi-9-sesiji-8-ho-sklikannja-2482475.html>).

Народний депутат від «Опозиційного блоку», лідер громадсько-політичного руху «Партія миру» В. Новинський, коментуючи підсумки восьмої сесії Верховної Ради VIII скликання в ефірі телеканалу «Україна», заявив, що Верховна Рада протягом сесії не ухвалила жодних законів, які сприяли б установленню миру, хоча саме такий запит є у суспільстві. «Сьогодні кожного українця хвилює питання миру і відновлення територіальної цілісності. По-друге, соціально-економічні питання, працевлаштування, питання тарифів та продуктів першої необхідності. Третій момент – це повсюдна корупція. Четвертий – безпека на вулицях. Що зробила Верховна Рада для того, щоб установити мир? Абсолютно нічого. Усе робила навпаки. Ухвалювала закони, які можуть або продовжити конфлікт, або його заморозити (закони про реінтеграцію та національну безпеку). І це замість того, щоб ухвалювати закони, спрямовані на виконання мінських угод. Тобто фактично партія війни в парламенті перемагає, хоча в суспільстві перемагає партія миру», – упевнений політик. Нардеп додав, що парламент не сприяв і боротьбі з корупцією, тому що джерело політичних зловживань, на його погляд, – це мажоритарні округи на виборах, а їх Рада так і не скасувала.

«Із 200 законів, які розглядала Верховна Рада, тільки дев'ять мали якусь соціальну спрямованість. Що було зроблено для боротьби з корупцією? Що було зроблено для того, щоб подолати політичну корупцію? Адже основа корупції – це мажоритарні округи. Ми виступали і виступаємо за те, щоб було ухвалено закон про пропорційну систему виборів, – це дасть змогу звести нанівець політичну корупцію. На минулій сесії цей закон проголосували в першому читанні, і ми очікували, що під час нинішньої його буде винесено на друге читання. Цього також вимагають і наші міжнародні партнери. Але коаліція не зацікавлена в тому, щоб цей закон було ухвалено. Тому його не виносять на розгляд у сесійну залу», – сказав В. Новинський.

Минулої сесії не було ухвалено законопроекту №7304-1, який має захистити права переселенців, додав він. «Сьогодні їхні права всіляко порушують, тому ми подали приблизно 20 законопроектів, щоб виправити

всі наявні диспропорції. Проте всіх їх гальмує чинна коаліція», – заявив політик і зазначив, що юристи «Опозиційного блоку» виграють позови в суді, спрямовані на захист прав переселенців, а влада блокує виконання судових рішень у таких справах. В. Новинський вважає, що Рада працює неефективно, тому її роботу оцінює як задовільну тільки 4 % громадян України (<http://gordonua.com/ukr/news/politics/-novinskij-shcho-bulo-zrobleno-verhovnoju-radoju-dlja-togo-shchob-vstanoviti-mir-rivnim-rahunkom-nichogo-265302.html>).

Коментарі експертів з приводу результатів роботи Верховної Ради протягом восьмої сесії зосереджені як навколо позитивних моментів, так і не оминають увагою недоліки та недопрацювання. За словами політолога О. Медведєва, за час останньої сесії парламент ухвалив низку важливих політичних і економічних рішень, які, звичайно, дадуться знаки не сьогодні і не завтра, але які належать явно до стратегічних. «Причому, що цікаво – що ряд таких рішень ухвалювався спільними голосуваннями не тільки двох провладних фракцій реформаторських, БПП і НФ, але і за підтримки опозиційних партій. Мені здається, що реформаторські закони найбільш активно з опозиції підтримувала "Самопоміч", але були важливі закони, за які голосувала і "Батьківщина", і Радикальна партія», – сказав він (<https://prn.ua/pro-pidsumki-roboti-verhovnoyi-radi/>).

За його словами, до найбільш важливих політичних документів належать законопроекти, які відкрили умови для створення Вищого антикорупційного суду і початку його конкурсного формування, а також президентські ініціативи, які мали статус пріоритетних і до проходження яких сам Президент докладав чимало зусиль як автор законопроектів.

«На друге місце я би поставив закон про національну безпеку, який дійсно переводить стандарти сектору національної безпеки, в першу чергу Збройних сил України, на стандарти НАТО. І, звичайно, це сприяло ефективній роботі української дипломатії на саміті НАТО, де президент, міністр закордонних справ, інші наші дипломати дуже суттєво вплинули на фінальну резолюцію саміту НАТО, яка носить доволі проукраїнський характер по всіх тих позиціях, які нас цікавлять», – зазначив він.

Також, на думку політолога, серед важливих рішень цієї Верховної Ради – підтримка Верховною Радою звернення Президента України до Вселенського патріарха по Томос для православної церкви в Україні, який теж набрав доволі високу кількість голосів.

«І, напевно, важливим політичним рішенням є закон про реінтеграцію тимчасово окупованих територій, про визнання Росії країною-агресором. Думаю, що для інфікованого передвиборчими вірусами парламенту це, в принципі, доволі високий результат. А якщо ще врахувати низку важливих економічних рішень – це новий закон про товариства з обмеженою відповідальністю, це новий закон про валюту... І завдяки таким рішенням більше третини опитаних інвесторів в

найближчі місяці очікують істотного покращення інвестиційного клімату саме завдяки таким ухваленим законам», – наголосив О. Медведєв.

На думку політолога В. Фесенка, якщо оцінювати досягнення восьмої сесії Верховної Ради України за кількістю законів, то, можливо, їх не так багато. З іншого боку, зауважує експерт, коли просто ухвалюють сотні законів, то тоді це означає нестабільне законодавство. «Нам же потрібні не закони заради законів, а ті закони, які пов'язані з реформами і закони, які нас ведуть до нової політичної і соціально-економічної якості. Серед головних законопроектів, які були ухвалені, це закон про Вищий антикорупційний суд. Це було головне і найбільш складне питання цієї парламентської сесії», – відзначив В. Фесенко (<https://prm.ua/antikoruptionsiy-niy-sud-natsbezpeka-fesenko-rozpoviv-pro-dosyagnennya-vosmoyi-sesiyi-radi/>).

Політолог О. Якубін підкреслив, що попри позитив у вигляді ухвалення за цю сесію важливих законів і здійснення кадрових перестановок, погано, що велика частина питань була далекою від інтересів громадян. Експерт назвав величезною прогалиною те, що не відбувся публічний звіт уряду В. Гройсмана з можливістю надати йому оцінку. На його думку, в парламентсько-президентській формі правління це виглядає дивно. «Річ у тім, що саме ця оцінка дала б можливість зрозуміти, наскільки виконується бюджет, чи правильно вибудована соціально-економічна політика», – пояснив О. Якубін (<https://www.slovoidilo.ua/2018/07/13/pogljad/polityka/deputaty-jdut-kanikuly-oseni.-yak-parlament-vidpracyuvav-viii-sesiyu>).

За фактом ця сесія Верховної Ради знову показала, що парламент не контролює уряд. Ключові рішення ухвалюються за межами парламенту, а саме на Банковій, акцентував політолог. Крім того, на його думку, восьма сесія була переповнена елементами передвиборчого й законодавчого спаму. Йдеться про різні неоднозначні законодавчі ініціативи з точки зору прав людини та Конституції. Наприклад, бажання отримати позасудовий контроль над ЗМІ.

«Очевидно, що це просто законодавчий спам, який не лише порушує Конституцію, але й займає місце реальної якісної роботи. Тому що реальні питання, які були важливими й мали вирішитися на цій сесії, проігнорували», – наголосив політолог.

Експерт нагадав, що парламент так і не вирішив питання з переміщеними особами, хоча цього постійно вимагали. Наприклад, у частині надання їм права голосувати. Не узгодили рішення й щодо військових пенсіонерів, додав він.

«Ця сесія показала, що парламент перебуває далеко від тієї реальності, в якій живе населення. Не запропоновано громадянам чіткого бачення того, що буде з країною завтра, й не пропонуються рішення для проблем, які

виникають зараз. Тому в глобальному сенсі парламент перебуває в кризі й потребує перезапуску», – підкреслив політолог.

Отже, за оцінками політиків та експертів, черговий парламентський сезон минув, як завжди, з неоднозначним результатом. З одного боку, він відзначився прийняттям низки важливих та навіть стратегічних законів, з іншого – не вирішив багатьох, не менш значимих питань. Ухвалення рішень щодо них варто очікувати на наступній сесії парламенту, яка розпочнеться 4 вересня, а завершиться 25 січня 2019 р. Вона має бути останньою для Верховної Ради цього скликання. Вже у жовтні наступного року на Україну чекають чергові парламентські вибори.

Т. Гранчак, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Політичні акценти православного свята**

Кінець липня для України позначився подіями, пов'язаними з вірою й церквою, які, утім, в чергове актуалізували "мирські" питання гібридної війни, президентських виборів і змусили замислитися над форматом відносин церкви і держави та відокремленості церкви від політики.

У першу чергу ідеться про Хресні ходи, які пройшли Києвом з 24 по 28 липня з нагоди 1030-річчя Хрещення Русі-України. Три дні – для трьох православних церков. Зокрема 24 липня пройшла хода, організована Українською автокефальною православною церквою – УАПЦ, 27 липня – Українською православною церквою Московського патріархату – УПЦ МП і 28 липня – Українською православною церквою Київського патріархату – УПЦ КП разом з УАПЦ.

Утім найбільшого резонансу в ЗМІ набули заходи під егідою УПЦ МП і УПЦ КП. Значною мірою – через можливі небезпеки і провокації, пов'язані з російсько-українським протистоянням, а також у зв'язку з питанням першості серед православних віруючих України.

Напередодні, 25 липня, в "Укрінформі" навіть відбувся "круглий стіл" "Хресний хід УПЦ МП. Чи безпечний для України?", в якому взяли участь П. Мовчан – голова ГО ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка; О. Саган – доктор філософських наук, релігієзнавець, член-кор. Академії наук України; С. Здіорук – доктор історичних наук; Г. Філіпчук – академік педагогічних наук; М. Голомша – доктор філософських наук; Т. Усатенко – активіст Майдану; К. Стеценко – мистецтвознавець, голова Київського міського об'єднання «Просвіта».

Аналогічний захід – прес-конференція на тему "Небезпека для України Хресного ходу УПЦ МП 27 липня 2018 року до 1030-річчя Хрещення Русі" – цього ж дня було проведено в інформаційній агенції УНН.

Серед ризиків, які відзначали учасники обговорень, – можливість використання релігійних мотивів у політичних цілях. Як відомо, для багатьох в Україні УПЦ МП залишається інструментом російського впливу, а одним з



організаторів, фінансових спонсорів цього річної ходи став відомий активіст Московської патріархії экс-регіонал В. Новинський. Тож експерти не виключали можливості провокацій і зіткнень учасників ходи з радикально налаштованими представниками націоналістичних об'єднань.

За різними джерелами, організована УПЦ МП Хресна хода зібрала від 20 до 250 тис. (за даними поліції та керуючого справами УПЦ МП Антонія відповідно) віруючих з різних регіонів України. На Хрещатику від Майдану Незалежності до Європейської площі були встановлені рамки металошукачів, а периметр огорожено. Поліція вибірково перевіряла пішоходів, які проходили в огорожену зону. У центрі несли чергування співробітники Нацгвардії. Загалом за порядком під час Ходи слідкували 5 тис. правоохоронців. При цьому жодні прогнози щодо провокацій і зіткнень не виправдалися великою мірою завдяки злагодженій роботі правоохоронців.

Віряни пройшли від Володимирської гірки до Києво-Печерської лаври. В урочистостях взяли участь экс-регіонали В. Новинський, Ю. Бойко, Н. Шуфрич, О. Вілкул, М. Добкін. Пізніше до групи політиків долучився колишній Голова Верховної Ради України В. Литвин. Хресна хода УПЦ МП завершилася всенощним стоянням в Києво-Печерській Лаврі з молитвою за мир в Україні.

Як було акцентовано УПЦ МП, для участі в святкуванні Хрещення Русі прибули 12 представників світових помісних церков за винятком поляків і росіян. За інформацією "Ліги", єпископ Нектарій з Кіпру зазначив, що присутність майже всіх представників Церков свідчить про підтримку і митрополита Онуфрія, і всієї УПЦ МП. У такому ж ключі висловилися грузинський, румунський і американський ієрархи.

Примітно при цьому, що Вселенський Патріарх Варфоломій I участі в урочистостях, організованих УПЦ МП, не брав. У відповіді Вселенського Патріарха главі РПЦ Кіріллу (Гундяєву) на офіційне запрошення взяти участь в урочистих заходах, присвячених «1030-летию Хрещення Русі» було зазначено, що дійсні свята з нагоди 1030-річчя Хрещення Київської Русі відбуватимуться у Києві, в яких представники Вселенського Патріарха візьмуть участь 28 липня (в заходах, організованих УПЦ КП і УАПЦ. – Авт.).

За коментарем "Ліги", досить різка відповідь Вселенського Патріарха обумовлена його чіткою позицією щодо відсутності у Москві підстав для організації урочистостей з приводу історичних подій, які мали місце наприкінці X ст. в Києві, та невизнанні «приєднання» Київської Митрополії Московським патріархатом у другій половині XVII ст.

Як відомо, 28 липня згідно з указом Президента України В. Ющенко у 2008 р. було визначено офіційним державним святом Дня Хрещення Київської Русі. Цьогоріч 28 липня відбулися спільні заходи УПЦ Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної церкви. Урочистості розпочалися з нічного богослужіння у Володимирському Соборі за участі Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. Пізніше віряни пройшли Хресною ходою "Молитва за Україну та Українську Помісну

Православну Церкву", в якій взяли участь Президент П. Порошенко і члени уряду. Хо́да рушила за маршрутом Володимирський собор – бульвар Шевченка – вулиця Володимирська – Софійська площа – Михайлівська площа – парк Володимирська гірка. Одночасно зі сторони Бесарабської площі по бульвару Тараса Шевченка вирушила хо́да віруючих УАПЦ на чолі з митрополитом Макарієм, яка на перехресті бульвару Тараса Шевченка та вулиці Володимирської зливалася з першою.

За даними поліції, у заходах 28 липня взяло участь 65 тис. українців.

Обидві Хресних ходи активно коментувались у ЗМІ і соціальних мережах. Причому оцінки проросійських і російських оглядачів та експертів природно були діаметрально протилежні національно-патріотичним коментарям.

Зокрема першими стосовно заходів УПЦ МП зазначалось, що їх масовий характер засвідчив підтримку вірян саме УПЦ МП, продемонстрував прагнення миру всупереч інтересам "правлячої партії війни". "Українська православна церква в черговий раз продемонструвала високу здатність до мобілізації віруючих, – коментує політолог Р. Бортник. – Причому, чим більше влада намагається втручатися в справи церковні, тим більше будуть Хресні ходи". Він також звернув увагу на те, що 27 липня в ході віруючих по Києву або молебні за мир не взяв участі жоден представник нинішньої влади, яка "стала в опозицію до цієї частини населення України".

Примітно, при цьому, що Р. Бортник, намагаючись довести програш влади на гуманітарному терені, порівнює нинішню Хресну ходу з іншою акцією, яка неоднозначно сприймається в суспільстві і багатьма розглядається як інструмент негативних російських впливів, – ходою "Безсмертного полку" 9 травня.

У цьому контексті привертає увагу коментар директора Українського інституту національної пам'яті В. В'ятровича у Facebook. За його словами, "нинішня хо́да – це не просто релігійна процесія. Так само як "Безсмертний полк" – не просто вшанування пам'яті загиблих в Другій світовій. Одне і друге – демонстрація сили "руського міра" в столиці України. Погана новина – акції демонструють досить потужний його мобілізаційний ресурс. Хороша – «победобесіє» і МП останні інструменти "руського міра", які ще діють в Україні".

З такою позицією співзвучні оцінки відомого оглядача В. Портнікова, який назвав Хресну ходу УПЦ МП своєрідною "психічною атакою". "Для РПЦ в Україні будь-яка Хресна хо́да – це огляд військ. А Хресна хо́да 2018 року – ще й попередження Константинопольського патріархату: не варто йти на конфлікт з Москвою, он скільки її прихильників в Україні! І вони готові, за твердженням російського олігарха з українським паспортом Вадима Новинського, не просто до церковного конфлікту, але до "громадянської війни", – вважає В. Портніков.

"Російська Православна Церква і Московський Патріархат – це бойовий релігійний загін ГРУ, ФСБ Росії – і якщо дивитися на проблему з цієї призми,

все стає зрозумілим", – про таке в ефірі "5 каналу" в програмі "Інформаційний вечір" заявив заступник директора агентства моделювання ситуацій О. Голобуцький.

"УПЦ МП перетворює святкування 1030-ї річниці хрещення Київської Русі у "хрестовий похід", – своєю чергою зазначив координатор групи «Інформаційний спротив» Д. Тимчук.

"Хресна хода "за мир" передбачувано перетворилася на хресну ходу за "руській мір": портрети патріарха Кіріла, одіннарод, Ніколай великій царь та інший треш путінського політичного православ'я", – написав В. Таран, член ради РПР.

Ще більш жорстко – фсбешно-патріархальним шабашем – на своїй сторінці у Facebook назвав заходи УПЦ МП координатор Антикорупційного форуму Львівщини, голова аналітичного центру Free Voice Information Analysis Center О. Роговик.

Український блогер з ніком Mason Lemberg, даючи оцінку заходам УПЦ МП 27 липня, висловлює упевненість в їхньому провалі, оскільки склад учасників ходи виявив, що між ними є таке суттєве розшарування, як між феодалами і кріпаками 17 ст. За словами блогера, крім відрази це нічого не викликало, оскільки "добре видно контраст між гордістю і багатством "служителів Путіна" і кріпаками в дешевому лахмітті". На переконання блогера, влаштована УПЦ МП хода "дала змогу переконатися в тому, що релігія, яку контролюють в ФСБ, не може бути щирою. Кожен ще раз міг побачити, як виглядає той шлях назад, шлях в нікуди, шлях до поневолення".

Щодо заходів під егідою УПЦ КП, то і проросійські, і патріотично налаштовані експерти й оглядачі звернули увагу на політичне значення і забарвлення православної події. Зокрема, в репортажі видання "Буквы" акцентується, що замість ікон учасники Хресної ходи УПЦ КП несли прапори України й "націоналістичні гасла". На не зовсім церковну атрибутику звертає увагу і "ВВС.Україна". Політолог О. Маркосян вважає у цьому контексті, що за таких умов хода втрачає свій початковий сенс і перетворюється на політичну демонстрацію, влаштовану владою "від безсилля". За її словами, "київський патріархат" "став занадто близький до політики і до влади, яку українське суспільство не поважає. Вони, влада і "київський патріархат", так близькі, так єдині, що люди не хочуть мати ні з тим, ні з тим чогось спільного".

Оглядачі "Новинарні" Д. Лиховій та Л. Шовкун зі свого боку зазначають: "Кожна хресна хода УПЦ КП 28 липня засвідчує проукраїнський, державний характер цієї церкви і – куди ж без цього – є своєрідним "алаверди" на масові заходи Московського патріархату: "подивіться – нас, україномовних і киевоцентричних, ще більше"".

У зв'язку з цим слушним є коментар українського блогера Mason Lemberg, який, дякуючи на своїй сторінці у Facebook усім, хто взяв участь у Хресній ході УПЦ КП – "православному, греко-католику, католику, мусульманину, буддисту, крішнаїту чи атеїсту. Кожному українцю,

незалежно від віросповідання, етнічного походження чи мови спілкування" – наголосив на тому, що значення цієї події виходить за межі православного свята. За його словами, "це був акт декларації Незалежності. Кожен з присутніх, попри все, що нам прийшлося пережити твердо усвідомлював хто він є ментально, культурно і світоглядно. Сьогодні ми показали, що ми українці, що нас багато, що нас не зламати, що ми збережемо і відбудуємо успішну Україну".

Пошуки шляхів вирішення церковного питання в Україні і мінімізації ризиків, пов'язаних з діяльністю УПЦ МП, вивели на порядок денний питання Томосу про автокефалію Української церкви.

Як нагадує видання «Цензор.Нет», 17 квітня 2018 р. Президент України П. Порошенко заявив про те, що прийняв рішення звернутися до Вселенського патріарха Варфоломія з проханням про надання Томосу Українській помісній автокефальній церкві.

18 квітня глава держави провів зустріч з предстоятелями православних церков України та офіційно прийняв для передачі Вселенському Патріарху Варфоломію Звернення про надання Українській церкві Томосу про автокефалію з підписами всіх архієреїв, які підтримали це рішення.

19 квітня Верховна Рада підтримала звернення Президента.

Українська православна церква Київського патріархату закликала УПЦ Московського патріархату підтримати зусилля щодо канонічного визнання Вселенським Патріархом української церковної незалежності.

Під час урочистих заходів з нагоди святкування 1030-річчя хрещення Київської Русі Президент України П. Порошенко зазначив, що отримання Україною Томосу про автокефалію завершить ствердження її незалежності й самостійності.

"Святий рівноапостольний князь Володимир Великий прийняв християнську віру від Константинопольської Церкви, яка для нас і понині є Церквою-Матір'ю. І сьогодні, у день 1030-річчя хрещення Київської Русі-України, наша віра і наша спільна молитва про те, аби Константинопольський Патріарх якнайскоріше надав Томос Єдиній Помісній Православній церкві!" – написав глава держави в Facebook.

Зазначимо, що з часу висунення П. Порошенком ініціативи звернення до Вселенського Патріарха Варфоломія ідея Томосу про автокефалію зустрічала доволі скептичне сприйняття як в церковному середовищі, так і в середовищі експертів.

Зокрема прогнозовано негативно поставилися до надання українській церкві Томосу про автокефалію в УПЦ МП. Як інформує «Радіо Свобода», друга особа у Московському патріархаті, митрополит І. Алфеев сказав, що надання Томосу може привести до кровопролиття.

Своєю чергою, представник УПЦ МП, заступник голови відділу зовнішніх церковних зв'язків УПЦ протоієрей М. Данилевич заявив, що спроба створення Української Помісної автокефальної Церкви не принесе результату.

Посилити позицію УПЦ МП намагаються проросійські політологи й оглядачі.

"Тепер, навіть якщо припустити, що Вселенський патріархат колись видасть Києву Томос про автокефалію, це буде Томос не для всієї країни. Думку значної частини віруючих Фанар проігнорує. З урахуванням уже озвучених планів прихильників автокефалії про захоплення храмів і лавр після Томосу абсолютно очевидно, що це призведе до колосального протистояння в суспільстві, коли будь-який райцентр стане місцем міжцерковної війни. Ймовірно, про це думають і в Константинопольському патріарха ті і тягнуть з рішенням, не бажаючи брати на себе відповідальність за наслідки", – вважає Р. Бортник.

З іншого боку, як зазначає, коментуючи питання Томосу для України, В. Портніков, "у РПЦ ще в 90-і роки була прекрасна можливість дарувати автокефалію Українській церкві – і при цьому зберегти в ній свій вплив, більш того – впливати на Україну через цю нову автокефальну церкву. Тоді незалежна українська церква стала б якорем, який міцно утримував би Україну в «русском міре». ...Але РПЦ вважала за краще йти іншим шляхом – шляхом блокування самої ідеї автокефалії, шляхом розколу українського православ'я. Завдяки цьому ідея незалежної держави і самостійної церкви стали дуже близькими ідеями, а поява автокефальної церкви сьогодні сприймається як ще один крок у бік від цивілізаційної залежності від Москви".

Більше того, прагнення РПЦ поширюються не лише на Україну. Оглядач порівнює патріарха Кирила з відомою бабою з пушкінської казки про рибалку і рибку: "Кирило ніколи не хотів бути "просто" московським патріархом, він прагне стати "володаркою морською", главою світового православ'я. Саме тому відносини, які склалися у попередника Кирила патріарха Алексія II із Вселенським патріархатом, були Кирилом практично зруйновані. Останнім ударом Московського патріарха по цих відносинах став фактичний бойкот Всеправославного собору на Криті". Таким чином суперечки між РПЦ і Вселенським патріархатом автоматично виводять Україну в союзниці останнього.

Як пояснюють оглядачі, "зараз першочергове значення отримало питання, кому – Константинополю чи Москві – бути першим в православному світі. Ставки вище, ніж питання про українську автокефалію". У цьому контексті Україна може розраховувати на підтримку Вселенського патріархату, зацікавленого в обмеженні впливу Москви і зміцненні власних позицій.

Справедливість таких припущень засвідчив візит в Україну наприкінці липня Вселенського патріарха Варфоломія, який 27 липня підтвердив намір надати автокефалію Українській православній церкві.

Підсумовуючи зазначимо, що більшість оглядачів і експертів, які коментують ситуацію навколо церков в Україні та цьогорічні заходи, присвячені 1030-річчю Хрещення Русі, звертають увагу на їх політизацію.

Зокрема Хресну ходу УПЦ МП розглядають як електоральну мобілізацію навколо політиків колишньої Партії регіонів та гасел "канонічне православ'я" і "мир". З іншого боку, оглядачі не виключають, що позитивне вирішення для України питання надання Українській православної церкві Томосу про автокефалію поряд з отриманням безвізу може бути в перспективі використано П. Порошенком під час виборчої кампанії як один із здобутків часів його президентства. У зв'язку з цим примітно, що, як інформує "Новинарня" з посиланням на допис у Facebook голови правління Національної суспільної телекомпанії України З. Аласанії, однією з причин, чому Перший національний канал відмовився від трансляції ходи, є та, що режисером цих заходів виступив С. Проскурня – "творець усіх театралізованих урочистостей за участі Президента, в яких на перший план виходить Петро Порошенко". Видання також звертає увагу на сотні однаковісінських прапорів, і "фабричні" транспаранти з написами "Молитва за Україну", які несли молоді миряни в шеренгах, що засвідчувало: не все в оформленні ходи було самодіяльним.

Політизація питання віри позначилась і на підходах до організації і проведення заходів: починаючи від активної участі політиків, які знову виявилися "по різні боки барикад", до оплати поїздок вірянам з одного боку і перешкоджанні таким поїздкам – з іншого.

У більш глобальному контексті можна говорити про становлення й самоусвідомлення Української православної церкви поряд із становленням Української держави. І як 1030 років тому питання віри і церкви звучало в контексті питання цивілізаційного вибору Київської Русі, так і сьогодні ці питання звучать в контексті цивілізаційного вибору України. Як пізніше, за часів козаччини, так і сьогодні, незважаючи на умови тотальної глобалізації й поширення сучасних технологій, питання "якої віри?" для України не втрачає своєї актуальності й політичного забарвлення і залишається впливовим фактором політики, без урахування якого неможливе ефективне вирішення питань суспільного розвитку і міждержавних відносин.

Економічний ракурс

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Доходи населення, споживання товарів і послуг населенням, споживчий ринок і проблеми макроекономічної стабільності в Україні**

Рівень і структура споживання населенням товарів і послуг є важливими, причому не лише економічними, а і соціально-політичними характеристиками будь-якого суспільства й, особливо, трансформаційного, яким є українське суспільство. Причому соціально-політична роль економічного процесу споживання значно зростає у періоди політичних

виборів. Саме така ситуація поступово назріває в Україні, яку наступного року очікують президентські та парламентські вибори, що відбуватимуться до того ж в умовах гібридної російської агресії.

Насамперед зазначимо, що поступова адаптація українського суспільства до умов російської гібридної агресії дозволила вітчизняній економіці вже у 2016 р. перейти від спаду до зростання. Наслідком цього стало поступове підвищення реальних доходів українців і зростання споживання населенням товарів і послуг. При цьому слід пам'ятати, що процес споживання населенням товарів і послуг у будь-якому суспільстві є не лише суто економічним, а й соціально-психологічним процесом. Саме з таких позицій спробуємо оцінити нинішній хід цього процесу в Україні.

При цьому треба наголосити, що специфіка формування офіційної статистичної звітності, а також наявність в нашій країні потужної тіньової економіки, ускладнює досягнення мети цього дослідження. Це, наприклад, стосується часових порівнянь різних джерел доходів і напрямків витрат коштів населення України. Тому для, так би мовити, компенсації браку подібної інформації при підготовці цієї роботи аналізувались результати різних соціологічних опитувань та експертних оцінок.

Так, за даними Державної служби статистики (Держстату) України, у 2017 р. основними джерелами доходів населення нашої держави були заробітна плата (44,3 % від загальної суми доходів, отриманих населенням України), соціальні допомоги, в т. ч. пенсії, та інші одержані поточні трансферти (35,2 %), прибуток та змішаний дохід (17,5 %) і доходи, одержані від власності (3,0 %). Таким чином, основними джерелами доходів населення, які насамперед визначали як обсяг споживання товарів і послуг, так і загальну динаміку споживчого ринку в Україні, були заробітна плата і соціальні допомоги, включаючи пенсії, та інші одержані поточні трансферти.

Під впливом економічної кризи, обумовленої російською гібридною агресією, рівень реальної заробітної плати в Україні у грудні 2014 р. знизився, порівняно з груднем попереднього року, на 13,6 %, а у грудні 2015 р. – ще на 9,9 %. Утім, подолання кризи й відновлення зростання вітчизняної економіки призвело до зростання рівня реальної заробітної плати в Україні у грудні 2016р., порівняно з груднем попереднього року, на 11,6 %. А у грудні 2017 р. вона зросла, відповідно, ще на 18,9 %. В результаті, у грудні 2017 р. рівень реальної заробітної плати в Україні по відношенню до грудня 2013 р. зріс на 3,3%, перевищивши таким чином докризовий рівень. А оскільки у 2018 р. темпи зростання номінальної заробітної плати перевищували темпи інфляції, то зростання реальної заробітної плати в Україні продовжилось і цього року. Зокрема, реальна заробітна плата українців у травні зросла на 14,1% порівняно з травнем 2017 р., і на 2,9% порівняно з квітнем 2018 р. І це, своєю чергою, є доволі потужним стимулом до зростання споживчих витрат населення України.

Дещо менший вплив на розвиток споживчого ринку України нині справляють соціальні допомоги, включаючи пенсії, та інші поточні

трансферти, одержані українцями. Це пов'язано, мабуть, не лише з меншими доходами населення за цією статтею, а й з більш повільним номінальним зростанням цієї статті доходів до 2017 р., коли темпи її зростання були нижчі за споживчу інфляцію. Тобто тоді реальні доходи населення від соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів, по суті, зменшувались. Це, своєю чергою, вплинуло не лише на загальну величину, а й на структуру споживчих витрат відповідних категорій населення, насамперед людей похилого віку та інвалідів.

Водночас слід звернути увагу на диференціацію рівнів доходів різних верств населення України. Наприклад, у березні 2018 р. в Україні нарахування в межах мінімальної заробітної плати (тобто 3723 грн/місяць) мали 7,9% штатних працівників підприємств (у березні 2017р. – 10,3%). Частка працівників вітчизняних підприємств із заробітною платою від 3723 грн. до 6000 грн. становила 44,1%, понад 6000 грн. – 48,0%, при цьому у 21,3% штатних працівників нарахована заробітна плата перевищувала 10000 грн. Водночас зазначимо, що у березні 2017 р. нарахована заробітна плата перевищувала 6000 грн, у 36,0 % штатних працівників – 10000 грн. Тобто, серед працівників підприємств у 2017 – 2018 рр. суттєво зросла частка працівників з номінально вищими зарплатами. Причому середня номінальна заробітна плата штатних працівників українських підприємств у травні 2018 р. в порівнянні з попереднім місяцем збільшилася на 2,9%, в річному вимірі - на 27,6%, і склала 8,7 тис. грн, тоді як в квітні вона становила 8, 5 тис. грн, березні - 8,3 тис. грн, лютому - 7,8 тис. грн, січні - 7,7 тис. грн.

Як зазначалось вище, другим за обсягом джерелом доходів населення України, а отже – і за значенням для розвитку вітчизняного споживчого ринку, є соціальні допомоги, в т. ч. пенсії, та інші одержані поточні трансферти. Правда, при цьому, наприклад, за даними Пенсійного фонду України, середній розмір однієї пенсійної виплати в Україні станом на 01 квітня 2018 р. становив 2518 грн/місяць, а середній розмір однієї пенсії за віком – 2570 грн. Причому пенсіонери за віком склали 76,0 % від загальної кількості отримувачів пенсій на зазначену вище дату. Середній же розмір щомісячних виплат (пенсії у зв'язку з втратою годувальника, за інвалідністю, соціальні пенсії тощо), які отримували інші одержувачі соціальної допомоги, був ще меншим. Слід також наголосити, що темпи зростання середніх пенсійних виплат протягом останнього часу були суттєво нижчими за темпи зростання середніх зарплат. Загалом, розглянуте вище зростання доходів населення України, що відбувається останнім часом, є важливою передумовою не лише зростання загальних обсягів споживчого попиту на товари і послуги в нашій державі, а й вагомим чинником структурної диференціації такого попиту як за видами товарів і послуг, так і у регіональному плані.

Водночас дані державної статистики дають уявлення як про доходи, так і про витрати населення України. Зокрема, за даними Держстату України, 92,8 % своїх доходів у 2017 р. населення України витратило на придбання



товарів та послуг, 10 % – пішло на поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти. При цьому 2,8 % дефіциту витрат було компенсовано за рахунок скорочення заощаджень населення України. При цьому слід зазначити, що, згідно з даними Держстату України, до 2017 р. витрати населення України в цілому були менші за його доходи, в результаті чого спостерігалось накопичення заощаджень. По суті, у 2017 р. вперше, починаючи з 2005 р., населення України щоб покрити свої видатки витрачало частину зроблених раніше заощаджень, оскільки його офіційних поточних доходів для цього було недостатньо. Причому, як свідчать дані Держстату України, тенденція перевищення витрат українців над їх доходами з одночасним відповідним скороченням заощаджень населення на 22 млрд грн продовжилась і у I кварталі 2018 р.

Таке перевищення витрат населення України над його офіційно визначеними доходами може бути як результатом згадуваної вище недосконалості державного статистичного обліку, так і проявом, що найімовірніше, реальних соціально-економічних процесів. У випадку згаданої недосконалості офіційного статистичного обліку зазначене перевищення витрат населення над його реальними доходами, включаючи тіньові доходи, може мати, по суті, фіктивний характер. Адже, наприклад, різниця в експертних оцінках тіньової економіки в Україні та суми заощаджень населення України в іноземній валюті, яка зберігається поза банківськими рахунками, вимірюється у мільярдах гривень/доларів США. За таких обставин цілком може проявитись згаданий феномен перевищення грошових витрат населення над його доходами.

Утім, не можна відкидати й того, що визначене державною статистикою перевищення у 2017 – у I кварталі 2018 рр. витрат населення України над його доходами все-таки є реальним. І цьому може бути принаймні дві групи пояснень. Перше можливе пояснення полягає у тому, що частина населення України через нестачу доходів почала витрачати свої заощадження. А друге можливе пояснення полягає у тому, що в Україні у 2017 – у I кварталі 2018 рр. перевищення витрат населення над його доходами є результатом відкладеного попиту населення на товари і послуги. Правда, як довго діятиме цей ефект відкладеного попиту – незрозуміло.

Водночас, як свідчать дані Національного банку України (НБУ), суми коштів практично на всіх видах депозитних рахунків населення у банках України у 2017 р. зростали. Правда, протягом I кварталу 2018 р. загальна сума коштів на депозитних рахунках населення у банках України скоротилась, але лише на 6 млрд грн. Тобто, навіть теоретично, не менше як 16 млрд грн населення України витратило за рахунок інших джерел, якими можуть бути тіньові доходи та заощадження поза банківськими рахунками.

При цьому слід зазначити, що розподіл банківських заощаджень серед фізичних осіб в Україні теж доволі нерівномірний. Як заявив, наприклад, голова Національного банку України (НБУ) Я. Смолій, у 2017 р. банківські рахунки в Україні мали 63% громадян, що говорить про низький рівень

фінансової інклюзії (доступності фінансових послуг). Адже 37% дорослого населення не мали рахунків в банках. За його словами, згідно з даними Світового банку, в 2011 р. 41% дорослого населення України мав хоча б один банківський рахунок. Як бачимо, за шість років цей показник зріс у 1,5 рази. Для порівняння варто зазначити, що навіть у сусідніх державах, колишніх членах «соціалістичного табору» показник фінансової інклюзії значно вище. Наприклад, в Угорщині – 75%, у Чеській Республіці і навіть у Білорусі – по 81%.

Не можна також виключати, принаймні на регіональному рівні, і своєрідного «симбіозу» представлених вище першого і другого пояснень означеного феномену перевищення витрат над доходами населення України. На користь такого «симбіозу» може свідчити, наприклад, те, що у 2005 – 2016 рр. заощадження населення України накопичувались, оскільки у цей період його доходи перевищували витрати. Так, за інформацією Держстату України, перевищення доходів населення над його витратами у 2017 р. поряд з Києвом, Дніпропетровською, Полтавською та деякими іншими областями України також спостерігалось у Донецькій та Луганській областях, господарство і зайнятість населення в яких нині знаходяться у значно гіршому стані, ніж в інших регіонах України. При цьому, наприклад, у цей же період у сусідній з Донбасом Харківській області загальна сума витрат населення перевищувала його сукупні доходи на 22,4 %, тоді як в цілому по Україні перевищення витрат населення над його доходами складало лише 2,8 %.

Найімовірніше пояснення цього феномену може бути те, що саме жителі Донецької і Луганської областей, включаючи переселенців, а можливо і частина контингенту силових структур, залученого до операції Об'єднаних сил, витрачають свої доходи, отримані на території зазначених областей, саме у Харківській області. При цьому не виключено, що до коштів, які у державній статистичній звітності фігурують як витрати населення Харківської області, на практиці залучаються і тіньові доходи, мабуть чималі, отримані населенням України на території Донецької і Луганської областей. Усе зазначене, найімовірніше, і створює статистичний феномен дуже великого перевищення витрат населення над його доходами у Харківській області.

Тому слід наголосити, що специфіка формування доходів і витрат населення України полягає у тому, що для адекватного висвітлення цієї проблеми недостатньо використовувати економічну звітність, а треба залучати ще й результати відповідних соціологічних досліджень. Зокрема, йдеться про проведені Держстатом України у жовтні 2017р. модульне опитування 8,0 тис. домогосподарств, які брали участь у вибірковому обстеженні умов життя, щодо їхніх доходів та споживчих можливостей. Програма дослідження передбачала вивчення сприйняття населенням ознак бідності та позбавлення (депривації) у сфері їхніх споживчих можливостей за наявних у суспільстві стандартів, ступеня актуальності для населення

базових ознак бідності та позбавлення, а також аналіз поширення серед домогосподарств окремих проявів позбавлення в частині можливостей задоволення не тільки мінімально необхідних фізіологічних потреб, а й потреб, пов'язаних із розвитком особистості та забезпеченням належного рівня комфортності існування. При цьому досліджувалась самооцінка домогосподарствами (населенням) України доступності окремих товарів та послуг.

Найбільш поширеними позбавленнями в усіх групах населення, що представляють інтерес у контексті теми нашого аналізу, були: недостатність коштів для задоволення неочікуваних необхідних витрат за рахунок власних ресурсів – 60% (у 2015р. – 64%); для тижневого сімейного відпочинку не вдома один раз на рік – 52% (55%); недостатність коштів для оплати необхідних товарів та послуг охорони здоров'я – 30 – 27% (32 – 27%); відсутність автомобіля, як і у 2015р., – 29%; недостатність коштів для своєчасної та в повному обсязі оплати рахунків за житло та необхідні послуги з його утримання – 25% (20%) тощо. А, наприклад, за оцінками респондентів щодо наявності у них позбавлень у сфері харчування кожна четверта особа не мала достатньо коштів для споживання через день страви з м'ясом, курятиною, рибою (або їх вегетаріанським аналогом) (у 2015р. – 28%).

Тобто, як свідчать соціально-психологічні дослідження, поняття «бідність» має доволі широке тлумачення серед різних верств населення України. Це доволі часто обумовлює суттєві відмінності у поведінці різних верств населення, в тому числі й на споживчому ринку, під впливом навіть однакових економічних чинників. Загалом же критерієм, так би мовити, «абсолютної» бідності громадян можна вважати недостатність у них грошей на їжу, що визначається як самооцінка у ході соціологічного опитування. Як свідчать, наприклад, данні опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), у грудні 2017 р. 12% українців вважали, що вони не мають достатньо грошей на їжу. «Це високий показник, але за всі роки існування України як незалежної держави він був менший тільки у 2008 до початку фінансової кризи, у 2013 і на початку 2014. У 2012 році рівень бідності теж був 12%, а в усі інші роки незалежності України рівень бідності був вищим, ніж зараз», – йдеться у повідомленні КМІС. Тобто рівень, так би мовити, абсолютної бідності, який, по суті, й презентує нестача грошей на їжу, нині знаходиться на порівняно низькому рівні.

Водночас, як зазначається у згаданому вище дослідженні, яке було проведене Держстатом України, у 2017 р. покращення споживчих можливостей населення, порівняно з 2015 р., відбулося за більшістю ознак та практично серед усіх груп населення. Правда, при цьому існує суттєва диференціація щодо розповсюдження проявів позбавлень серед найменш забезпечених 10% населення (далі – населення першого дециля), населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму в середньому на місяць

(далі – дохід нижче прожиткового мінімуму), нижче розміру фактичного прожиткового мінімуму в середньому за місяць (далі – дохід нижче фактичного прожиткового мінімуму) та найбільш забезпечених 10% населення (далі – населення десятого дециля).

Найбільш вагомими відмінностями щодо ступеня поширеності позбавлень (проявів матеріальної депривації) спостерігалися за такими ознаками, як відсутність житла у нормальному стані, пральної машини, телефону (у т. ч. мобільного), недостатність коштів для того, щоб не відмовляти собі в найнеобхідніших продуктах харчування, а також для придбання за потребою нового одягу та взуття для дітей: частки населення десятого дециля, які потерпали від цих проявів позбавлень, були у 14–3 рази менші, ніж серед осіб з доходами нижче прожиткового мінімуму, осіб із доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму та серед населення першого дециля (далі – малозабезпечені групи населення). Не могли дозволити собі неочікувані необхідні витрати близько трьох чвертей малозабезпечених груп населення проти 30% у групі населення десятого дециля; не мали достатньо коштів для тижневого сімейного відпочинку не вдома один раз на рік близько двох третин малозабезпечених груп населення проти 28% населення десятого дециля. Частки населення десятого дециля, які потерпали від проявів позбавлень за іншими ознаками, були у 10–2 рази менші, ніж серед населення малозабезпечених груп.

В Україні у 2017 р. найбільше потерпали від матеріальної депривації особи, які проживали у багатодітних домогосподарствах. Частка такого населення, яке мало 3 і більше ознаки депривації, була в 1,5 рази більшою, ніж серед однодітних (61% проти 41%), а тих, які мали 4 і більше ознаки, в 1,4 рази більшою (37% проти 26%). Рівень глибокої матеріальної депривації сільського населення (третина) в 1,3 рази перевищував аналогічний рівень серед міського (24%).

За результатами дослідження Держстату України був проведений аналіз поширення бідності за ознаками депривації серед населення, яке потерпало від інших форм бідності, а саме за відносним критерієм за витратами, за критерієм доходу нижче фактичного прожиткового мінімуму. Тобто, для найбільш адекватного визначення стану бідності населення, як економіко-психологічної категорії, використовують одночасно означені критерії. У 2017 р. серед населення України, яке проживає в домогосподарствах, що були визначені бідними за відносним критерієм за витратами, як і у 2015 р., 11% були одночасно бідними за ознаками депривації. Серед населення, бідного за критерієм доходу нижче фактичного прожиткового мінімуму, 16 % були одночасно бідними за ознаками депривації (у 2015 р. – п'ята частина). Слід зазначити, що потерпало від усіх трьох форм бідності (за відносним критерієм за витратами, за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму та ознаками депривації) 9% населення (у 2015 р. – десята частина). До речі, напрям динаміки синтезу цих трьох показників, по суті, відповідає динаміці наведених вище даних опитування Київського міжнародного інституту

соціології щодо поширення бідності серед населення України. Частка ж населення України, яка потерпала хоча б від однієї з цих форм бідності, становила 57% проти двох третин у 2015 р.

Важливим показником достатку населення України, а також його диференціації за рівнями доходів, є динаміка витрат населення на сплату комунальних послуг. Хоча, заради коректності дослідження треба зазначити, що, певною мірою, динаміка сплати комунальних послуг одночасно є ще й питанням фінансової дисципліни населення. За інформацією Держстату України, на кінець квітня 2018 р. заборгованість населення зі сплати за постачання природного газу становила 14,9 млрд грн, за централізоване опалення та постачання гарячої води – 13,3 млрд грн, за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 3,4 млрд грн, за централізоване постачання холодної води та водовідведення – 1,9 млрд грн, за вивезення побутових відходів – 0,4 млрд грн, за постачання електричної енергії – 3,9 млрд грн. При цьому середні нарахування за житлово-комунальні послуги, з урахуванням електроенергії (із розрахунку 150 кВт·год), на одного власника особового рахунку у квітні 2018 р. становили 832,5 грн.

Слід однак звернути увагу на те, що у квітні 2018 р. населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги 9,6 млрд грн (167,5% нарахованих за цей період сум), за постачання електричної енергії – 2,9 млрд грн (104,0% нарахованих за цей період сум). Тобто, означені, так би мовити, «надмірні» платежі здійснювались населенням у рахунок погашення його боргу попередніх періодів.

Загалом слід підкреслити, що близько 70 % від усієї суми боргу населення за житлово-комунальні послуги станом на кінець квітня склали борги, що утворились ще до початку опалювального сезону 2017 – 2018 рр. А близько 30 % від усієї суми цього боргу населення мабуть обумовлено подорожчанням житлово-комунальних послуг перед початком опалювального сезону 2017 – 2018 рр. Причому із закінченням опалювального сезону, а можливо і завдяки зростанню доходів, в квітні 2018 р. населення України сплатило за житлово-комунальні послуги на 3,8 млрд грн більше, ніж йому було нараховано в цьому місяці. Цей показник приблизно на 1,0 млрд грн перевищував суми боргів, сплачених населенням за житлово-комунальні послуги у квітні та червні – вересні 2017 р.

Отже, може існувати три причини формування боргів населення за житлово-комунальні послуги: реальна нестача коштів у певної частини населення (низька платоспроможність); фінансова недисциплінованість певної частини населення і, так би мовити, «фіктивний» характер заборгованості. В останньому випадку йдеться про неправильно нараховані суми. Але активізація сплати населенням своїх боргів за житлово-комунальні послуги дає підстави припускати, що певна частина цих боргів все-таки буде сплачена протягом 1 – 2 років, мабуть, на суму десь близько 10 млрд грн, а може й дещо більше. Як би там не було, однак кошти населення, які призначено на погашення боргів за житлово-комунальні послуги, навряд чи

підуть на придбання товарів та інших послуг (крім житлово-комунальних). На це можуть бути спрямовані кошти, що відповідають заборгованості населення за житлово-комунальні послуги через його фінансову недисциплінованість. Сума ця чимала і у масштабах держави, мабуть, обчислюється мільярдами гривень. Але навряд чи вона може суттєво вплинути на стан вітчизняного споживчого ринку загалом.

Водночас, як свідчать дані дослідження споживчих настроїв в Україні, яке щомісяця здійснює маркетингова компанія GfK Ukraine, у травні 2018 р. споживчі настрої українців дещо покращилися: індекс споживчих настроїв (ICN) склав 62,9, що на 1,5 п. більше, ніж у квітні 2018 р. При цьому найбільших змін на краще зазнав індекс очікуваної динаміки безробіття.

Індекс поточного становища підвищився на 1,4 п. та склав 60,3. Складові цього індексу зазнали таких змін: індекс поточного особистого матеріального становища склав 50,9, що на 0,8 п. нижче за показник квітня; індекс доцільності великих покупок зріс на 3,7 п. та встановився на позначці 69,8.

Індекс економічних очікувань у травні піднявся на 1,6 п. – до позначки 64,6. Динаміка складових цього індексу виглядає так: індекс очікуваних змін особистого матеріального становища збільшився на 1,7 п. порівняно з минулим місяцем і досяг позначки 61,2; індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчого року збільшився на 0,5 п. та склав 62,5; індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих 5 років становив у травні 70,1, що на 2,7 п. більше за показник квітня.

«У травні індекс споживчих настроїв зберігає позитивну тенденцію, що розпочалась у квітні. Найсуттєвіше у травні порівняно до квітня зріс індекс доцільності робити великі покупки. Найбільшу позитивну динаміку цей індекс мав у таких групах: (1) дохід нижче за середній, (2) у містах понад 100 тисяч населення та (3) у групі старшого віку. Цей результат може бути пов'язаний із закінченням опалювального сезону та вивільненням коштів у цих групах», – коментують аналітики GfK Ukraine.

При цьому зазначимо, що за даними Державної служби статистики у 2017 р. лише оборот роздрібної торгівлі в Україні склав 815,3 млрд грн. Після скорочення його обсягів (у співставних цінах) у 2014 – 2015 рр., у 2016 – 2018 рр. оборот роздрібної торгівлі в Україні фізично усталено зростає. Зокрема, у 2016 р. індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі порівняно із 2015 р. становив 104,5 %, а у 2017 р. порівняно з 2016 р. – 106,0 %. У січні–квітні 2018 р. індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі порівняно із січнем–квітнем 2017 р. у порівнянних цінах становив 107,0%. Хоча поки це зростання товарообороту, мабуть, все-таки ще не дало змогу вітчизняній роздрібній торгівлі повернутись до рівня 2013 р. (звичайно, якщо проводити порівняння у співставних цінах).

Водночас слід звернути увагу на структури роздрібної торгівлі протягом останніх років, зокрема, на співвідношення в роздрібному товарообороті України товарів продовольчої та непродовольчої груп. У 2017

р. в роздрібному товарообороті підприємств роздрібною торгівлі в Україні частка продовольчих товарів становила 39,8 %, а непродовольчих, серед яких високий відсоток товарів відноситься до категорії товарів тривалого використання, 60,2 %. Схожа пропорція часток продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібній торгівлі України, що здійснювалась юридичними особами сфери торгівлі, спостерігалась у 2006 р. і у 2010 – 2012 рр. А саме напередодні економічної кризи кінця 2008 – 2009 рр. у 2007 – 2008 рр. частка товарів непродовольчої групи у роздрібному товарообороті юридичних осіб сфери торгівлі була ще вищою: 64,7 – 65,6 %%. І саме у перелічені вище періоди добробут населення України сягав найвищих рівнів.

Як свідчить міжнародний, а не лише український, досвід, непродовольчі товари, серед яких вищий, ніж серед продовольчих, відсоток товарів тривалого використання, населення більше купляє саме у періоди зростання його доходів. Той факт, що у 2017 р. частка непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті юридичних осіб сфери торгівлі наблизилась до економічно найблагополучніших для населення нашої держави періодів непрямым чином свідчить, що нині реальні доходи населення України, його добробут зростають.

Причому, в контексті нашого дослідження слід звернути увагу на те, що специфіка споживчого ринку України полягає в тому, що значна частина товарів, які продаються на ньому безпосередньо та опосередковано мають імпортне походження. Зокрема, у 2017 р., згідно з інформацією Держстату, частка продажу підприємствами роздрібною торгівлі товарів всіх категорій, які вироблені на території України, складала 52,3 %. Решта ж (47,7 %), відповідно, мала імпортне походження. Причому, якщо серед товарів продовольчої групи, що продавались підприємствами роздрібною торгівлі в Україні, на імпортні товари припадало 17,8 % від їх загального обсягу, то на товари непродовольчої групи – 67,4 %.

Хоча реально імпортна складова в роздрібному товарообороті в Україні може бути ще вищою, принаймні з двох причин. По-перше, суттєва частина вироблених на території України товарів, насамперед непродовольчої групи, може мати у собі певні імпортні складові. А, по-друге, наведена тут звітність Держстату України не враховує частку імпортних товарів у товарообігу, що здійснюється фізичними особами-підприємцями на продовольчих і непродовольчих ринках тощо. А в останньому випадку частка імпортних товарів може бути особливо високою.

Наприклад, опитування, проведені компанією Research & Branding Group (R&B) в лютому 2018 р., засвідчили, що протягом останнього року кожен другий українець (50%) купував товари імпортного виробництва, тоді як не купували їх 45% опитаних, а ще близько 5% не впевнені, купували або не купували імпортне. «Як відзначають автори дослідження, в порівнянні з травнем 2016 р. в настроях і вподобаннях українців відбулися істотні зміни. Так, якщо в 2016 р. розрив між купували і не купували імпортні товари

становив 18% на користь не купували імпорту, то в лютому 2018 р. вже відзначається переважання (+5%) купували імпорту товари».

При цьому опитування, яке було проведене Research & Branding Group у період з 19 по 29 травня 2018 р. серед 1804 осіб по всій території України за винятком Криму та ОРДЛО засвідчило, що кожен третій українець (34%) купував товари, призначені для тривалого терміну використання, такі як техніка, одяг, взуття, аксесуари тощо не пізніше ніж півроку тому, ще чверть (24%) – протягом останніх 12 місяців, свідчать дані опитування компанії.

Правда, до наведених вище результатів маркетингових опитувань треба зробити деякі зауваження. По-перше, пересічні громадяни не можуть визначити частку імпорту складової у готових виробках, які вони купують в магазині чи на базарі. По-друге, саме серед товарів, призначених для тривалого терміну використання, що продаються в Україні, особливо висока частка імпорту.

Новітня вітчизняна історія свідчить, що, як правило, зростання доходів і, відповідно, споживчого попиту населення тягне за собою і зростання імпорту товарів в Україну. Загалом, це підтверджується даними державної статистики. Зокрема, у 2014 р. і у 2015 р., коли мало місце скорочення реальних доходів українців, також скоротився й імпорту товарів в Україну, відповідно на 28,2 % і 31,1 %. А зростання реальних доходів українців у 2016 – 2017 рр. призвело до зростання імпорту товарів в Україну на 4,6 % і 26,4 % відповідно. А у січні – квітні 2018 р., порівняно з аналогічним періодом 2017 р., імпорту товарів в Україні зріс ще на 15,1 %.

Хоча, звичайно, лише частина зростання обсягів імпорту товарів і послуг Україною обумовлені зростанням попиту населення на власне споживчі товари. Адже частина імпорту припадає на товари виробничого призначення, а частина імпорту товарів використовується як напівфабрикати та комплектуючі для виробництва в Україні товарів на експорт. Правда, частина імпорту товарів використовується українськими підприємствами для виробництва товарів, які в подальшому продаються на внутрішньому ринку.

Зростання добробуту українців у 2016 – 2018 рр. призвело до підвищення їх туристичної активності. Хоча, за результатами опитування, проведеного у травні 2018 р. Київським міжнародним інститутом соціології, 64% українців не планують відпочивати в 2018 р. (у 2017 р. таких було 59%). Причому кількість тих, хто не має можливості виїхати становить 22% (а було 24%). Водночас безвізовий режим починає впливати на плани українців відпочивати за кордоном. Зокрема, в цьому році 4% респондентів планують виїхати відпочивати за кордон. Хоча кількість таких українців багато років не піднімалася вище 2%.

З іншого боку, дані Держстату України та Національного банку України (НБУ) свідчать, що витрати українців на закордонний туризм, тобто на імпорту послуг, пов'язаних з подорожами за кордон у 2016 – 2018 рр. зростали. І хоча через розбіжності у методиках, що використовуються цими



державними установами для обчислення таких витрат (методика НБУ передбачає, наприклад, оцінку витрат українських трудових мігрантів у країнах їх перебування) відповідні абсолютні показники не співпадають, однак тенденції їх динаміки однотипні. При цьому видно, що абсолютна величина від'ємного сальдо платіжного балансу України за статтею послуг, пов'язаних з подорожами, зростає. Правда, причина такого зростання обумовлена не лише збільшенням витрат громадян України на закордонні подорожі, а й анексією Криму Росією та гібридною російською агресією проти України, що триває.

Зростання саме імпорту товарів вже традиційно є одним з потужних чинників, що стимулює формування дефіциту платіжного балансу України. За інформацією НБУ, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу України в травні 2018 р. становив 41 млн дол. США, або 0,4% від ВВП (у травні 2017 р. його профіцит становив 23 млн дол. США, або 0,3% від ВВП). Спостерігалось зростання обсягів експорту товарів – на 13,2% (у квітні – на 19,9%), та імпорту товарів – на 15,5% (у квітні – на 18,4%). Обсяги експорту товарів у травні 2018 р. становили 3,6 млрд дол. США. А обсяги імпорту товарів становили 4,6 млрд дол. США. При цьому обсяги енергетичного імпорту збільшилися на 12,4% (у квітні – на 9,9%), а обсяги неенергетичного імпорту зросли на 16,5% (у квітні – на 20,6%). Тобто, темпи зростання імпорту товарів були вищі за темпи зростання їх експорту. Тому за п'ять місяців 2018 р. дефіцит поточного рахунку становив 415 млн дол. США (або 0,9% від ВВП) порівняно зі 308 млн дол. (або 0,8% від ВВП) за відповідний період 2017 р.

Водночас аналіз даних Держстату України та НБУ щодо розвитку української зовнішньої торгівлі свідчить, що імпорт власне споживчих товарів у 2017 – 2018 рр. не мав визначального впливу на зростання сукупної вартості потоку імпорту товарів в Україну. Адже, навіть попри те, що на цю категорію товарів припадало не більше як 20 % від сукупної вартості імпорту товарів Україною, темпи зростання їх вартості часто були нижчі від середніх темпів зростання вартості імпорту товарів в цілому в Україну.

Утім, подорожчання імпорту товарів в Україні останнім часом, як свідчить аналіз статистичних даних і висновків експертів, значною мірою пов'язаний з імпортом енергоносіїв (насамперед нафти, нафтопродуктів і газу), значна частина яких так чи так залучена до наповнення споживчого ринку України різними товарами і послугами. До того ж саме зростання цін на імпортні енергоносії було, мабуть, одним з найпотужніших чинників, що останнім часом сприяв збільшенню дефіциту поточного рахунку платіжного балансу України *(При підготовці цієї роботи були використані такі джерела інформації: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Пенсійний фонд України (<http://www.pfu.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2018. – № 24 – 25; Дзеркало тижня ([http:// dt.ua](http://dt.ua)). – 2017. – 20.12; 2018. – 29.05; 18, 19.06; 02.*

*07; Новое время страны. – 2018. – № 24; Новое время (<http://nv.ua>). – 2018. – 12, 27.06; 02, 04.07; Остров (<http://www.ostro.org>). 2018. – 19.06; GfK Ukraine ([http://www.gfk.ua/public\\_relations/press](http://www.gfk.ua/public_relations/press))).*

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Співробітництво між ОТГ та їхніми партнерами – ключовий інструмент реалізації реформи з децентралізації**

Проведення реформи з децентралізації влади, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), надання їм фінансових ресурсів та повноважень поживило процес співробітництва громад. Ряд ОТГ на сьогодні проявляють свою зацікавленість у використанні різних механізмів налагодження співробітництва між собою, як потенційними партнерами, та впроваджують різні його форми визначають можливі сфери та напрями запровадження (наприклад, делегування завдань у сфері контролю за дотриманням законодавства про працю, надання послуг членам декількох територіальних громад через один ЦНАП, створення спільних, але різних за функціональним призначенням територіальних центрів тощо).

Експерти напряму з покращення якості надання адміністративних послуг населенню Програми «U-LEAD з Європою» значну увагу представників ОТГ зосереджують на створенні спільних (міськрайонних/ селищно-районних) ЦНАП та розробленні алгоритмів їхнього функціонування. Актуальність питання полягає у тому, що у населених пунктах, які є адміністративними центрами районів, недоцільно утворювати та утримувати одночасно два ЦНАП – при виконавчому органі місцевого самоврядування та при райдержадміністрації.

Тому однією з особливих моделей ЦНАП є утворення та функціонування такого офісу, який обслуговував би і мешканців громади (основного населеного пункту – адміністративного центру, який є одночасно центром району або містом обласного значення, довкола якого розташований однойменний район) і мешканців району.

На думку експерта з регіонального розвитку І. Мамонова, співробітництво вигідне тим, що воно вирівнює розподіл ресурсів в різних громадах, сприяє вирішенню більш складних завдань, оскільки об'єднує зусилля. Предметом співробітництва можуть бути різні сфери. Наприклад, ефективно співпрацювати в сфері охорони здоров'я. Зокрема, дніпропетровським громадам доречно спільно утримувати та фінансувати медичні заклади в рамках п'яти госпітальних округів, що будуть створені в області. Також сьогодні розроблюється регіональна стратегія управління відходами, вона передбачає створення п'яти або шести кластерів для

збирання, сортування та переробки сміття в Дніпропетровській області. Це знову – предмет співробітництва громад, як і опорні школи, спільні культурні заходи, фестивалі, ЦНАПи, Центри безпеки, питання охорони та рекреаційного використання спільних природних об'єктів, відкриття індустріальних парків, водогони тощо.

На законодавчому рівні визначено державне стимулювання співробітництва громад. На сьогодні в Україні правові механізми співробітництва прописані в Законі України «Про співробітництво територіальних громад». Ст. 15 Закону «Про співробітництво територіальних громад» регламентує, що державне стимулювання співробітництва здійснюється шляхом:

- надання субвенцій місцевим бюджетам суб'єктів співробітництва в пріоритетних сферах державної політики;
- передачі об'єктів державної власності в комунальну власність суб'єктів співробітництва;
- методичної, організаційної та іншої підтримки діяльності суб'єктів співробітництва.

Також держава стимулює співробітництво в разі, якщо:

- посилюється спроможність суб'єктів співробітництва до забезпечення реалізації визначених законом повноважень;
- до співробітництва залучені додаткові ресурси, у тому числі фінансові;
- співробітництво здійснюється більш як трьома суб'єктами співробітництва;
- забезпечується широка участь громадськості у здійсненні співробітництва.

Проте, на думку експертів із питань реформи з децентралізації влади, цей закон потребує доопрацювання, оскільки деякі питання, що виникли в процесі реформування, потребують законодавчого закріплення та регулювання. Зокрема, мова йде про необхідність чіткого юридичного визначення порядку утворення, функціонування та правового статусу спільних комунальних підприємств, установ та організацій.

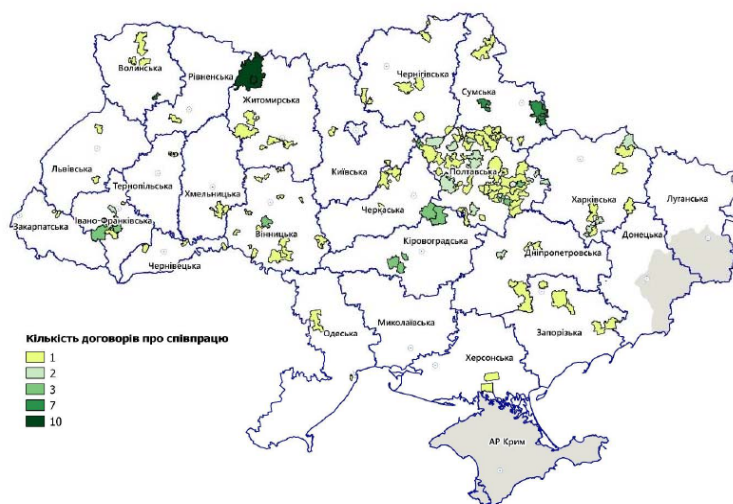
Близько шести сотень територіальних громад вже використовують цей інструмент. Лише за перший місяць нового року в Україні укладено 15 договорів про співробітництво територіальних громад. 726 громад активно співпрацюють у різних сферах. Лідером у міжмуніципальному співробітництві залишається Полтавська область, де близько 300 громад спільно вирішують питання переважно у сферах житлово-комунального господарства, пожежної безпеки, освіти, охорони здоров'я. Всього налічується 133 таких договори, за якими громади співпрацюють у сферах ЖКГ, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, пожежної безпеки та ін. Найбільше використовують цей інструмент у Полтавській області (52 договори). Натомість у Донецькій, Луганській, Миколаївській,

Тернопільській, Херсонській областях громади поки не уклали жодного договору про співробітництво.

Такі дані оприлюднено за результатами моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, підготовленого Мінрегіоном України. Дані відображені станом на 10 квітня 2018 р.

**СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД  
СТАН УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ МІЖМУНІЦИПАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

**СТАН НА  
10.04.2018**



**726 (+112)\***  
Територіальних громад використовують інструменти міжмуніципального співробітництва

**171 (+29)\***  
Договори міжмуніципального співробітництва

Область	Загальна кількість проектів співробітництва	в тому числі				К-сть тер. громад, що скористалися міжмуніципальним співробітництвом	
		ЖКГ	благоустрій	пожежна безпека	освіта, ох.здоров'я, соцаб. забезпечення		
Вінницька	20	13			6	1	86
Волинська	9	1	1		2	5	27
Дніпропетровська	6	1		2	1	2	14
Донецька							
Житомирська	14				8	6	35
Закарпатська	2		2				4
Запорізька	4			1	2	1	8
Івано-Франківська	10	2	5		2	1	76
Київська	2					2	5
Кіровоградська	3				3		6
Луганська							
Львівська	2		1			1	5
Миколаївська							
Одеська	2	1				1	9
Полтавська	56	18	6	13	10	9	283
Рівненська	1				1		2
Сумська	10	3				7	22
Тернопільська	1					1	2
Харківська	11	7		1		3	44
Херсонська	1					1	2
Хмельницька	2	1		1			12
Черкаська	6	5	1				55
Чернівецька	2	1			1		5
Чернігівська	7				4	3	24
м.Київ							
<b>всього</b>	<b>171</b>	<b>53</b>	<b>16</b>	<b>18</b>	<b>40</b>	<b>44</b>	<b>726</b>

\* у порівнянні з минулим місяцем

У Мінрегіоні зазначають, що співробітництво територіальних громад є ефективним інструментом для вирішення складних завдань, які не під силу одній громаді, натомість у співпраці з іншими вирішуються легше.

За словами В. Негоди, першого заступника міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ, використання інструменту співробітництва територіальних громад дає чимало переваг: об'єднання ресурсів, можливість надавати нові послуги чи підвищити якість вже існуючих послуг, зменшити витрати, залучити кваліфікований персонал, покращити умови для залучення інвестицій та ін. «Весь світ використовує такий інструмент, як співробітництво громад. Він ефективний. Громади об'єднують зусилля, фінанси, кадри і вирішують ті питання, які самотужки ефективно вирішити складно або неможливо з різних причин. До прикладу, будівництво водогону кожній зокрема громаді самотужки реалізувати складно, бо це дороговартісний проект, та якщо кілька громад об'єднують ресурси, тоді його реально реалізувати. Результат – мешканці цих громад отримують доступні послуги з водопостачання. Тим більше, що держава надає фінансову

підтримку місцевим бюджетам суб'єктів співробітництва у пріоритетних сферах державної політики», – зазначив він.

Успішних практик співробітництва достатньо, щоб мати з кого брати приклад, як і достатньо невирішених проблем у громадах. У різних регіонах України приділяється увага налагодженню співробітництва між ОТГ. Для цього розробляють відповідні обласні програми підтримки співробітництва громад, що розробляються регіональними центрами розвитку місцевого самоврядування спільно з облдержадміністраціями. У рамках таких обласних програм проводять конкурси щодо відбору розвиткових проєктів співробітництва ОТГ, які будуть співфінансуватися з обласних бюджетів.

Наразі між ОТГ укладаються договори про співробітництво. За словами юрисконсульта Сумського центру розвитку місцевого самоврядування М. Лобової, договори міжмуніципального співробітництва – це той інструмент, який дозволяє територіальним громадам об'єднувати свої зусилля, аби вирішувати проблеми чи спільно реалізувати якийсь проєкт. Це може бути співробітництво абсолютно в різних сферах. Починаючи від ремонту дороги до утворення спільного комунального підприємства.

Зокрема, на Сумщині найбільше договорів уклала Краснопільська ОТГ. Перший договір був із Недригайлівською ОТГ щодо розробки проєктно-кошторисної документації для будівництва Центру безпеки. Проєкт був затверджений на сесії ради ОТГ, рішенням сесії виділені земельні ділянки під будівництво цього центру. Громада однією з перших з ОТГ в області підписала угоду про міжмуніципальне співробітництво з Краснопільською ОТГ, яка передбачає спільне виготовлення проєктно-кошторисної документації, необхідної для будівництва центрів безпеки громад на зазначених територіях.

Фінансування будівництва для Недригайлівської ОТГ здійснюватиметься за рахунок ДФРР та близько 1 млн грн громада виділить із місцевого бюджету.

Наразі таких центрів безпеки громад, які б склалися з 5 компонентів (екстрена допомога, поліція, державна служба надзвичайних ситуацій, рятувальні загони і система відеонагляду та реагування на кризові ситуації) в Україні немає.

Ще 6 угод уклала Краснопільська ОТГ та сільські ради щодо надання адміністративних послуг населенню через ЦНАП, який скоро відкриють у громаді. Також були угоди між Черниччанською ОТГ і Комишанською громадою для придбання спецтехніки для комунального підприємства. І остання угода по Ямпільському району. Там три громади підписали договір про створення комунального підприємства.

Полтавщина має високі досягнення щодо створення й реалізації угод у форматі міжмуніципального співробітництва. За статистичними даними Полтавської ОДА, регіон має 61 угоду в форматі міжмуніципального співробітництва. Загалом по Україні їх 185. Тобто Полтавщина є лідером. Основними темами співробітництва є поводження з твердими побутовими

відходами, створення сучасних пожежних охорон, ремонт доріг. Є поступ і далі – наприклад, співпраця у форматі надання медичних послуг, освітніх. Область набирає обертів і в розвитку туристичної галузі, спорту. Співпраця продовжується і розширюється.

Якщо говорити про динаміку розвитку міжмуніципального співробітництва в Полтавській області, то у 2015-му таких проектів було 15, у 2016-му – 17, у 2017-му – 34, а нині уже 61. Для громад дуже важлива якість проектів, тому вони поступово переходять до більш складних форм співпраці.

За словами керівника Проекту «Реформа управління на сході України», що виконується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH Т. Журавля, дуже важливо, що практики впровадження проектів документуються. Потім, зокрема на основі досвіду Полтавщини, формуються практичні посібники. Важливо створювати нові ініціативи. Спільно з Полтавською ОДА, Полтавською обласною радою, Головним управлінням ДСНС України в Полтавській області, наприклад, почали системне реформування в частині створення місцевих пожежних охорон саме на засадах розвитку децентралізації й міжмуніципального співробітництва. З 21 проекту місцевої пожежної охорони по Україні 15 реалізують на Полтавщині.

На Полтавщині 3 новоутворені ОТГ – Заворсклянська, Мачухівська та Щербанівська, які безпосередньо межують із обласним центром, домовилися про утримання спільного територіального центру. Функціонуватиме територіальний центр на базі тієї ж Щербанівської ОТГ (до минулорічного об'єднання Щербанівська була найбільшою сільською радою в Україні за кількістю мешканців).

Терцентр має перейти з балансу Полтавської районної ради. Нині тут три відділи: соціального догляду, фізкультури та юридично-бухгалтерський.

Слід відзначити, що міжмуніципальне співробітництво та налагодження партнерства органів місцевого самоврядування для реалізації спільних проектів – загальноприйнята модель об'єднання зусиль у країнах Європейського Союзу. Кожний третій проект громад у Німеччині – це проекти міжмуніципального співробітництва (ММС), у Франції в проектах ММС беруть участь 80 % громад. В Україні діє 187 проектів ММС, що охоплює 753 громади.

Вирізняють п'ять форм договорів ММС: співфінансування, реалізація спільного проекту, створення спільного органу управління, створення комунального підприємства та делегування повноважень.

Існує 7 етапів укладення договору ММС: ініціація, надання згоди, звернення до інших громад, створення комісій та розробка проекту, громадські обговорення, затвердження проектів договорів, укладання договорів.

Фінансовими джерелами ММС можуть бути як державний чи місцевий бюджет, так і гроші міжнародних організацій та фондів. Ще на етапі

підготовки важливо визначитися з фінансовою основою та джерелами фінансування.

На Дніпропетровщині зареєстровано 6 проектів ММС. Лідер – Слобожанська ОТГ, яка має вже три проекти: два з надання адмінпослуг, а третій – в освітній сфері. Рік тому Слобожанська ОТГ та сусіднє місто Підгороднє уклали договори щодо співфінансування школи естетичного виховання.

Для розвитку різних форм зближення громад на Черкащині функціонує Майстерня співробітництва територіальних громад. 21–22 лютого в Черкаському центрі розвитку місцевого самоврядування, створеному за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, відбувся перший workshop – кущовий семінар «Майстерня співробітництва громад Черкащини». Учасниками стали понад 50 представників Черкаського, Кам'янського, Смілянського, Чигиринського районів, а ще – Білозірської, Ротмистрівської, Кам'янської та Степанківської ОТГ.

Головна мета цього заходу – допомогти покращити життя мешканців ОТГ за рахунок співпраці. «Завдяки співробітництву громади отримують нові можливості і економлять власні ресурси. Уже сьогодні наші громади домовляються про створення спільних методичних кабінетів, придбання спільної техніки для сільгосп- та комунальних робіт тощо. Тож ми покладаємо сподівання, що після наших майстерень в області будуть укладені та реалізовані нові договори співробітництва», – констатує директор Черкаського ЦРМС С. Слинко.

За кількістю зареєстрованих угод Черкащина сьогодні посідає 5 місце в рейтингу Мінрегіону. Як підкреслив заступник директора Департаменту регіонального розвитку Черкаської ОДА С. Даниленко, аби досягти амбітної мети – зареєструвати протягом 2018 р. у Мінрегіоні 20 договорів міжмуніципального співробітництва, у 2019 р. – 30, і проводяться такі от навчання. Учасники «Майстерні співробітництва громад Черкащини» дізнаються про нюанси впровадження договорів співробітництва, кращі практики реалізації таких договорів в Україні та напрацьовують власні моделі співробітництва.

Майстерні стали спільною ініціативою Департаменту регіонального розвитку Черкаської ОДА, Черкаського Центру розвитку місцевого самоврядування, Черкаської Агенції регіонального розвитку, Черкаського регіонального відділення АМУ, Черкаського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

Загалом заплановано, що такими кущовими семінарами (серією із 5 заходів) буде охоплено усю область.

Об'єднані територіальні громади Черкащини підписали чергову угоду про співробітництво, що в перспективі дасть можливість більше 10 тис. мешканцям 12 населених пунктів Корсунь-Шевченківського району розраховувати на оперативні та ефективні послуги місцевої пожежної охорони.

Селищанська ОТГ, а ще територіальні громади сіл Заріччя, Миколаївка, Склименці та селища Хлерівка Зарічанської сільської ради надаватимуть капітальні трансферти (субвенції) бюджету Стеблівської ОТГ в рамках укладеного Договору про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту «Придбання пожежної автоцистерни для потреб місцевої пожежної охорони Стеблівської селищної ради».

«Ми сподіваємось, що така співпраця, при фінансовій підтримці проекту коштами Державного фонду регіонального розвитку, дасть нам можливість вже до кінця поточного року суттєво оновити матеріально-технічну базу пожежного підрозділу комунальної форми власності, докорінно покращити рівень пожежної безпеки територій громад – сусідів та якості надання послуг їх мешканцям», – зазначив начальник відділу соціально-економічного розвитку Стеблівської селищної ради С. Сасін.

Сьогодні в громаді пожежна служба працює на не досить новому транспорті, взятому у оренду у районного підрозділу ДСНС. Вони подали на розгляд регіональної комісії з відбору інвестиційних проектів і програм, що можуть реалізовуватися за рахунок коштівДФРР, заявку із придбання нової пожежної автоцистерни – і сподіваються на його підтримку, забезпечивши до 40 % частки співфінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів трьох громад. Актуальність проекту полягає у співпраці Стеблівської і Селищенської об'єднаних територіальних громад та Зарічанської сільської ради, спрямованої на спільне вирішення проблеми забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, рятування життя та збереження здоров'я людей, комунального та особистого майна.

Новостворені ОТГ часто не мають в штаті відповідних служб, оскільки їхнє утримання є занадто дорогим. У інших, де такі служби існують, виникають проблеми з їхнім належним забезпеченням технікою (наприклад – Стеблівської ОТГ). В такій ситуації можливим виходом є поєднання спільних зусиль кількох громад, спрямоване на придбання необхідної техніки і подальше утримання відповідної служби.

Як підкреслив Г. Перерв, радник із регіонального розвитку Черкаського Центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, поява нових угод міжмуніципального співробітництва стала можлива завдяки проведеному для громад регіону циклу семінарів-тренінгів «Майстерні співробітництва територіальних громад Черкащини».

«Майстерні» тільки-но завершилися, а ми вже маємо перші позитивні результати. Корсунь-Шевченківський район виявився активним не лише по утворенню ОТГ, але й по їх співробітництву. Це гарний приклад як для ОТГ, так і для окремих сільських рад. Адже співпрацю налагоджено між Стеблівською і Селищенською ОТГ, та Зарічанською сільрадою. Ми переконані: той, хто навчиться правильно використовувати інструмент міжмуніципального співробітництва, побачить справжню його вигоду та



економічні вигоди для своєї громади», – зазначив директор Департаменту регіонального розвитку Черкаської ОДА Р. Карманнік.

Нині над договорами з міжмуніципального співробітництва у сфері спільного надання адміністративних послуг вже працюють дві об'єднані територіальні громади – Бузівська Жашківського району та Іваньківська Маньківського району Черкаської області. Бузівська ОТГ планує співпрацювати з Соколівською ОТГ та Сабадаською сільською радою. Іваньківська ОТГ веде переговори з Буцькою ОТГ, Романівською та Чернокам'янською сільськими радами.

Перші дві ОТГ Херсонської області уклали договір про міжмуніципальне співробітництво у формі спільного проекту «Створення туристично-оздоровчого кластеру в громадах Асканія-Нова та Присиваській ОТГ».

Обидві громади вже мають туристичний потенціал та своєю співпрацею можуть тільки посилити його. В Асканії-Новій знаходиться всесвітньовідомий біосферний заповідник ім. Ф. Е. Фальц-Фейна, який лише у 2017 р. відвідало близько 10 тис. туристів. Присиваська ОТГ славиться рожевим озером Сиваш, аналогів якому немає в Європі. Озеро має велику концентрацію солі та лікувальну глину, є привабливим для туристів як оздоровча зона.

За словами голови Присиваської сільської ОТГ С. Кліщевського, громада подала проект «Кластер Туристичний» до Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) і сподівається, що він також допоможе ефективно реалізувати співпрацю у цьому питанні. У двох громадах різні потоки туристів, і вони хотіли б їх об'єднати за допомогою розвитку інфраструктури та розміщення інформаційних стендів і рекламної продукції. Також планують виготовлення на літній сезон сувенірної продукції. «Насправді ми вже давно співпрацюємо з Асканія-Новою в дружньому полі, за можливістю перенаправляючи туристів від нас до них і навпаки. Але нарешті вирішили посилити потенціал громад завдяки міжмуніципальному співробітництву», – підкреслив він.

Миколаївська ОТГ Сумської області активно співпрацює з двома сусідніми громадами. Зокрема, з Хотінською ОТГ планує спільно за рахунок укладання угоди найняти інспектора з праці, котрий буде здійснювати контроль за додержанням законодавства про працю у напрямках своєчасної та у повному обсязі оплати праці, додержання мінімальних гарантій в оплаті праці та оформлення трудових відносин.

Зі Степанівською ОТГ Миколаївка планує втілити в життя спільний амбіційний проект - будівництво сміттєпереробного заводу, який матиме сортувально-сушильно-дробильну лінію. Вартість проекту – 9,5 млн грн. Частину громади планують виділити з місцевих бюджетів, іншу частину суми будуть шукати, подаючи проекти на державну підтримку та підтримку донорів.

Миколаївська ОТГ безкоштовно надає послуги своєї пожежної частини Яструбинівській та Кровненській сільським радам. Кровненській також надає і послуги первинної медичної допомоги.

З метою розвитку місцевих територій співпрацю налагоджують місцеві органи державної влади, громади та громадські організації органів місцевого самоврядування. Зокрема, меморандум про співпрацю задля розвитку інклюзивної освіти підписали Харківська ОДА та керівники ОТГ. «До кінця 2018 року інклюзивно-ресурсні центри буде створено в кожному районі області. Розглянемо можливість створення ресурсних центрів у ОТГ, долучивши до цього спеціалістів та запроваджуючи єдині норми державних стандартів до розвитку надання освітніх послуг», – зазначили в ХОДА.

Як відомо, в Харківській області планується створити 15 ресурсних кімнат та 25 медіатек. Перший інклюзивно-ресурсний центр уже розпочав роботу в Балаклійському районі.

У рамках реалізації грантового проекту, що фінансується Європейським Союзом – «Різні громади - спільні рішення для економічного зростання», - підписано Меморандум про співпрацю між Чернівецькою ОДА, та двома співвиконавцями проекту – Глибоцькою селищною радою та Асоціацією органів місцевого самоврядування Чернівецької області «Агенція розвитку громад Буковини».

Метою проекту є підвищення спроможності об'єднаних територіальних громад Чернівецької області у формуванні сприятливого середовища для економічного розвитку у співпраці з місцевим бізнесом та громадою. Проект передбачає створення у 10 ОТГ Чернівецької області, утворених у 2015 р. (Глибоцькій, Великокучурівській, Волоківській, Вашковецькій, Мамалигівській, Рукшинській, Недобоївській, Клішковецькій, Сокирянській та Усть-Путильській), 10 кооперативів та 10 локальних офісів – Центрів економічного зростання громад, які стануть комунікаційним майданчиком та місцем проведення в громадах зустрічей молоді, підприємців, активних мешканців громади.

За кошти проекту буде відремонтовано та облаштовано меблями і оргтехнікою приміщення локальних офісів та закуплено необхідне для кооперативів обладнання.

Європейський Союз, представлений Європейською Комісією, бере на себе зобов'язання в межах укладеного грантового контракту профінансувати максимальну суму у розмірі 587688 євро, що складає не більше 74,5 % від загальних витрат проекту.

Це дасть можливість покращити умови розвитку малого бізнесу в сільській місцевості та сприятиме фінансовому зміцненню об'єднаних територіальних громад. Крім того, держава щорічно надаватиме громадам чималу фінансову допомогу у вигляді субвенцій на соціально-економічний розвиток, на розвиток інфраструктури, коштів державного фонду регіонального розвитку.

З метою інформування та популяризації успішних прикладів ефективного та відповідального освоєння бюджетних коштів та міжнародної технічної допомоги, Чернівецька ОДА працює над створенням зовнішніх інформаційних матеріалів з подальшим їх розміщенням на відповідних об'єктах.

Прикордонні громади активно розвивають транскордонне співробітництво з метою прискорення економічного розвитку периферійних районів. За словами експерта з регіонального розвитку Львівського ЦРМС, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою», З. Сірика, транскордонне співробітництво є інструментом прискорення темпів економічного розвитку периферійних районів з метою поступового подолання їх відставання від більш розвинутих територій. «Формат такої співпраці є ефективним інструментом створення «спільної Європи» без внутрішніх кордонів. Бюджет ОТГ з розвитком транскордонного співробітництва зазнає не тільки значних надходжень, але й підвищує ефективність управління громади», – зазначив З. Сірик.

Активізація роботи територіальних громад із транскордонного співробітництва дасть можливість безпосереднього доступу місцевих рад до коштів міжнародних організацій, що, у свою чергу, посилить їх фінансову незалежність.

На перспективу транскордонне співробітництво іноземних держав із ОТГ посилить конкурентоспроможність, активізує інвестиційну активність зовнішніх ресурсів, забезпечить можливість розвитку місцевого самоврядування із прискоренням процесу інтеграції нашої країни в європейське співтовариство, підвищить рівень життя населення в ОТГ.

В Одеській області прикладом у напрямі налагодження співробітництва стали Балтська, Красносільська і Біляївська ОТГ, які вже мають чимало виграних на різноманітних конкурсах проектів. Для цих громад завдяки децентралізації надані серйозні інструменти для участі у масштабних проектах, зокрема й у транскордонних.

Транскордонне співробітництво – це не тільки торгівля і бізнес-зв'язки, а й спільне вирішення проблем, котрі існують в країнах-учасницях. Сьогодні розкриваються можливості транскордонного співробітництва в рамках операційних програм «Румунія–Україна 2014–2020» і «Басейн Чорного моря». Зокрема, як наголосив у своєму виступі посол Румунії в Україні К.-Л. Цуркану, існує велика практика співпраці Румунії з Одеською, Чернівецькою, Закарпатською областями, а реалізація міжнародного проекту будівництва поромної переправи між Орлівкою (Ренійський район Одеської області) та Ісакчею (Румунія) увійшла у фінальну стадію.

У рамках міжнародного співробітництва Вапнярська ОТГ Вінницької області підписала угоду з Молдовським містом Шолданешти. На черзі підписання угод з польською гміною м. Месчійсько. Громаді цікавий культурний обмін з містом Шолданешти, також вони мають досвід роботи з міжнародними грантами. Польські колеги мають досвід напрацювання щодо

залучення європейських коштів на розвиток територій. У них у партнерах французькі та голландські міста. При підписанні угод міжнародної співпраці громада зможе вийти на європейські донорські організації, які фінансують розвиток.

Малоперещепинська ОТГ підписала угоду про співпрацю із першою столицею Болгарії. Для болгар усього світу однією зі святинь є поховання їхнього давнього очільника - хана Кубрата (VII століття нашої ери). Останній притулок засновник Великої Булгарії знайшов на території нинішньої Малоперещепинської об'єднаної територіальної громади (Новосанжарський район). Тому щороку традиційним є паломництво болгар на Полтавщину.

Цьогорічний Роденкраєвський собор «Хан Кубрат збирає нащадків» мав особливе значення. Під час з'їзду було підписано угоду про співробітництво між Малоперещепинською ОТГ та першою столицею Болгарії – містечком Пліска (більше 200 років була головним містом держави).

Таким чином, співробітництво між ОТГ, їхніми партнерами, органами державної влади дає позитивні сигнали, зокрема для продовження реформи з децентралізації. Співробітництво між ОТГ дозволяє органам місцевого самоврядування економити ресурси громад, ефективніше їх використовувати і вирішувати проблеми, які самотійно вони владнати не можуть, або які краще вирішувати спільно.

У процесі розвитку інструментів співробітництва, посилення інституційних і технічних можливостей місцевих органів влади для координації та спільного виконання програм сталого розвитку активізувався діалог громад прикордонних регіонів України з адміністративно-територіальними одиницями суміжних держав. Такий діалог дозволяє вирішити спільні питання економічного, соціокультурного і екологічного розвитку транскордонного співробітництва у Європі (*матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/ua>); Сумська ОДА (<http://sm.gov.ua/>); Харківська ОДА (<http://kharkivoda.gov.ua/news/91189>); Чернівецька ОДА (<http://www.bukoda.gov.ua/>); Полтавська ОДА (<http://www.adm-pl.gov.ua/>); Вінниця.info (<http://www.vinnitsa.info/>); Полтавський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/15>); Сумський Центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.sumy/>); Черкаський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.cherkasy/>); Одеський Центр розвитку місцевого самоврядування (<http://ofis.odessa.gov.ua/>); Львівський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/LvivLGDC/>).*

## Примітки на полях

Жангожа Р., гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

### **Туркменистан сегодняшний (*штрихи к портрету страны*)**

На фоне оживления политической ситуации в странах Центральной Азии и Южного Кавказа, связанных с начальной фазой транснационального мега-проекта «Один пояс – один путь», многие политические эксперты задаются вопросами, почему Г. Бердымухамедов проигнорировал ряд знаковых событий: не приехал на открытие железнодорожной магистрали Баку-Тбилиси-Карс, Международного экономического форума, прошедшего в Астане (куда Г. Бердымухамедов делегировал своего сына) и газопровода TANAP, несмотря на личное приглашение президентов стран-участниц событий?

В частности, в турецком городе Эскишехир 12 июня текущего года прошла церемония открытия Транс-Анатолийского газопровода (TANAP) с участием президентов пяти стран, сообщает агентство Anadolu.

2 июня, во время телефонного разговора между Р. Эрдоганом и Г. Бердымухамедовым, состоявшегося по инициативе турецкой стороны, глава Турции пригласил своего туркменского коллегу принять участие в церемонии открытия, но Г. Бердымухамедов на нее не приехал.

В своей речи на церемонии открытия Р. Эрдоган отметил, что «открывающийся Транс-Анатолийский газопровод является основной веткой Энергетического Шелкового пути южного газового коридора».

Однако Г. Бердымухамедов, провозгласивший для 2018 года лозунг «Туркменистан - сердце Шелкового пути», в церемонии открытия международного проекта не участвовал. Хотя туркменское государственное агентство сообщало 2 июня о том, что во время состоявшегося по инициативе турецкой стороны телефонного разговора между двумя президентами Р. Эрдоган пригласил Г. Бердымухамедова принять участие в церемонии открытия газопровода TANAP. В сообщении отмечалось, что «это приглашение будет рассмотрено в соответствии с порядками по дипломатическим каналам».

Как сообщал источник туркменской службы радио «Свобода» (Прага) - «Азатлык» в правительстве о телефонном разговоре, президент Г. Бердымухамедов приглашен на церемонию открытия. Но несмотря на то, что приглашение принято, он не поедет. Это показывает его раздражение Турцией и Р. Эрдоганом. Как считает Г. Бердымухамедов, Р. Эрдоган рассчитывал на то, что устроив гонения на так называемых «гуленистов» (граждан Туркменистана, осужденных на длительные сроки заключения в турецких тюрьмах за якобы связи с турецким оппозиционером Ф. Гуленом), он сможет расположить к себе турков. При этом Г. Бердымухамедов напомнил, что он «просил турков помочь с кредитами, но они не захотели помогать. Потому что считают, что нам нечем отдавать долги».

Также стоит отметить, что эти события совпали с некоторыми обстоятельствами, о которых сообщало издание. 30 мая, ссылаясь на несколько независимых друг от друга источников, издание сообщило о возможном помиловании, в честь священной ночи месяца Рамадан - Гадыр гижеси, 18 граждан Туркменистана, осужденных за связи с «гуленистами» из движения «Хизмат». Руководителя этой оппозиционной организации Ф. Гулена власти Турции обвиняют в неудавшейся попытке военного переворота в июле 2016 г.

Спустя три дня после этого сообщения, 2 июня, президент Турции Р. Эрдоган позвонил своему туркменскому коллеге, поздравил его с месяцем Рамадан, пригласил на открытие проекта TANAP и обсудил другие «вопросы, представляющие взаимный интерес».

Тем временем, остается неизвестным, были ли среди помилованных в честь Гадыр гижеси приговоренные к длительным тюремным срокам туркменские «гуленисты». Президентское помилование было объявлено неделю спустя после телефонного разговора двух президентов, 9 июня.

Напомним, что рабочая группа ООН по произвольным задержаниям в ноябре прошлого года на 80-сессии признала арест этих 18 туркменистанцев немотивированным и произвольным.

Возвращаясь к проекту TANAP, необходимо отметить, что по этому газопроводу, являющемуся частью Южного газового коридора, предусматривается доставка азербайджанского газа через Грузию и Турцию в Грецию и далее - в Европу. В своей речи Р. Эрдоган отметил, что начальная пропускная способность газопровода составит 16 миллиардов кубометров природного газа в год. Из этого объема 6 миллиардов кубометров голубого топлива будет забирать Турция, а остальные 10 миллиардов будут доставляться в Европу.

В последующем мощность трубопровода достигнет 31 миллиарда кубометров.

В церемонии открытия газопровода TANAP приняли участие президент Азербайджана И. Алиев, президент Украины П. Порошенко, президент Сербии А. Вучич, президент Турецкой Республики Северного Кипра М. Акынджи и хозяин церемонии Р. Эрдоган.

Туркменистан также пытается присоединиться к проекту TANAP, но для этого необходимо проложить газопровод из Туркменистана в Азербайджан по дну Каспийского моря. Однако Россия и Иран выступают против транскаспийского трубопровода, ссылаясь на угрозу экологической безопасности моря. Хотя надо признать, что экологические риски прокладки трубопровода по дну Черного моря (российский проект) несопоставимо выше, нежели проект Транскаспийского газо- и нефтепроводов.

Комментарии эпизода с отказом Г. Бердымухамедова от встречи с его турецким коллегой Р. Эрдоганом не исчерпывают всю сложность коллизий, возникающих во внешней политике Туркменистана. Они иллюстрируют то обстоятельство, что в условиях авторитарного режима некоторые действия

руководства страны диктуются не объективными, а во многом субъективными факторами. Вплоть до особенностей психотипа вождя нации.

Впрочем, во многих подобных ситуациях субъективность и объективность внешнеполитической позиции лидера страны выступают в неразрывной связи.

Совсем недавно не очень дальновидные журналисты и политические обозреватели восхищались тому, что рядовые туркмены имеют множество социальных преференций. Так, они освобождены от многочисленных коммунальных выплат (газ, электричество, горячая и питьевая вода). Также значительную часть горючего для личного автотранспорта они получали по условной, крайне низкой цене. Приезжие гости восхищались размахом застройки столицы страны – Ашгабадом – белым мрамором (при этом, власти запрещали распространять информацию о радиоактивной опасности этого строительного материала).

Мало кого интересовало то обстоятельство, что ценой всех этих преференций выступала лояльность к внутренней политике властей.

Разумеется, для значительной части населения страны, не обремененной политической культурой, эта ситуация была вполне приемлемой – параллельное, не пересекающееся, существование власти и населения, создавали видимость гражданского согласия и сколько-нибудь серьезного конфликта интересов между этими мирами. Тем более, что непроницаемый «информационный зонтик», «информационная капсула» не давали населению возможности получать информацию из внешнего мира, равно как и внешним наблюдателям получать объективную информацию о жизни этой страны.

Однако подобное согласие несло в своем содержании ростки серьезного социально-экономического кризиса, поскольку вся несложная конструкция туркменского авторитаризма могла существовать исключительно при условии относительно высокой цены на энергоносители и хлопчатник – главных экспортных товаров, обеспечивающих доходную часть национального бюджета и относительно невысокой заработной платы населения.

Именно по этой причине можно было прогнозировать сегодняшний масштабный кризис, охвативший Туркменистан эпохи «Алтын гасыра» («Золотого века» по определению Туркменбаши – С. Ниязова), происшедший в связи с обвальным падением цен на экспортные источники доходов страны и охвативший самые широкие слои населения.

Между тем, как считают международные эксперты, на банковских счетах только в одной Германии находятся порядка \$23 миллиардов, поступивших из Туркменистана. Об этом сообщает The Economist, ссылаясь на данные Банка международных расчетов. Кто персонально распоряжается сетами и какой статус у этих средств – пока остается неизвестным.

Издание не приводит других подробностей своего расследования. Однако можно вспомнить, что о средствах, ранее накопленных

Туркменистаном в Германии, ранее неоднократно информировала организация Global Witness.

Туркменистан ежегодно получал миллиарды долларов от продажи энергоресурсов, однако значительная часть этих доходов, по информации авторов исследований, не фиксировалась в бюджете страны.

При правлении С. Ниязова, по меньшей мере, \$2-3 миллиарда находились на счетах Deutsche Bank. Этот банк, как утверждали источники Global Witness, управлял зарубежными активами Туркменистана. При этом, по словам бывшего руководителя Центрального банка страны Х. Оразова, средства находились под контролем С. Ниязова, фактически являясь его «карманными деньгами».

По оценкам различных источников, счета в Германии у Туркменистана появились еще в начале 1990-х гг., с момента обретения государственного суверенитета. При этом Deutsche Bank, как утверждает Global Witness, фактически был «банкиром режима Туркменбаши».

В 2007 году, после смерти С. Ниязова и прихода к власти Г. Бердымухамедова, стало известно, что был упразднен «международный фонд Ниязова», которым, по данным западной прессы, управляли германские банки.

Организованная в связи с этой информацией финансово-аналитическая группа требовала провести масштабное расследование по поводу того, как использовались попавшие в Германию деньги.

В Германии подтвердили наличие счетов, связанных с Туркменистаном. Однако по итогам проверки было заявлено, что нарушений в деятельности Deutsche Bank не было. Сам банк заявил, что личными счетами С. Ниязова, как и средствами упомянутого фонда, не управлял.

В 2014 году, в результате обвального падения цен на нефть, природный газ и хлопчатник, Туркменистан столкнулся с экономическим кризисом. Это обернулось сокращениями в государственном секторе и дефицитом потребительских товаров.

В течение нескольких лет страна жила при дефицитном бюджете. В бюджете 2018 г. доходы, по официальным данным, должны составить 95 миллиардов манатов (\$27 млрд по государственному курсу), на 8 миллиардов манатов меньше, чем в предыдущем году. Точная сумма расходов в официальном сообщении названа не была, отмечалось лишь, что они «планируются в аналогичном объеме».

По мнению экспертов, возникшая ситуация с масштабным кризисом в Туркменистане связана отнюдь не только с объективными причинами падения цен на экспортное сырье, определяющего фактора национальной экономики. При всей важности этого фактора следует обратить внимание на неэффективность экономики, существующей при авторитарном режиме. Дело в том, что условия существования и роста всякой экономики зависят не столько от жесткого авторитарного управления, сколько от объективных законов развития внутреннего и внешнего рынков. Кроме того, ныне



Туркменистан знаходиться середі країн з найвищою корупцією. В рейтингу сприйняття корупції Transparency International за 2017 г. він опинився в найнижчій графі таблиці цього рейтингу.

Очевидно, що в умовах відсутності прозорості та кадрової конкуренції фінансово-економічна прибуль розподіляється відносно не на блага держави та суспільства, а в кошик небагатолюдного пулу влади. Которі, к тому ж, мало зацікавлені в реальному розвитку національної економіки. Їх інтереси зводяться до зростання та поповненню власного благополуччя.

За роки вигідних цін на сировину правляча еліта країни не зробила нічого для реструктуризації національної економіки, розвитку власного виробництва, формування національного середнього класу, на соціальній базі якого будується всяка національна економіка. Сумнівно, що без цієї міцної та надійної опори Туркменистан вийде з наслідків масштабного кризи та втратить сили для стійкого розвитку – інерція ієрархічного ладу суспільства, не дає можливості для ініціативних дій на всіх соціальних рівнях, затримує не тільки соціально-політичне, а й, власне, виробничо-економічне розвиток країни.

## Наука – суспільству

### **До 100-річчя НАН України**

*11 липня 2018 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.*

На початку заходу Президія НАН України привітала директора Інституту біохімії імені О.В. Палладіна НАН України, академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології НАН України академіка С. Комісаренка з нагоди його 75-річного ювілею.

У межах зібрання відбулося підписання Меморандуму про співробітництво між Національною академією наук України та Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності). Документ підписали президент НАН України академік Б. Патон і голова Держенергоефективності С. Савчук. Сторони розглядають своє співробітництво як інструмент для ефективного використання наукового та технічного потенціалів НАН України для виконання завдань, які стоять перед Держенергоефективністю України.

Голова Держенергоефективності С. Савчук виступив із доповіддю «Державна політика у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики України».

Учасники зібрання також заслухали й обговорили дві наукові доповіді. З теми «Відновлювана енергетика: енергоефективність, економіка, екологія» виступив директор Інституту відновлюваної енергетики НАН України член-кореспондент НАН України С. Кудря.

Доповідь «Механічна обробка інструментами з надтвердих матеріалів: стан та перспективи» виголосив заступник директора з наукової роботи Інституту надтвердих матеріалів імені В.М. Бакуля НАН України доктор технічних наук С. Клименко.

Потому присутні розглянули низку кадрових і поточних питань, зокрема, про напрями використання коштів за бюджетною програмою КПКВК 65411230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» на 2018 р.; Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні; висунення кандидатур від Національної академії наук України до складу Наукової ради Національного фонду досліджень України; підсумки оцінювання діяльності наукових установ НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.07*).

\*\*\*

*Із 25 по 27 червня 2018 р. в Києві проходив ІХ Міжнародний конгрес українців, урочисте відкриття якого відбулось у Колонній залі Київської міської державної адміністрації.*

На адресу учасників Конгресу надійшли привітання від Президента України П. Порошенка, Прем'єр-міністра України В. Гройсмана, Голови Верховної Ради України А. Парубія, міністра освіти і науки України Л. Гриневич, міністра культури України Є. Нищука, першого заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти О. Співаковського, президента Національної академії наук України академіка Б. Патона, депутатського корпусу та зарубіжних делегацій.

На пленарному засіданні виступили віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков; віце-прем'єр-міністр України В. Кириленко; міністр освіти і науки України Л. Гриневич; член Президії НАН України, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік Я. Яцків; президент Міжнародної асоціації українців, завідувач кафедри славістики Віденського університету професор М. Мозер; голова Українського комітету славістів, радник Президії НАН України академік О. Онищенко; професор історії та славістики Університету Вікторії, голова Асоціації українців Канади С. Єсельчик; заступник міністра освіти і науки України, доктор фізико-математичних наук, професор М. Стріха; професор політології Національного університету «Києво-Могилянська академія», науковий директор фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва О. Гарань; провідний науковий співробітник Інституту фізики НАН України доктор фізико-математичних наук, професор В. Шендеровський; професор

Вроцлавського університету А. Матусяк; суддя Конституційного суду України професор І. Сліденко; директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України академік Г. Скрипник.

По завершенні пленарного засідання упродовж двох днів тривала робота 3-х конференцій, 11-ти секцій та 12-ти круглих столів. Пріоритетною на конференційних засіданнях Конгресу була тема «Національна академія наук України за 100 років: здобутки, втрати, перспективи». Під час окремої конференції в рамках Конгресу розглядалися питання, пов'язані з відзначенням 1030-річчя хрещення Русі-України, – історія та сьогодення християнства на українських теренах. Спеціальна конференція була присвячена Всеукраїнському лінгвістичному діалогу.

У фокусі уваги учасників цього наукового форуму як пріоритетні перебували такі тематичні блоки: «Мовна картина світу, мовна особистість. Мовна політика», «Українська лексикографія та термінологія: досвід, проблеми і шляхи їх вирішення», «Академічні видання як база українознавчих досліджень («Історія декоративного мистецтва України»)), «Українське музикознавство: вітчизняні та міжнародні виміри», «Українське кіно та театр крізь призму синтезу мистецтв», «Українська література як духовно-естетичний досвід нації», «Переклад як міжкультурна комунікація», «Міждисциплінарні аспекти сучасної фольклористики», «Історія України: Нові аспекти осмислення», «Медіа-простір та інформаційна політика», «Українсько-західноєвропейські міжкультурні та наукові зв'язки: від діалогу до інтеграції», «Проблема утвердження єдиної Помісної православної церкви в Україні» та інші (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 05.07).

### **Основні напрями діяльності НАН України**

*20–21 червня 2018 р. на базі ДП «Івченко-Прогрес» (м. Запоріжжя) – визнаного лідера в галузі розроблення сучасних авіаційних газотурбінних двигунів, відбулася сесія наукової ради з проблеми «Механіка деформівного твердого тіла» за порядком денним: «Актуальні проблеми підвищення надійності та ресурсу сучасних авіаційних газотурбінних двигунів та шляхи їх вирішення».*

Сесію було організовано на виконання постанови Президії НАН України від 15.04.2017 № 66 та в межах реалізації положень Концепції розвитку НАН України на 2014-2023 рр. щодо підвищення ролі наукових рад у координації актуальних наукових досліджень, в першу чергу для високотехнологічних галузей промисловості України, однією з яких є авіаційне двигунобудування.

Наукова рада постійно проводить виїзні сесії на провідних підприємствах України, де розглядаються питання науково-технічного співробітництва наукових установ та промислових підприємств і

конструкторсько-проектних організацій із вирішення питань підвищення надійності й довговічності об'єктів машинобудування.

У роботі сесії взяли участь провідні вчені академічних наукових установ і закладів вищої освіти, зокрема Інституту проблем міцності імені Г.С. Писаренка НАН України (м. Київ), Інституту технічної механіки НАН України і ДКА України (м. Дніпро), Фізико-механічного інституту імені Г.В. Карпенка НАН України (м. Львів), Інституту прикладних проблем механіки і математики імені Я.С. Підстригача НАН України (м. Львів), Полтавської державної аграрної академії та інших, а також фахівці підприємств авіаційного двигунобудування.

Сесію відкрив заступник голови наукової ради, заступник директора з наукової роботи Інституту проблем міцності імені Г.С. Писаренка НАН України доктор технічних наук, професор А.П. Зінковський, який відзначив, що основне завдання сесії – висококваліфіковане оцінювання стану та перспектив розвитку фундаментальних і прикладних досліджень у галузі авіаційного двигунобудування.

Із вітальним словом до учасників сесії звернувся голова Придніпровського наукового центру НАН України та МОН України, академік-секретар Відділення механіки НАН України академік А.Ф. Булат, який побажав присутнім плідної роботи, а головне – зміцнення науково-технічного співробітництва науковців із промисловістю у вирішенні актуальних задач, котрі виникають при створенні й експлуатації двигунів.

Із доповідями про нагальні проблеми, над вирішенням яких працюють розробники та виробники сучасних авіаційних газотурбінних двигунів, виступили генеральний конструктор ДП «Івченко-Прогрес» доктор технічних наук І.Ф. Кравченко та начальник управління головного конструктора АТ «МОТОР СІЧ» К.М. Подгорський.

За результатами всебічного обговорення питань, винесених на порядок денний сесії, було сформовано основні напрями науково-технічного співробітництва, спрямовані на реалізацію такого пріоритетного напрямку розвитку науки і техніки як виробництво конкурентоспроможних на світовому ринку виробів авіаційного двигунобудування, що неможливо без розроблення методів і засобів підвищення їхньої надійності та довговічності. Для цього передбачається подальше зміцнення творчих зв'язків між науково-дослідними інститутами та підприємством, надання науково-практичних консультацій, підвищення кваліфікації інженерно-технічних працівників підприємства, підготовка спільних наукових публікацій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 02.07*).

\*\*\*

*26 червня 2018 р. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України спільно з Київським осередком Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) провів круглий стіл «Енциклопедистика в діяльності*

***Національної академії наук України та Наукового товариства імені Шевченка».***

Зібрання відбулось у рамках загальної програми ІХ Міжнародного конгресу українців і присвячувалося 100-річчю Національної академії наук України.

У вітальному слові директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України кандидат філологічних наук М.Г. Железняк зауважив, що цьогогоріч виповнюється ще й 145 років від дня заснування Наукового товариства імені Шевченка, а також 20 років відколи координаційне бюро «Енциклопедії сучасної України» отримало статус самостійної науково-дослідної установи (тоді при Президії НАН України).

Грунтовні доповіді про історію й сучасний стан енциклопедичної справи в Академії та НТШ виголосили, відповідно, М.Г. Железняк і доктор фізико-математичних наук Р.М. Пляцко. Сучасній електронній енциклопедистиці присвячувалися виступи кандидата філологічних наук О.С. Іщенка (про національні онлайн-енциклопедії в країнах Європи, місце електронної «Енциклопедії сучасної України» серед них та роль Європейського парламенту в розвитку європейської онлайн-енциклопедистики) й ініціатора створення і співзасновника громадської організації «Вікімедіа Україна» Ю.Й. Пероганича (про представлення інституцій, персоналій і наукових видань НАН України та НТШ у Вікіпедії). Доктор технічних наук, професор В.С. Білецький і доктор технічних наук, професор Г.І. Гайко поділилися досвідом створення надзвичайно важливого проекту «Гірнична енциклопедія», що є прикладом розвитку галузевої енциклопедистики в НТШ і НАН України.

Під час дискусій було висловлено низку думок щодо подальшого розвитку енциклопедистики в нашій державі. Серед них лунала ідея про необхідність створення аграрної енциклопедії, що дуже актуально для країни, в якій аграрний сектор економіки є одним із провідних. Академік Я.С. Яцків висловив пропозицію започаткувати в НАН України премію імені видатного українського енциклопедиста (для відзначення науковців, які активно працюють над розвитком енциклопедичної галузі країни), котра сприяла б появі нових якісних енциклопедичних видань. Було також звернено увагу на нещодавній вихід друком «Нарисів з історії української енциклопедичної справи» – фундаментальної праці з історії українського енциклопедознавства авторства кандидата філологічних наук Н.І. Черниш (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 05.07*).

\*\*\*

***27 червня 2018 р. в Інституті економіки та прогнозування НАН України у рамках виконання спільного українсько-німецького проекту відбулася конференція «Evaluating the Evaluation of Science Organisations in Ukraine – Possible Applications of Experiences from Germany» («Оцінювання***

*наукових установ в Україні: можливості використання досвіду Німеччини»).*

Захід було організовано для узагальнення досвіду з оцінювання наукових установ за участі провідних фахівців із Німеччини, а також для визначення шляхів поширення найкращих практик при оцінюванні наукових установ в Україні.

У конференції взяли участь близько 50 осіб, серед яких – представники Національної академії наук України, вітчизняних міністерств і відомств, закладів вищої освіти та громадських організацій.

Відкрив зібрання заступник міністра освіти і науки України М. Стріха, який у своєму виступі наголосив на актуальності для нашої країни теми оцінювання наукових установ і використання досвіду Німеччини в цьому питанні.

З вітальними словами до присутніх звернулися перший заступник головного вченого секретаря НАН України член-кореспондент НАН України В. Смелянов і директор Інституту економіки та прогнозування НАН України академік В. Геєць.

В основній частині конференції з доповідями виступили керівник проекту з німецької сторони, завідувач кафедри економіки інновацій та структурних змін Бременського університету професор Ю. Гюнтер. Вона презентувала основні етапи підготовки спільного проекту та шляхи його реалізації протягом 2017–2018 рр.

У доповіді президента Асоціації Лейбниці у 2005–2010 рр. професора Е. Рітшеля було докладно висвітлено 20-річний досвід із оцінювання наукових установ цієї організації та надано рекомендації щодо ефективного їх оцінювання в Україні.

Керівник проекту з української сторони, завідувач відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій Інституту економіки та прогнозування НАН України, член Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій член-кореспондент НАН України І. Єгоров представив результати оцінювання наукових установ НАН України за 2016–2018 рр., привернувши увагу до проблемних питань, виявлених у процедурі оцінювання.

Керуючий директор EVACONSULT, співробітник Центру соціальних досліджень (Асоціація Лейбниця, Німеччина) доктор Д. Симон презентувала доповідь, присвячену сучасним тенденціям у процедурах вимірювання наукової діяльності, акцентувавши на індикаторах, котрі найкращим чином відображатимуть ефективність науки.

Під час панельної дискусії представники Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій доктор фізико-математичних наук О. Колежук і член-кореспондент НАН України А. Ємець порушили надзвичайно важливі для України питання критеріїв відбору експертів для оцінювання науки за різними галузями наук, критеріїв

визначення найкращих дослідників тощо (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 04.07).

\*\*\*

*25 червня 2018 р. в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського відбулися наукова конференція та науково-організаційна нарада «Всеукраїнський лінгвістичний діалог».*

Участь у заході взяли представники академічних наукових та інших установ, а також провідних вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема Наукової ради НАН України «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності», Наукової ради НАН України «Інформація. Мова. Інтелект», Словникової комісії МОН України, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, Інституту мовознавства імені О.О. Потебні НАН України, Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України, Національного центру «Мала академія наук» НАН України та МОН України, Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України, Інституту програмних систем НАН України, Інституту проблем штучного інтелекту МОН України та НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київського національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Національного авіаційного університету, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського національного університету радіоелектроніки, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Вінницького національного технологічного університету, Національного університету «Львівська політехніка», Тернопільського національного технологічного університету імені Івана Пулюя, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Інституту педагогіки НАПН України, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Всеукраїнського товариства «Знання» України, Книжкової палати України, Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації, Української асоціації з оброблення інформації та розпізнавання образів, Ужгородського національного університету.

Учасники конференції відзначили надзвичайну актуальність Указу Президента України від 31 травня 2018 р. № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння

створенню єдиного культурного простору України», яким визнано за необхідне вжити невідкладних заходів щодо зміцнення державного статусу української мови та створення єдиного культурного простору України й доручено Кабінетові Міністрів України розробити відповідну державну цільову програму на 2018–2028 рр. Очевидно, що мовні питання мусять посісти чільне місце у комплексі заходів зазначеної програми. Під час обговорення в межах наукового зібрання було констатовано велику наукоємність цієї програми та необхідність розроблення принципово інноваційних підходів до її виконання. З цією метою ініціативна група науковців розробила Концепцію «Всеукраїнського лінгвістичного діалогу» в контексті Указу Президента України від 31 травня 2018 р. №156/2018 та проект відповідної державної цільової програми, ядро якої складають завдання зі створення системи національних лінгвістичних ресурсів і національної лінгвістичної інфраструктури України, що охоплює всю мовну проблематику, про яку йдеться в Указі, причому в принципово новій інформаційно-мережевій формі.

Учасники «Всеукраїнського лінгвістичного діалогу» підготували звернення до Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України з проханням підтримати ці пропозиції шляхом їх включення до постанови Кабінету Міністрів України щодо виконання Указу Президента України від 31 травня 2018 р. № 156/2018 та затвердження державної цільової програми з цього питання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 04.07*).

### **Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти**

*2 липня 2018 р. на розширеному засіданні Вченої ради Батумського державного університету (БДУ) імені Шота Руставелі (Грузія) ректору Київського університету права (КУП) НАН України професору Ю. Бошицькому було присвоєно звання Почесного доктора (Doctor Honoris Causa) БДУ імені Шота Руставелі.*

Диплом вручив ректор грузинського університету професор М. Халваши, який підкреслив значний особистий внесок Ю. Л. Бошицького у розвиток грузинсько-українських дружніх відносин, поглиблення міжуніверситетських зв'язків, вклад у розбудову партнерських відносин між науковцями юридичного факультету БДУ імені Шота Руставелі та КУП НАН України, сприяння грузинсько-українській співпраці в сфері науки, освіти та культури.

Декан юридичного факультету професор А. Махарадзе зазначив, що професор Ю.Л. Бошицький є першим Почесним доктором в історії юридичного факультету і сорок першим – у восьмидесятирічній історії БДУ імені Шота Руставелі.



В урочистій церемонії взяли участь представники Вченої ради університету, весь професорсько-викладацький склад юридичного факультету, а також міністр освіти, культури і спорту Автономної республіки Аджарія І. Шаміліашвілі.

За ініціативи адміністрації КУП НАН України на базі БДУ імені Шота Руставелі відбулася зустріч та переговори ректорів цих закладів вищої освіти з партнерами КУП НАН України – представниками Гданського університету (Польща) на чолі з деканом факультету права та управління професором Я. Стеліна щодо підписання трьохсторонньої угоди про співпрацю між цими університетами.

Її мета – удосконалення співробітництва, обмін досвідом, впровадження спільних навчально-виховних та дослідницьких проектів. Передбачається, що це дасть можливість використовувати програми обміну для студентів та викладачів, а також проводити спільні міжнародні наукові конференції, семінари, майстер-класи, розвивати академічний туризм. Особлива увага була приділена питанням організації літньої школи в м. Батумі та зимової школи у відокремленому структурному підрозділі КУП НАН України – Рівненському інституті (м. Рівне).

Угоди, які ініціював КУП НАН України, надають широкі можливості для взаємного обміну досвідом у сфері освіти та науки України, Польщі та Грузії, спільної участі у міжнародних проектах. Особливого значення це набуває в сучасних умовах, коли відбувається модернізація та поступове реформування системи освіти в Україні.

Грузинським партнерам також було презентовано нові видання КУП НАН України, підготовлені до 100-річчя Національної академії наук України: колективні монографії «Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща)» КУП НАН України та Гданського державного університету, «Актуальні проблеми міжнародного права (на прикладі України та Грузії)» КУП НАН України та Батумського державного університету імені Шота Руставелі, «Актуальні проблеми цивілістики (на прикладі України та Угорщини)» КУП НАН України та Дебреценського університету (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.07).

\*\*\*

*5–6 червня 2018 р. в рамках програми виконання спільних дослідницьких проектів Інституту української мови (ІУМ) НАН України й Інституту славістики Польської академії наук (ПАН) «Онлайн-бібліографія світового славістичного мовознавства» та «Лексичні, словотвірні і фразеологічні інновації в сучасних слов'янських мовах» в ІУМ НАН України відбулася Міжнародна наукова школа-семінар «Метамови словників різних типів: будова та застосування».*

Офіційними організаторами заходу виступили ІУМ НАН України, Інститут славістики ПАН, Польський комітет славістів, Комісія з лінгвістичної бібліографії при Міжнародному комітеті славістів.

Координатор проекту з української сторони доктор філологічних наук, професор Є.А. Карпіловська минулого року запропонувала поєднати наукові доповіді з проведенням майстер-класів відомих фахівців, орієнтованих на виконання різних мовознавчих завдань. Оскільки минулоріч така форма роботи виявилася плідною та здобула схвалення всіх учасників заходу, цього року було вирішено провести засідання в тому ж форматі.

У роботі школи-семінару взяли участь виконавці проектів із польської та української сторони, а також науковці з інших наукових установ та закладів вищої освіти Києва, Львова, Луцька, Житомира, Слов'янська, Черкас.

Цьогорічна червнева школа-семінар у Києві стала вже п'ятим заходом за час виконання згаданих проектів. Раніше відбулися Міжнародний науковий семінар «Мови Європи в стані оновлення» (20–21 квітня 2016 р., Київ), Міжнародна наукова конференція «Славістика в цифровому просторі» (5–6 вересня 2016 р., Варшава), Міжнародна наукова школа-семінар «Бази даних і системи для потреб сучасного мовознавства» (13–14 червня 2017 р., Київ), міжнародна наукова конференція «Довкола інформаційно-пошукових систем і словотворення» (8 вересня 2017 р., Варшава).

Вступне слово на заході виголосив директор ІУМ НАН України доктор філологічних наук, професор П.Ю. Гриценко, який наголосив на перспективності міжнародної співпраці славістів України та Польщі. Він також підкреслив важливість лексикографічних праць для лінгвістичних досліджень і висловив сподівання, що подібна співпраця сприятиме зміцненню традиційної школи лексикографії в Україні та буде корисною під час пошуків нових типів і форм словників.

Ранкове засідання 5 червня відкрила доповідь керівника Лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктора філологічних наук, професора Н.П. Дарчук (Київ) «Інформаційні ресурси тезаурусотворення», що стосувалася досвіду укладання електронного тезауруса української мови на базі власних розробок і напрацювань у галузі комп'ютерної лінгвістики.

Доповідь координатора спільних проектів із польської сторони доктора П. Ковальського (Варшава) «Конфронтативний опис польської та словенської мовної термінології» торкалася теоретичних проблем опису лінгвістичної термінології у сучасних словниках.

Доктор М. Фастин (Варшава) у доповіді «Методологія розроблення словникових ремарок на прикладі неологізмів С. Лема» основну увагу приділив практичним питанням ремаркування нових слів у словнику неологізмів С. Лема, над яким він працює.

В.В. Жуковська (Житомир) у доповіді «Структура і принципи укладання навчального англо-українського словника академічного мовлення

(пілотний проект)» поділилася досвідом укладання двомовного словника, що надає інформацію про специфіку англomовного академічного письмового мовлення, зокрема про англійські відповідники певних конструкцій, формул мовного етикету, що вживаються в українському науковому дискурсі.

Я. Банасяк (Варшава) у доповіді «Синтаксичні властивості безсполучникових показників причиново-наслідкових відношень у польській та болгарській мовах у лексикографічному аспекті» представив компаративне дослідження ремаркування причиново-наслідкових зв'язків у польській і болгарській лексикографічній традиціях.

Кандидат філологічних наук, доцент В.Ф. Старко (Луцьк) у доповіді «Проблеми метамови в англomовній лексикографії» висвітлив проблеми метамови в англomовній лексикографії, познайомив присутніх із відмінностями в структурі лінгвістичного опису словників англійської та української мови, означив принципи роботи укладачів провідних словників англійської мови (Oxford Publishing, Longman, Webster) із аудиторією користувачів словників.

Вечірнє засідання тривало у форматі доповіді-презентації «Проблеми укладання сучасних термінологічних словників» старшого наукового співробітника Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України кандидата фізико-математичних наук О.Д. Кочерги (Київ). Своєю увагою вчена зосередила на спільно укладених із Є. Мейнаровичем «Українсько-англійському словнику природничих термінів із префіксом не-» (Київ, 2000) та «Англійсько-українсько-англійському словнику наукової мови (Фізика та споріднені науки)» у двох частинах (Вінниця, 2010). О.Д. Кочерга представила результати системного вивчення природничих терміносистем української мови, висвітлюючи їхні вади та пропонуючи терміни, що є більш властивими автентичі українського мовомислення. Ці терміни дослідниця знаходить у текстах, а також у словниках 1920–1930 рр. Запропонований дослідницею матеріал викликав жваву дискусію серед присутніх, що доводить актуальність і запитаність теми, яку О.Д. Кочерга порушила у своїй доповіді.

Ранкове засідання 6 червня відкрила М.В. Жуйкова (Луцьк) із доповіддю «Лексикографічне опрацювання дієслів: старі труднощі, нові тенденції», в якій розкрила проблеми опису дієслів у тлумачних словниках української та інших мов. Доповідачка звернулася до аналізу тлумачення дієслів чекати/очікувати, показавши різні підходи укладачів словників до опису їхньої семантики.

Л.В. Сегін (Слов'янськ) у доповіді «Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації» подав глибокий аналіз історії формування української пунктуації, а також відзначив здобутки, проблеми та перспективи її опису і кодифікації у спеціальних посібниках навчально-методичного спрямування та в «Українському правописі».

О.М. Тищенко (Київ) в доповіді «Лексична картотека: проект електронної системи» представила проект спеціальної комп'ютерної

«Лексичної картотеки української мови», відзначила тяглість традиції роботи зі впорядкування лексики в Національній академії наук України від паперової лексичної картотеки, створеної в 1918 р., до сучасного електронного ресурсу, що міститиме як архівну, так і новітню картотеку слів, наголосила на важливості створення такого проекту як бази й інструменту для укладання словників української мови ХХІ ст.

Ю.В. Романюк (Київ) у доповіді «Склад метамови «Пояснювального граматичного словника українських дієслів» запропонувала формат статті нового типу граматичного словника – пояснювального, який унаочнював би не лише граматичну, а й лексичну семантику дієслівної лексики.

О.А. Дюндик (Київ) у доповіді «Паралельний корпус текстів як джерело для укладання словника мови перекладача (на матеріалі перекладів А. Перепаді)» представила проект паралельного корпусу творів А. Камю в перекладі А. Перепаді та продемонструвала можливості такого корпусу під час укладання словника мови перекладача.

Координатор проекту з української сторони доктор філологічних наук, професор Є.А. Карпіловська (Київ) виступила з доповіддю «Засоби експлікації семантики у морфемних та словотвірних словниках», у якій розкрила можливості й особливості представлення семантики слів у словниках цих типів.

На вечірньому засіданні 6 червня з доповіддю-презентацією «Фундаментальний «Словник української мови ХVІ – першої половини ХVІІ ст.» як платформа для коротких історичних словників: історія мови і комбінаторика» виступила старший науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України кандидат філологічних наук Г.М. Дидик-Меуш (Львів). Доповідачка познайомила присутніх з етапами й особливостями роботи львівських лексикографів над історичним «Словником української мови ХVІ – першої половини ХVІІ ст.», докладно зупинилася на власній концепції створення історичного словника лексичної сполучуваності. Реалізацію цієї концепції вона продемонструвала на прикладі історичного словника сполучуваності назв природних об'єктів ландшафту «Українські краєвиди ХVІ–ХVІІІ століть» (Львів, 2015).

У підсумковому слові координатори проектів «Онлайн-бібліографія світового славістичного мовознавства» і «Лексичні, словотвірні та фразеологічні інновації у слов'янських мовах» доктор П. Ковальський і доктор філологічних наук, професор Є.А. Карпіловська подякували всім учасникам Міжнародної наукової школи-семінару за виголошені різнопланові доповіді та жваве їх обговорення, підкреслили важливість розвитку співпраці науковців України й Польщі та висловили сподівання на те, що такі школи-семінари в ІУМ НАН України перетворяться на добру традицію, оскільки вони збагачують учасників новими знаннями про мову і надають можливості для професійного обговорення наукових здобутків

*(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.07).*

### **Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності**

*Голова Південного наукового центру НАН України та МОН України, директор Фізико-хімічного інституту імені О.В. Богатського НАН України (м. Одеса) академік С. А. Андронаті став гостем програми «Тема дня» одеського телеканалу «Град».*

У розмові з ведучою телеефіру вчений розповів про здобутки українських науковців, а також проблеми, які стоять нині перед вітчизняною науковою сферою.

С.А. Андронаті насамперед зазначив, що для успішного розвитку економіки та соціальної сфери необхідно реалізувати інноваційну політику. Він переконаний, що держава має стимулювати інноваційні проекти, адже тільки за таких умов стає можливим створення оригінальних матеріалів, технологій тощо.

За допомогою низки прикладів С.А. Андронаті продемонстрував, що незважаючи на все українські вчені мають вагомі наукові результати, інноваційні розробки. «У минулому році одним із пріоритетів інноваційної діяльності було виконання досліджень і розробок, спрямованих на зміцнення безпеки держави та її обороноздатності. Було розроблено технології подовження ресурсів авіаційної та бронетанкової техніки, створено нові композитні й шаруваті матеріали для захисту легкої броньованої техніки, – розповів науковець. – Учені НАН України закінчили відпрацювання промислової технології модифікації рідких каучуків для рецептур сумішей твердого ракетного палива, що вирішило проблему імпортозаміщення при створенні виробництва такого палива для ДП «КБ «Південне» імені М.К. Янгеля».

С.А. Андронаті також наголосив, що важливим напрямом інноваційної роботи установ НАН України є вирішення проблем енергетики, в тому числі ядерної, та енергозбереження.

Особливу увагу вчений звернув на такі проблеми вітчизняної науки, як перешкоди зі впровадженням інноваційних розробок у виробництво, а також відтік молодих кадрів *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 16.07).*

### **Діяльність науково-дослідних установ**

*Постійне вдосконалення освітнього процесу, в тому числі за рахунок впровадження сучасних інформаційних технологій, є одним із пріоритетів Київського університету права (КУП) НАН України. З 2018 р.*

***інновації впроваджуються на заочно-дистанційній формі навчання цього закладу вищої освіти.***

Дистанційна освіта у сфері сучасної юриспруденції має долати територіальний чинник нерівності в доступі до якісної вищої освіти, залежність від місця проживання тощо. Значний інформаційний ресурс, реалізований у дистанційній освіті новітніми технологіями, забезпечує інноваційний розвиток освіти й суспільства в цілому.

Наразі в КУП НАН України триває підсумкова атестація. Здобувачі вищої освіти галузі знань «Право» спеціальності «Правознавство» освітнього ступеня «Бакалавр» складають комплексний іспит зі спеціальних дисциплін: «Теорія держави і права», «Цивільне право та процес», «Кримінальне право та процес».

18 червня 2018 р. за допомогою відеозв'язку екзаменаційна комісія приймала комплексний іспит зі спеціальних дисциплін «Теорія держави і права», «Цивільне право та процес» та «Кримінальне право та процес» у здобувача вищої освіти заочно-дистанційної форми навчання Г. І. Альохіної, яка нині проживає за межами України. Відстань у понад 10 тис. км не завадила Г.І. Альохіній скласти підсумкову атестацію безпосередньо з міста Сан-Дієго (США).

У день складання іспиту Г.І. Альохіна скористалася функціями програми Skype, а саме – відеоконференцією в Skype. Тоді, коли інші здобувачі вищої освіти обирали екзаменаційні білети, вона назвала номер білету, а секретар екзаменаційної комісії показав його в екран Skype і озвучив запитання. Г.І. Альохіна по Skype мала такий же час на підготовку, як і інші екзаменовані. Це відбувалось одночасно. Г.І. Альохіна по Skype відповідала членам комісії на запитання екзаменаційного білету, а також на поставлені додаткові запитання.

Подальше впровадження інноваційних технологій в КУП НАН України стане важливим кроком на шляху розвитку партнерських відносин навчального закладу з університетами Угорщини, Грузії, Польщі, Ізраїлю та Швейцарії задля реалізації спільних міжнародних проектів та ініціатив (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 02.07*).

## **Астрономічна наука**

***На сторінках міжнародного журналу «ELLE» з'явилася публікація, підготовлена виданням спільно з проектом про науку та інновації «INSCIENCE» та найбільшою платформою українських брендів «Всі. Свої», присвячена жінкам-науковицям Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України.***

Старший науковий співробітник відділу астрометрії та космічної геодинаміки ГАО НАН України кандидат фізико-математичних наук М. Іщенко, науковий співробітник відділу фізики субзоряних та планетних

систем ГАО НАН України Ю. Кузнєцова, науковий співробітник відділу позагалактичної астрономії та астроінформатики ГАО НАН України кандидат фізико-математичних наук Д. Добричева та студентка 2 курсу магістратури Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Компанієць розповіли про власний шлях у науку та свою нинішню наукову діяльність.

Суть досліджень М. Іщенко полягає в отриманні високоточних координат на станціях, що спостерігають штучні супутники. «По Україні є мережа станцій, які можуть цілодобово працювати та щосекунди приймати сигнали з супутника незалежно від погоди. Оскільки ми ведемо спостереження дуже давно, то отримуємо високоточні координати. У подальшому така мережа може застосовуватися практично в будь-якій сфері. Наприклад, в геодезії та картографії. У науці з їхньою допомогою ми визначаємо рух євразійської літосферної плити», - розповідає про свою роботу вчена. Разом із тим вона зазначає: «Передусім в Україні бракує обладнання. В роботі ми використовуємо високоточне обладнання, яке, на жаль, коштує дуже дорого. Наприклад, щоби встановити станцію, яка би відповідала всім вимогам, потрібно майже один мільйон гривень. Наразі ми намагаємося шукати виходи: співпрацюємо з комерційними та університетськими мережами».

У травні цього року дослідниця отримала премію Верховної Ради України для молодих учених за п'ятирічний цикл робіт.

Ю. Кузнєцова вже понад 18 років працює у відділі фізики субзоряних та планетних систем ГАО НАН України: «Я займаюся дослідженням планет Сонячної системи та екзопланет, тобто планет навколо інших зір. На сьогодні їх знайдено і підтверджено приблизно чотири тисячі. Більшість із них – газові гіганти як Юпітер або Сатурн. Інші – планети земного типу, що мають тверду поверхню, розміри дещо більші за Землю і складаються переважно з силікатів та металевого заліза. Їх цікаво вивчати з погляду утворення та еволюції інших планетних систем, а також можливого існування життя. Ми досліджуємо системи різних типів зір, які мають навколо одну чи більше екзопланет, або протопланетні диски, з яких потім утворюються планети».

Учитель інформатики за освітою Д. Добричева вже 6 років працює у сфері астрофізики. Її шлях від педагога до астронома розпочався на першому курсі Чернігівського педагогічного університету. На момент закінчення вишу на її рахунок вже була одна наукова стаття. Звісно, для вступу до аспірантури не вистачало самої лише бази педагогічного ЗВО, тож дівчина додатково відвідувала потрібні лекції у Національному університеті імені Тараса Шевченка. Відтак Дар'я стала аспірантом Головної астрономічної обсерваторії з другого разу. Зараз продовжує займатися класифікацією галактик, використовуючи та аналізуючи дані зі Слоанівського цифрового огляду неба, телескоп якого розміщений в штаті Нью-Мексико (США).

Сьогодні О. Компанієць робить свої перші кроки у сфері науки, адже здобуває ступінь магістра на кафедрі астрономії і фізики космосу. Минулого

року дівчина успішно захистила свою бакалаврську роботу: «Об'єктом для своєї дипломної роботи я обрала галактику, яка розміщується на відстані 100 Мпк (мегапарсек), що дорівнює приблизно 300 мільйонам світлових років (відстань, яку проходить світло за один календарний рік). Тобто всі процеси, які ми можемо спостерігати нині, сталися мільйони років тому. Але тільки тепер до нас дійшло світло від цього об'єкта». У майбутньому дівчина планує зв'язати життя з наукою, однак уже розуміє, з якими перешкодами доведеться мати справу (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 23.07).

## Здобутки української археології

*Із травня по червень 2018 р. Волинська археологічна експедиція Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» (НДЦ «РАС») Інституту археології НАН України досліджувала давні поселення в околицях сіл Марковичі та Роговичі Локачинського району Волинської області.*

Рятівні археологічні розкопки проводилися в межах облаштування Локачинського газового родовища (підключення свердловини №104) на замовлення Газопромислового управління «Львівгазвидобування» ПАТ «Укргазвидобування».

«Ще під час розвідок 2016 року в місцях прокладання шлейфу майбутнього газогону ми виявили три об'єкта археології. Усі вони були на берегах ріки Луги», – розповів керівник археологічної експедиції, молодший науковий співробітник НДЦ «РАС» Інституту археології НАН України кандидат історичних наук О. Сілаєв.

За результатами попередніх досліджень, поселення Марковичі-I було датовано добою бронзи, на поселенні Роговичі-I зафіксовано матеріали ранньозалізного віку та княжої доби. Культурний шар пам'ятки Роговичі-II містив матеріали доби бронзи, ранньозалізного віку, ранньослов'янського часу і княжої доби.

Під час цьогорічних досліджень пам'ятки Марковичі-I археологи з'ясували, що мають справу з багатошаровим поселенням. Крім очікуваних знахідок доби ранньої бронзи, тут виявили об'єкти й артефакти римського часу. Загалом розкрито 14 археологічних об'єктів – решток давніх житлових і господарських споруд. На дні однієї з досліджених ям знайдено повністю збережений скелет, ймовірно косулі – давньої мисливської здобичі. В культурному шарі й об'єктах виявлено цікаві знахідки – фібули, прикраси з міді та бронзи, вироби з глини, кістяні знаряддя, кременеві артефакти, кераміку. Цікавість викликає бронзова накладка у вигляді лева. Подібні прикраси траплялися переважно у скарбах слов'янського періоду (VI–VII ст.).

Археологи НДЦ «РАС» Інституту археології НАН України



досліджували пам'ятку Роговичі-I вже вдруге. Вперше, у 2016 р., вони проводили тут розкопки під час будівництва свердловини №104 – Локачинської. В новому розкопі знайдено 12 археологічних об'єктів, переважно господарських і виробничих споруд. У більшості з них зібрано матеріали доби бронзи. Особливе зацікавлення викликають знахідки із заповнення господарських ям – дві кременеві сокири (ціла й ушкоджена), різноманітні кременеві знаряддя, розвали ліпних посудин, вироби з кістки. Знахідки потребують додаткового ретельного опрацювання, однак уже зараз є підтвердження присутності в культурному шарі поселення Роговичі-I, окрім основного культурно-хронологічного горизонту, матеріалів ранньозалізного віку та давньоруського часу. В закладеному розкопі було також виявлено рештки людського поховання, на жаль, порушеного ще в давні часи. Картина, яку вдалося відновити в ході досліджень, вказує на руйнування давнього поховання господарською ямою більш пізньої епохи.

Шлейф газопроводу зачепив поселення Роговичі-II лише частково, в межах надзаплавної тераси, де й було проведено дослідження. Культурний шар пам'ятки містив численні матеріали принаймні п'яти горизонтів – доби бронзи, ранньозалізного віку, римського часу, слов'янського періоду та Давньої Русі. З найцікавіших знахідок варто відзначити фібулу V–VI ст.ст., бронзові підвіски, наконечник стріли, ліпний посуд ранньослов'янського часу. Було знайдено рештки будівель хутора, що існував у цьому місці наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Крім того, виявлено один давній об'єкт – виробничу споруду, пов'язану, ймовірно, з обробленням руди. Археологи виконували роботи в несприятливих умовах, оскільки попри доволі спекотну погоду постійно доводилося вичерпувати воду з розкопу. Наявність давніх споруд у культурному шарі нижче сучасного рівня ґрунтових вод учергове підтверджує теорію водної трансгресії в давні часи.

Одночасно з розкопками велися й пошукові роботи з метою виявлення та встановлення меж об'єктів, котрі можуть становити інтерес для майбутніх досліджень. Було зафіксовано лінію окопів Першої світової війни. Відомо, що влітку 1916 р. під час Брусилівського прориву в районі села Марковичі тривали бої, прямим підтвердженням яких став паперовий «медальйон смерті» солдата Австро-Угорської імперії в металевій оправі, з розграфленою таблицею угорською мовою, записи в якому можуть бути відновлені після додаткових досліджень. Поряд із ним знайдено металеві гудзики до австрійського військового мундиру та нижньої білизни, гільзи. Можливо поруч є й останки загиблих у тих давніх боях – про це достеменно розкажуть уже подальші дослідження. Принаймні завдяки археологічним розкопкам встановлено місце бою 1916 р.

«Проведені на Локачинському газовому родовищі розкопки показують, що перспективи досліджень цього регіону дуже великі. Наукові археологічні дослідження на схід від смт. Локачі до цього моменту ніколи не проводилися. Натомість відбувається активне «освоєння» цих теренів так званими «чорними археологами», які з металошукачами майже щоденно

полюють уздовж схилів у пошуках артефактів і тим самим руйнують давні пам'ятки. Існує нагальна потреба проведення суцільного археологічного обстеження долини річки Луги», – вважає О. Сілаєв (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 04.07).

\*\*\*

*Наприкінці червня 2018 р. на Черкащині – поблизу села Тальянки Тальнівського району – археологи розкопали 2 будинки трипільців, яким майже 6 тисяч років.* Про це йдеться у сюжеті телеканалу «Рось».

«Ми називаємо це «поселення-гіганти». Тут немає адміністративних будівель, немає оборонних споруд, немає ознак, що почався процес урбанізації. Навіть, навпаки, щільність забудови цих поселень-гігантів нижча, ніж щільність звичайних невеличких трипільських поселень», – розповідає старший науковий співробітник відділу археології енеоліту – бронзової доби Інституту археології НАН України, вчений секретар цього інституту кандидат історичних наук О. Корвін-Піотровський. За словами науковця, це поселення-гігант енеолітичної доби є найбільшим у світі. Нині під землею залишаються руїни близько трьох тисяч трипільських жител.

Керівник розкопок, старший науковий співробітник цього ж відділу Інституту археології НАН України кандидат історичних наук Е. Овчинников зазначає, що будинки, ймовірно, були 1,5- або 2-поверхові. Від них залишилися лише стіни. Дах не зберігся, оскільки його робили з очерету або дерева.

Призначення будівель археологи поки що не визначили. Припускається, що це могло бути комплексне житло з господарськими елементами.

Нові геомагнітні дані отримано за допомогою найкращого обладнання та завдяки спільній роботі з німецькими колегами, і вже є цікаві результати. «Ми знайшли абсолютно унікальні для того часу, для всього енеолітного світу, гончарні горни. Такі горни у світовій історії технологій з'являються лише в античний час, тобто за 2,5 тисячі років після трипільців», – говорить О. Корвін-Піотровський.

Розкопки поблизу Тальянок триватимуть кілька місяців. Археологи розберуть верхній шар стін, знімуть підлогу і копатимуть глибше, щоб знайти інші предмети побуту (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.07).

## Наука і влада

*Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 4 липня 2018 р. затвердив постанову, якою створив Національний фонд досліджень України.*

Основним завданням Фонду має стати грантова підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень, а також науково-технічних (експериментальних) розробок шляхом надання індивідуальних, колективних та інституційних грантів.

Кошти Фонду формуватимуться за рахунок коштів державного бюджету, добровільних внесків та інших коштів, не заборонених законодавством. Розмір бюджетного фінансування Фонду визначатиметься окремим рядком державного бюджету на підставі пропозицій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Фонд працюватиме за такими основними напрямками:

- безпосереднє виконання наукових досліджень та розробок;
- сприяння науковій співпраці, науковій мобільності, зокрема науковому стажуванню наукових працівників, у тому числі й за кордоном;
- розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок;
- розвиток дослідницької інфраструктури;
- підтримка проектів молодих вчених;
- популяризація науки.

Наглядова рада Фонду – Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій визначатиме його стратегію та структуру, здійснюватиме загальну координацію та контроль діяльності. Вона відповідатиме за формування умов конкурсів, вибір пріоритетів, координацію та контроль за проведенням Фондом експертизи й відбору проектів. Наглядова рада також має стати Ідентифікаційним комітетом для Наукової ради Фонду, персональний склад якої буде призначено урядом за результатами конкурсного відбору (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 05.07*).

## До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

В. Струнгар, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

### **Інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа**

У статті запропоновано інформаційно-комунікаційну модель бібліотечного представництва в соціальних медіа, яка представляє структуру елементів та функціональні взаємозв'язки між ними відповідно до мети і завдань бібліотечного представництва в

соціальних медіа, зокрема по лінії комунікації: бібліотека – бібліотека, бібліотека – користувач, користувач – користувач за посередництвом бібліотеки. А також з огляду на такі види діяльності як створення, наповнення та модерація виокремлено види контенту (бібліотечний, користувацький) та його зміст. Розроблена модель дає змогу простежити взаємозв'язок між цими елементами та їх взаємовплив, визначити напрями підвищення ефективності використання бібліотекою соціальних медіа.

*Ключові слова:* модель, бібліотека, бібліотечне представництво, соціальні медіа, соціальні мережі, модель бібліотечного представництва в соціальних медіа.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства характеризується активним використанням соціальних медіа в усіх сферах, зокрема і в бібліотечній. Відбувається активне використання соціальних медіа бібліотеками, про що свідчить як зростання кількості бібліотечних представництв в соціальних медіа, так і якості їх організації та функціонування; переорієнтація бібліотечних стратегій розвитку на користувача. В результаті чого можна стверджувати, по-перше про формування системи представлення бібліотек в соціальних медіа, акумулювання унікальної інформації в різних типах соціальних медіа – соціальних мережах, блогах, колаборативних проектах, рекомендаційних сервісах, файлообмінних спільнотах, медіа-хостингах, віртуальних світах [5], так і про активну взаємодію бібліотек і соціальних медіа.

Визначення та характеристика бібліотечного сегменту соціальних медіа, розкриття специфіки його формування і функціонування в контексті суспільного використання соціальних медіа потребує створення моделі цього процесу задля кращого розуміння роботи та планування стратегій бібліотечного представництва в соціальних медіа. Сьогодні існує значна кількість бібліотечних представництв, які не виправдовують зусилля щодо підтримки їхнього функціонування, тому важливою є розробка моделі бібліотечного представництва в соціальних медіа, визначення критеріїв його ефективності та розробка напрямів підвищення ефективності використання бібліотеками соціальних медіа.

Відповідні напрацювання мають уже місце в бібліотекознавстві. Зокрема, можна відзначити моделі бібліотеки Ю. М. Столярова [3], М. С. Слободяника [2], В. П. Леонова [1], Г. В. Шемаєвої [6] та ін.

Наприклад, Ю. М. Столяров запропонував сутнісну модель бібліотеки, представлену двома контурами: бібліотечний фонд, контингент користувачів, матеріально-технічна база, бібліотечний персонал (перший контур); другий контур – це моделі названих чотирьох елементів і бібліотеки в цілому [3].

М. С. Слободяник розглядає бібліотеку як соціально – комунікаційну інституцію, що зумовлює необхідність розробки моделі, яка має відповідати наступним вимогам: мати високий рівень абстракції, але бути схожою на оригінал; відображати ресурси і засоби комунікаційної діяльності; бути керованою; включати елементи необхідні і достатні для репрезентації бібліотеки у соціально – комунікаційному контексті [2]. На думку вченого, модель бібліотеки складається з наступних елементів: інформаційний потенціал, інформаційна діяльність, комунікаційний процес, управління, які

знаходяться між собою у відношеннях взаємозв'язку і взаємозалежності. М. С. Слободяник в елементі комунікаційний процес виділяє наступні основні комунікаційні відносини: бібліотекар – читач; бібліотекар – бібліотекар; читач – бібліотекар; читач – читач; віддалений користувач – сайт бібліотеки; читач – інтернет ресурси.

Модель «віртуальної бібліотеки» («бібліотеки реальних можливостей») В. П. Леонова включає в себе три основні компоненти: «феномен людини» (бібліотекарів та читачів); «феномен текстів» (тексти перетворюються в цифрову форму – електронні фонди; «феномен технологічної реальності» – механізми доступу до цифрових текстів та засобів забезпечення збереження електронних фондів [1].

Г. В. Шемаєва висвітлює модель публічної бібліотеки Данії, що містить чотири взаємопов'язані простори, які пов'язані із пріоритетними напрямками їхньої діяльності, а саме: з удосконаленням задоволення інформаційних потреб, наданням освітніх послуг, розвитком комунікаційної функції, створенням платформи для організації творчого процесу [6].

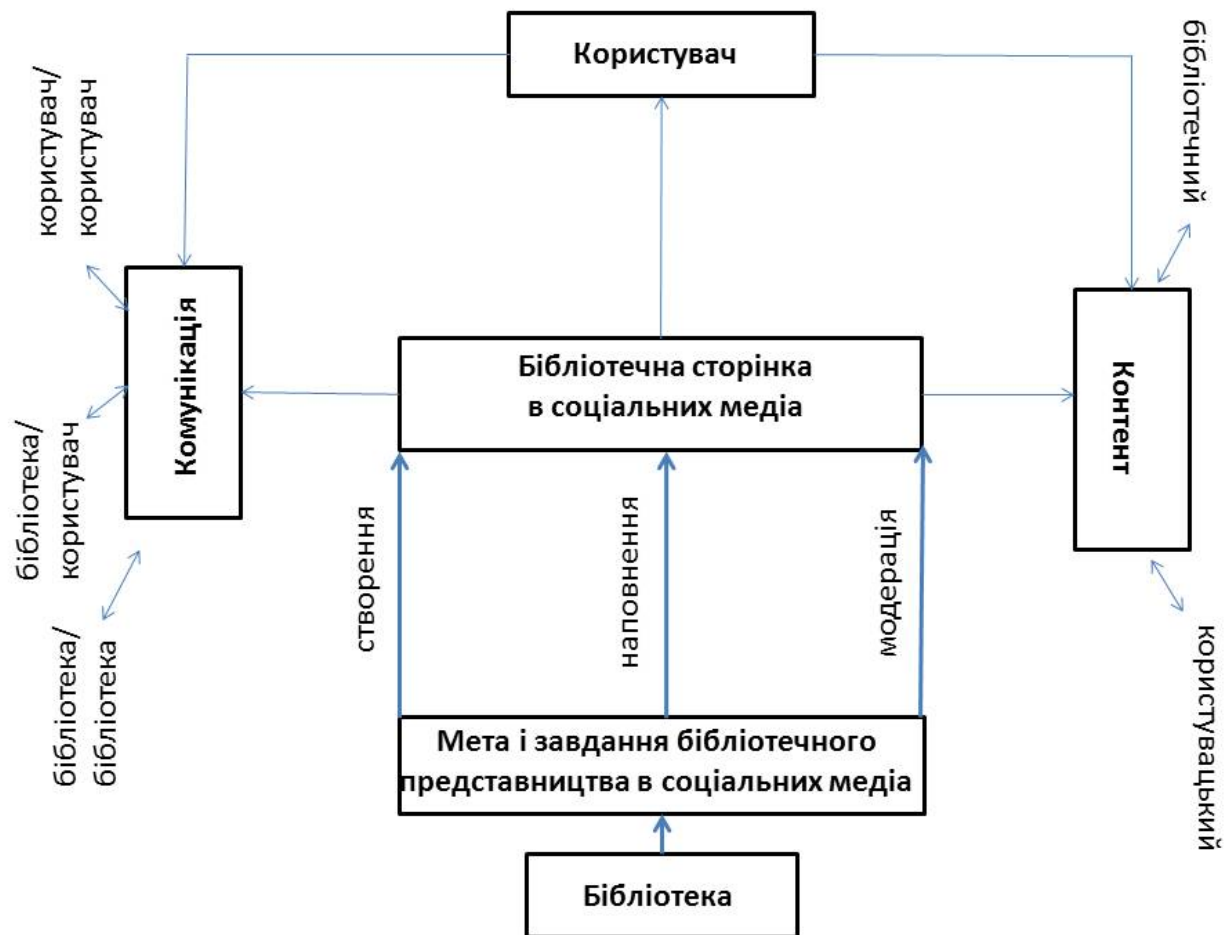
В результаті аналізу наукових публікацій отримали розвиток ідеї щодо репрезентації бібліотеки у соціально-комунікаційному контексті, представлення бібліотеки як багатофункціонального аналітичного центру, розвитку бібліотечної діяльності через посилення механізмів взаємодії та ін. Незважаючи на наявність наукових публікацій учених щодо вироблення моделей бібліотек, їхні дослідження не зосереджені на окремо взятому питанні представлення бібліотеки в соціальних медіа, зроблені наукові висновки не застосовуються ними для визначення специфіки та узагальнення напрацювань з даної проблеми. Недостатньо розробленими залишаються такі аспекти як специфіка функціонування бібліотечного представництва в соціальних медіа, визначення його ефективності, тенденції та перспективи розвитку цієї діяльності.

На нашу думку, можна говорити про затребуваність створення інформаційно-комунікаційної моделі бібліотечного представництва, що є необхідною передумовою розвитку ряду напрямів для якісних і глибоких досліджень бібліотечного представництва в сучасних соціальних комунікаціях, зокрема визначення ефективності й стратегії бібліотечного представництва в соціальних медіа.

Вирішенню поставлених завдань сприятиме використання методу моделювання для розробки інформаційно-комунікаційної моделі бібліотечного представництва в соціальних медіа.

У даному дослідженні пропонується інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа (рисунок 1). Варто наголосити на тому, що модель передбачає не тільки інформування, звичне для статичних веб-сайтів, а і безперервну комунікацію з користувачами. Адже бібліотечне представництво в соціальних медіа розглядаємо як комунікативний простір, в якому можлива реалізація різноманітних комунікативних стратегій та практик. До комунікативних практик, що

забезпечуються інтерактивним простором, можна віднести участь у колаборативних проектах, таких як краудсорсингові (Наприклад, Вікі), рекомендаційних сервісах (Букмікс, Жива Бібліотека, Імхонет), фолксономії (Flickr, Instagram, Pinterest). Важливо зробити акцент на комунікації, зважаючи на інтерактивність як конституюючу ознаку соціальних медіа.



**Рис. 1. Інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа**

Запропонована модель дає можливість простежити взаємозв'язки між її елементами, з'ясувати вплив розвитку (або його відсутності) якогось одного з них на решту і визначити напрями підвищення ефективності використання бібліотекою соціальних медіа.

Суб'єктом, що реалізовує функціонування бібліотечного представництва в соціальних медіа, є бібліотека, яка визначає мету та завдання такого представництва. Мета та завдання бібліотек у соціальних медіа можуть відрізнятися, залежно від виду, типу та підпорядкування бібліотеки. Наприклад, для наукової бібліотеки завданнями можуть виступати популяризація наукових ресурсів, допомога спільним науковим дослідженням, створення платформи для наукової комунікації тощо. Так, на сторінці бібліотечного представництва Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у соціальній

мережі Facebook (<https://www.facebook.com/nllofua/>) проходять обговорення наукових статей Центру досліджень соціальних комунікацій. Водночас, Державна бібліотека України для юнацтва (<https://www.facebook.com/4uth.gov.ua/>) у соціальній мережі Facebook повідомляє про заходи, наприклад, інтерактивні ігри за трилогіями, в результаті яких переможці можуть отримати призи. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» у соціальній мережі Facebook (<https://uk-ua.facebook.com/NaUKMA.Library>) інформує про заходи та події, серед яких варто відмітити тренінги, лекції для слухачів докторської школи та студентів магістеріуму НаУКМА, англomовні розмовні клуби та ін.

Отже, описаний елемент моделі – мета та завдання бібліотечного представництва в соціальних медіа визначає його створення, наповнення, модерацію. Тобто, відповідно до пропонованої моделі бібліотечного представництва в соціальних медіа, визначення мети та завдань бібліотекою стає поштовхом для створення чи системного розвитку бібліотечного представництва.

Що стосується третього елементу моделі – власне бібліотечної сторінки в соціальних медіа, – то з позиції соціально-комунікаційного підходу пропонуємо розглядати її як комунікативний простір для реалізації комунікативних стратегій, процесу взаємодії бібліотеки і користувача, бібліотеки і бібліотеки, користувача та користувача (за посередництва бібліотеки) та представлення контенту.

Як впливає із сказаного, комунікація за посередництвом бібліотечного представництва в соціальних медіа відбувається за такими основними векторами: «бібліотека – користувач», «бібліотека – бібліотека», «користувач – користувач». У першому випадку йдеться про інформування користувачів: інформування про заходи й події бібліотеки, висвітлення суспільно важливих подій, розкриття фондів, інформування про наповнення фондів, повідомлення про нові надходження, інформування про продукти та послуги, повідомлення про графік роботи бібліотеки, розміщення інформаційних матеріалів, що сприяють популяризації бібліотеки. Також цей вектор передбачає зворотний зв'язок з користувачами: відгуки, пропозиції, анкетування і опитування, реалізацію колаборативних проектів тощо. Зауважимо, що користувачами можуть виступати як окремі особи, так і групи. Як колективні користувачі можуть виступати інститути громадянського суспільства (ідеться про комунікацію, де бібліотека виступає партнером волонтерських ініціатив різного роду, співпрацює з громадськими об'єднаннями, територіальними громадами тощо).

Вектор «бібліотека – бібліотека» охоплює взаємодію широкого кола спеціалістів бібліотечної галузі в контексті фахової, наукової та неформальної комунікації. Ідеться, зокрема, про реалізацію корпоративних проектів різного рівня, налагодження співпраці бібліотек, професійні дискусії, підвищення кваліфікації (конференції, семінари). У широкому

розумінні зазначений вектор може охоплювати комунікацію загалом з інформаційними, культурними інституціями (інформаційними центрами, музеями, архівами).

Вектор «користувач – користувач» передбачає посередницьку функцію бібліотечного представництва в соціальній мережі для взаємодії користувачів, за якої надання інформаційних платформ і модерацію бере на себе бібліотека, виступаючи організатором неформальних груп за інтересами. Це, наприклад, обговорення новин, подій, заходів, книг, фільмів, надання рекомендацій у соціальних медіа.

Всі зазначені вектори комунікації передбачають створення і публікацію контенту. Цим терміном описуватимемо всю інформацію, яка транслюється бібліотечним представництвом в соціальних медіа. Можна виокремити первинний (інформація, створена бібліотекою) і вторинний (републікації інших джерел інформації) бібліотечний контент. За авторством публікації, окрім бібліотечного контенту, можуть бути користувацькими та колаборативними (із спільним авторством бібліотеки і користувача). Такі характеристики соціальних медіа, як гіпертекстуальність – створення гіпертексту (сукупності пов'язаних текстів і посилань); мультимедійність – використання різних знакових систем (вербальної, графічної, звукової, фото, відео, анімаційної); інтерактивність (ступінь взаємодії у соціальній мережі, полілоговість) визначають характеристики контенту бібліотечного представництва в соціальних медіа. Водночас інтерактивність, як і демократичність визначають орієнтованість бібліотечного представництва в соціальних медіа на користувача як суб'єкта комунікації.

Отже, на основі моделі бібліотечного представництва в соціальних медіа, формується система використання бібліотеками соціальних медіа – складна та впорядкована множина елементів (суб'єктів – бібліотеки, користувачів; та об'єктів – сукупності інформаційних онлайн-ресурсів), та зв'язків між ними.

Розроблена модель бібліотечного представництва в соціальних медіа дає змогу визначити напрями підвищення ефективності використання бібліотекою соціальних медіа, які передбачають:

– визначення мети та завдань бібліотечного представництва в соціальних медіа. Бібліотеці необхідно спочатку визначитись із метою бібліотечного представництва, виходячи з неї – із завданнями, вирішенням яких вона сприятиме реалізації поставленої мети. Мета бібліотечного представництва в соціальних медіа повинна бути конкретною, вимірною та досяжною. Наприклад, метою може виступати проведення рекламної кампанії; рекламування відділу; взаємодія; розширення аудиторії, нових послуг; підвищення ефективності роботи бібліотеки через дослідження аудиторії; розвиток бібліотечної спільноти; допомога науковим дослідженням; демонстрація потенціалу використання соціальних медіа для бібліотечної спільноти тощо;



– визначення аудиторії бібліотечного представництва в соціальних медіа. Бібліотечне представництво може бути орієнтованим на конкретні групи користувачів, наприклад, студентів, викладачів, які допоможуть адаптувати бібліотеці контент та спілкування; може визначити реального та потенційного користувача.

Необхідно з'ясувати, яку інформацію потребує користувач, який читає стрічку новин бібліотеки та користувач, якого необхідно залучити на сторінку. Також необхідно дослідити, які соціальні медіа популярні серед аудиторії бібліотеки для того, щоб визначити платформи для просування продуктів і послуг та спілкування з користувачами. Можна також визначити часові межі, які активно використовують користувачі бібліотечного представництва для того, щоб запланувати графік публікацій;

– передбачення фінансових ресурсів для створення та підтримки бібліотечного представництва в соціальних медіа. У бюджет бібліотеки повинні закладатись кошти на закупку техніки, програмного забезпечення, оплати хостингу; просування ресурсів у мережі Інтернет; залучення фахівців для створення ресурсів, контенту; розробки дизайну, інформаційної архітектури ресурсів; відстеження дотримання вимог авторського права; підвищення кваліфікації фахівців;

– оцінка витрат часу для створення та підтримки бібліотечного представництва в соціальних медіа: створення ресурсу, наповнення контентом, адміністрування ресурсів. Облік робочого часу потребує визначення відповідних завдань у посадовій інструкції фахівця, який відповідає за соціальні медіа; та у нормах робочого часу;

– визначення технологічних ресурсів задля створення та підтримки бібліотечного представництва в соціальних медіа: техніки, програмного забезпечення, запровадження нових технологій;

– вироблення професійних навичок для створення та підтримки бібліотечного представництва в соціальних медіа. Професійні навички можуть включати планування роботи бібліотеки в соціальних медіа, контент-менеджмент, програмування, створення дизайну, написання контенту, формування політики бібліотечного представництва в соціальних медіа, технічне управління, просування соціальних медіа, оцінку ефективності бібліотечного представництва, дотримання вимог авторського права. Задля ефективного функціонування бібліотечного представництва в соціальних медіа, необхідно, щоб були визначені три напрямки діяльності – це технічна робота, контент-менеджмент, юридична робота;

– вироблення контенту бібліотечного представництва в соціальних медіа. Це один із найголовніших етапів формування бібліотечного представництва, так як контент – це основа ефективного просування бібліотеки в соціальних медіа. Загалом можна виділити два підходи до подачі публікацій бібліотекою в соціальні медіа: системний і спорадичний. У першому випадку бібліотека може подавати публікації календарно (за планом) чи надавати перевагу маркетинговій структурі інформувань –

висвітлення подій у системі анонс – реліз – постреліз. Спорадичний – представлення публікацій бібліотекою час від часу, нерегулярно і випадково [4]. Також необхідно комбінувати різні типи контенту – візуальний, відео та аудіо-контент. Важливо підтримувати спілкування, дискусії, конкурси, цікавитись думкою користувачів.

Бібліотеці необхідно визначити якому контенту вона надає перевагу. Можна створити контент-план, тобто перерахувати контент, який бібліотека буде публікувати через соціальні медіа; та визначити чи очікується реакція від користувачів на дописи бібліотечного представництва;

– забезпечення комунікації за векторами: «бібліотека – бібліотека», «бібліотека – користувач», «користувач – користувач». Соціальні мережі можуть виступати простором для спілкування, так як конститууючою їх ознакою є комунікація. Бібліотеці треба визначитись, як вона буде неформально спілкуватись з аудиторією. Необхідно за допомогою бібліотечного представництва ставити запитання, спілкуватись та писати коментарі. Можна запитати аудиторію якої вона думки про бібліотеку, ресурси бібліотеки тощо. Бібліотечному представництву потрібно залишатись активним та відповідати на коментарі для залучення користувачів і зворотного зв'язку з ними;

– визначення ефективності бібліотечного представництва в соціальних медіа. Бібліотеці необхідно відповісти на запитання, що вона хоче отримати в результаті створення та роботи бібліотечного представництва в соціальних медіа та як вона дізнається, що вона отримала те, що хоче. Визначаючи ефективність бібліотечного представництва, бібліотека може використовувати ручний моніторинг задля визначення певних показників, які важливі для бібліотеки або ж скористатись автоматичним моніторингом самих соціальних мереж та інших сервісів. Визначення ефективності бібліотечного представництва повинно проводитись кожні півроку задля оцінювання роботи бібліотеки та внесення певних корективів.

При цьому, необхідно зазначити, що модель бібліотечного представництва в соціальних медіа враховує створення відповідної матеріально-технічної бази, а саме – бібліотечної комп'ютеризації й інтернетизації бібліотечної діяльності.

Створення, наповнення, модерацію бібліотечного представництва та визначення його ефективності організують саме бібліотечні фахівці. Тільки за умов трансформації бібліотечного фахівця стає можливим розвиток бібліотечного представництва, який сьогодні потребує користувач.

Отже, задля формування, наповнення ефективного функціонування бібліотечного представництва в соціальних медіа бібліотеки повинні визначити мету та завдання; бібліотечні фахівці мають володіти спеціальними знаннями, необхідними для роботи із соціальними медіа, адже формування та наповнення бібліотечного контенту потребує відповідних професійних навичок; користувачі повинні брати участь у формуванні бібліотечного контенту.

Запропонована автором модель бібліотечного представництва в соціальних медіа може змінюватись у зв'язку із активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та мати широке обговорення.

Отже, використання соціальних медіа в бібліотечній діяльності є перспективним напрямом діяльності бібліотеки, який інтенсивно розвивається у зв'язку із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Задля впорядкування роботи бібліотечних представництв в соціальних медіа необхідно розробляти політику та стратегію бібліотечного представництва. Створена автором інформаційно-комунікаційна модель бібліотечного представництва в соціальних медіа покликана сприяти розвитку бібліотечної діяльності в інтерактивному медіа-середовищі.

### **Література**

1. *Леонов В. П.* Пространство библиотеки: Библиотечная симфония / В. П. Леонов. – М. : Наука, 2003. – 123 с.
2. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Bdil/2009\\_4/2.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/2.pdf). – Назва з екрана.
3. *Столяров Ю. Н.* Двухконтурная системная модель библиотеки [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1114/Doc68.HTML>. – Загл. с экрана.
4. *Струнгар В. В.* Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз / В. Струнгар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 329–344.
5. *Струнгар В. В.* До питання класифікації соціальних медіа / В. В. Струнгар // Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: матеріали Міжнародної наукової конференції (15 травня 2018 р., м. Київ). – Київ: КНУКіМ, 2018. – С. 53–57.
6. *Шемаєва Г. В.* Модель публічної бібліотеки в сучасній системі соціальних комунікацій / Г. В. Шемаєва // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 8. – С. 12–16.

### **До уваги держслужбовця**

Л. Мацкевич, зав. сектору НБУВ

***Біобібліографічні покажчики у фондах  
відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ :  
нові надходження у 2018 році***

**1. Вакуленко Іван Семенович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1968–2016 рр. / Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т тваринництва ; [уклад.: В. В. Кунець та ін. ; наук. ред. Є. В. Руденко ; авт. вступ. ст. Є. В. Руденко ; пер. з англ. В. О. Даншин]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків, 2017. – 65, [16] с. : фот. – (Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України в бібліографії, архівних та літературних джерелах ; кн. 18) ; (Наукові здобутки вчених Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України в бібліографії, архівних та літературних джерелах).**

У виданні, присвяченому 80-річчю від дня народження подано основні дати життя і діяльності доктора сільськогосподарських наук І. С. Вакуленка. За період наукової діяльності ученим підготовлено близько 200 наукових праць, з них 3 монографії, 8 довідників, 30 методичних рекомендацій, патентів, 3 авторських свідоцтва, розроблено і впроваджено 15 технологій і селекційних програм, 15 ДСТУ. Ученим розроблено положення щодо атестації звірівничих і кролівничих господарств з наданням їм племінного статусу, інструкції по бонітуванню хутрових звірів і кролів, форми племінного обліку.

Івана Семеновича за самовіддану працю в ім'я науки нагороджено почесною відзнакою «Знаком Пошани» та численими грамотами.

Науково-допоміжний апарат представлено предметно-тематичним та іменним покажчиками.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва817374*

*Шифр зберігання ВДБО: д В15*

**2. Юрій Васильович Головач : бібліогр. покажч. / НАН України, Ін-т фізики конденс. систем ; [упоряд.: М. Б. Красницька, О. Л. Іванків ; відп. ред.: І. М. Мриглод, О. Л. Іванків ; авт. вступ. ст. І. М. Мриглод, О. Л. Іванків]. – Львів, 2017. – 68 с. – (Бібліографія українських вчених).**

Пропоноване видання подає інформацію про відомого українського вченого у галузі теоретичної фізики, представника сучасної Львівської наукової школи статистичної фізики, популяризатора науки, доктора фізико-математичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Юрія Васильовича Головача.

Бібліографія включає понад 400 назв публікацій, які висвітлюють основні напрями наукових досліджень Ю. Головача – теорію фазових переходів і критичних явищ, фізику полімерних макромолекул, статистичну фізику складних систем нефізичної природи.

Покажчик подає у хронологічному порядку перелік наукових праць вченого, а також містить алфавітний покажчик співавторів.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва816684*

*Шифр зберігання ВДБО: д Г-61*

**3. Лідія Платонівна Дєполович (1869–1943) : біобібліогр. покажч. / Куликів. осередок Чернігів. обл. орг. Нац. спілки красзнавців України ; [уклад. і вступ. ст.: Н. М. Халімон, С. М. Спугай ; наук. ред. О. Б. Коваленко]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2017. – 31 с. – (Відомі особистості Куликівщини ; вип. 1).**

Видання присвячене Лідії Платонівні Дєполович – педагогу і методисту початкової освіти, автору букварів, які видавалися упродовж 1926–1956 рр. Наукова спадщина Л. П. Дєполович обґрунтовує її внесок у розвиток шкільної науки, є джерелом вивчення педагогічних ідей, з'ясування засад педагогічної діяльності. У 30–60-х рр. ХХ ст. підручники Л. Дєполович були найпопулярніші в Україні. Їх наклад сягав до 1 000 000 примірників на рік. За букварями Лідії Платонівни навчилося читати не одне покоління українських школярів.

Покажчик складається з двох основних розділів. До першого – включено бібліографічні описи підручників та методичних посібників педагога. У другому розділі подано описи рецензій на праці Л. П. Дєполович та згадки про неї у монографіях, збірниках, періодичних та продовжуваних виданнях, що вийшли друком як в Україні так і за її межами.

Довідковий апарат складається з іменного та географічного покажчиків і таблиці накладів видань Л. П. Дєполович.

**4. Віталій Григорович Дончик / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка ; авт. вступ. ст. Д. І. Дроздовський ; уклад.: Л. П. Сокіл, Т. В. Посудневська. – 2-ге вид, перероб. і допов. – Київ : Академперіодика, 2017. – 100 с. : 11 с. іл. , фот. – (Біобібліографія вчених України).**

У другому, доповненому виданні висвітлено основні етапи життя, наукової та громадської діяльності видатного українського вченого у галузі літературознавства, заслуженого діяча науки і техніки України Віталія Григоровича Дончика.

В. Г. Дончик – лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, республіканської – у галузі літературно-мистецької критики ім. О. Білецького, премії ім. І. Франка НАН України а також – член редколегії Української літературної енциклопедії, журналів «Слово і Час», «Дивослово», «Науковий світ» та ін.

В українському літературознавстві В. Дончик – найпопулярніший історик літератури. Його наукове життя стало частиною історії вітчизняної науки. Вчений пройшов шлях від аспіранта Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка до академіка, головного наукового співробітника відділу української літератури ХХ століття, дійсного члена (академіка) Національної академії наук України.

Покажчик містить розділи: «Короткий біографічний нарис», «Основні дати життя та діяльності В. Г. Дончика», «Література про життя та діяльність В. Г. Дончика», «Хронологічний покажчик друкованих праць»,

«Дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата / доктора наук, виконані під керівництвом / за науковою консультацією В. Г. Дончика», «В. Г. Дончик – редактор та упорядник видань».

*Шифр зберігання НБУВ: Ва812014*

*Шифр зберігання ВДБО: д Д67*

**5. Захаренко Олександр Антонович (1937–2002 рр.) : біобібліогр. покажч. (до 80-річчя від дня народж.) / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Навч.-наук. ін-т пед. освіти, соц. роботи і мистецтва, Наук. б-ка ім. Михайла Максимовича, Черкас. обл. ком. профспілки працівників освіти і науки України ; [уклад.: С. О. Захаренко, В. О. Кіреєва, Л. І. Прокопенко]. – Вид. 3-тє, допов. і випр. – Черкаси, 2017. – 111, [8] с. : фот.**

Видання присвячене видатному українському педагогу, директору Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, академіку НАПН України, Народному вчителю Олександру Антоновичу Захаренку.

О. А. Захаренко – мислитель, учений, новатор, який вніс значний вклад у розвиток вітчизняної педагогіки і як педагог-практик залишив після себе класичну теоретико-педагогічну спадщину, яка перевищує 600 публікацій.

Покажчик включає нарис про життєвий та творчий шлях видатного педагога, хронологічні покажчики друкованих та рукописних праць О. А. Захаренка. Довідково-пошуковий апарат містить алфавітний покажчик авторів та список умовних скорочень.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва814931*

*Шифр зберігання ВДБО: д З-38*

**6. Михайло Івасюк (1917–1995) : біобібліогр. покажч. / Упр. культури Чернів. облдержадмін., Чернів. обл. універс. наук. б-ка ім. Михайла Івасюка, Чернів. обл. меморіал. музей Володимира Івасюка ; [уклад.: О. Гаврилюк, І. Рудько ; ред. М. Довгань]. – 2-ге вид., допов. та перероб. – Чернівці : Букрек, 2017. – 158 с. : фот. – (Науковці Буковини).**

Видання присвячене 100-річчю від дня народження Михайла Івасюка – талановитого письменника-прозаїка і поета, чиї твори збагатили українську літературу. Книга знайомить з творчою спадщиною митця: науково-популярними, публіцистичними, художніми творами, науковими працями, а також публікаціями про життєвий і творчий шлях письменника та вшанування його пам'яті на Буковинській землі.

Бібліографічна частина покажчика складається з двох розділів: «Слово про Михайла Івасюка», «Поетичний спадок прозаїка, науковця і фольклориста».

Покажчик структурований за чотирма основними розділами. Перший – «Праці Михайла Івасюка» містить прозові твори (романи, повісті, новели, п'єси), поетичні твори та пісні на слова М. Івасюка, його переклади і

публіцистика (передмови, статті, нариси), фольклор (прислів'я, казки, легенди). Другий розділ «Життя і творчість Михайла Івасюка» включає: «Життєпис письменника» (зустрічі, інтерв'ю); «Фольклористична діяльність»; «Родина Івасюків»; «Спогади про Михайла Івасюка», «Вшанування пам'яті Михайла Івасюка»; «Творчість Михайла Івасюка», де вміщено інформацію про нагородження письменника грамотами Президії Верховної Ради України, статті з довідкових джерел та періодичних видань про митця. Окремим підпунктом виділено «Мовостиль творів Михайла Івасюка».

Третій розділ «Бібліографія» містить підрозділ «Метабібліографія», четвертий – «Вебліографія» з бібліографічними описами електронних ресурсів.

Видання охоплює літературу за 1949–2017 рр., має понад 1120 бібліографічних записів, згрупованих за відповідними розділами.

Допоміжний апарат покажчика складають: іменний покажчик, перелік псевдонімів Михайла Івасюка та список використаних видань.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва817964*

*Шифр зберігання ВДБО: д І-23*

**7. Леонід Володимирович Ільїн : біобібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Б-ка ; [уклад. І. П. Сидорук]. – Луцьк : Терен, 2017. – 151 с. : фот. – (Біобібліографія вчених СНУ ім. Лесі Українки). – Дод. тит. арк. англ.**

Видання присвячене доктору географічних наук, професору, завідувачу кафедрою туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, відміннику освіти України – Леоніду Володимировичу Ільїну.

Покажчик містить біографічний нарис, хронологічний покажчик наукових праць, перелік дисертацій, захищених під керівництвом науковця, розділи про редагування та рецензування, науково-експертну й педагогічну діяльність.

Багаторічна науково-педагогічна діяльність Л. В. Ільїна відзначена почесними грамотами та подяками Міністерства освіти і науки України.

Науково-допоміжний апарат включає іменний покажчик співавторів та алфавітний покажчик назв праць науковця.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва810657*

*Шифр зберігання ВДБО: д І-46*

**8. Козаченко Михайло Романович : до 80-річчя від дня народж. / Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва ; [уклад.: В. П. Петренкова, В. М. Ожерельєва]. – Харків : Стиль-Іздат, 2017. – 69 с. : фот. – (Учені Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН ; кн. 11). – Бібліогр.: с. 38–68.**

Пропоноване видання відображає основні етапи життя, науково-дослідницької, педагогічної та громадської діяльності М. Р. Козаченка – доктора сільськогосподарських наук, професора, заслуженого працівника сільського господарства, видатного вченого у галузі селекції та генетики сільськогосподарських культур.

Науковий доробок вченого становить 300 наукових праць, з яких 10 опубліковано у зарубіжних виданнях. М. Р. Козаченка нагороджено більш ніж 40 грамотами та відзнаками, зокрема срібною медаллю «Лауреат ВДНХ», ювілейною медаллю ім. М. І. Вавилова.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва816191*

*Шифр зберігання ВНБІ: д К59*

**9. Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Л. І. Самчук та ін. ; вступ. ст. Л. І. Ткаченко; наук. ред. Л. Д. Березівська]. – 4-е вид., допов. – Київ : Знання України, 2017. – 319 с. : табл. – (Академіки НАПН України ; вип. 28).**

Видання присвячено президенту НАПН України, заслуженому діячу науки і техніки України, академіку НАН України, доктору філософських наук, професору, президенту товариства «Знання» України Василю Григоровичу Кременю. Посібник є четвертим доповненим виданням біобібліографічних покажчиків, присвячених В. Г. Кременю.

Науковий доробок вченого складає 1280 друкованих праць за 27 років (1990–2016). Це – монографії, навчально-методичні посібники, підручники, довідкові видання, статті з наукових збірників матеріалів наукових конференцій, публікації з періодичних видань, електронні ресурси.

Науково-допоміжний апарат містить: іменний покажчик; абетковий покажчик назв праць В. Г. Кременя та робіт за його редакцією; абетковий покажчик назв міжнародних і всеукраїнських з'їздів, конференцій, семінарів, круглих столів та інших заходів, за участю вченого. У додатку вміщено список скорочень та інформацію про міжнародні угоди у галузі освіти та науки, підписані Василем Григоровичем Кременем на посаді міністра освіти і науки України або ж підготовлені під його керівництвом.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва812930*

*Шифр зберігання ВНБІ: д К79*

**10. Кругляк Андрій Петрович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1970–2017 рр. / Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т розведення і генетики тварин ім. М. В. Зубця ; [уклад.: В. І. Фасоля, Н. М. Кузєбна ; наук. ред. І. С. Бородай]. – Чубинське, 2017. – 86 с. : фот.**

У виданні, присвяченому 75-річчю від дня народження Андрія Петровича Кругляка – відомого вченого у галузі відтворення, селекції та розведення сільськогосподарських тварин, відображено основні етапи життя,



зокрема наукова, дослідницька, науково-виробнича та організаційна діяльність.

Науковий доробок вченого налічує понад 337 публікацій, серед яких монографії, програми з питань виведення нових порід і типів сільськогосподарських тварин, відтворення та збереження генофонду порід, а також каталоги, статті у збірниках і періодичних виданнях, тези доповідей, авторські свідоцтва та патенти.

Науково-допоміжний апарат включає предметно-тематичний та іменний покажчики.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва815401*

*Шифр зберігання ВНБІ: д К84*

**11. Образцов Василь Парменович – видатний лікар-науковець світового рівня : біобібліогр. покажч. / Нац. наук. мед. б-ка України ; [уклад.: Н. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова; ред. Н. М. Бортнік]. – Київ, 2017. – 105 с. : фот.**

Василь Парменович Образцов – доктор медицини, професор, видатний клініцист, засновник Київської терапевтичної школи, завідувач кафедр спеціальної патології і терапії та факультетської терапевтичної клініки Університету Св. Володимира. Розробив нові методи клінічного обстеження хворого, першим у світі (разом зі своїм учнем М. Д. Стражеском) описав клінічну картину інфаркту міокарда та обґрунтував можливість його прижиттєвого розпізнавання.

Науковий доробок вченого – 94 друковані праці: монографії, наукові статті, доповіді, повідомлення про хворих на засіданнях медичних товариств, передмови тощо. Публікації вченого-медика німецькою мовою представлені на сторінках покажчика у розділі «Наукова та громадська діяльність В. П. Образцова».

Покажчик включає такі розділи: «Основні дати життя та діяльності В. П. Образцова», «Хронологічний покажчик праць В. П. Образцова», «Наукова та громадська діяльність В. П. Образцова», «Література про життя та діяльність В. П. Образцова», «Штрихи до портрету В. П. Образцова», «Увічнення пам'яті В. П. Образцова», «Видання, присвячені пам'яті В. П. Образцова», «Алфавітний покажчик праць В. П. Образцова», «Фотогалерея».

*Шифр зберігання НБУВ: Ва811288*

*Шифр зберігання ВДБО: д О-23*

**12. Петько Людмила Василівна (до 60-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності) : біобібліогр. покажч. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ф-т інозем. філології, Каф. англ. філології ; [упоряд. Н. І. Тарасова ; бібліогр. ред.: Г. І. Шаленко, О. Л. Хархун]. – Київ : Талком, 2017. – 89 с. : фот. – (Вчені НПУ ім. М. П. Драгоманова).**

Показчик присвячено кандидату педагогічних наук, доценту кафедри англійської філології факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Людмилі Василівні Петько.

Коло наукових інтересів Л. В. Петько охоплює сучасні порівняльно-педагогічні та міждисциплінарні дослідження з вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах, виявлення та розвиток талановитої молоді.

Людмила Василівна автор понад 360 наукових праць, 77 навчальних посібників з англійської, німецької та французької мови (44 посібникам надано гриф МОН України), 17 методичних рекомендацій, низки наукових статей і тез доповідей.

Показчик містить біографічний нарис науковця, хронологічний показчик друкованих праць, перелік доповідей на конференціях, іменний показчик.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва816807*

*Шифр зберігання ВДБО: д П-31*

**13. Тетяна Олексіївна Пріхна : біобібліографія / НАН України, Ін-т надтверд. матеріалів ім. В. М. Бакуля ; [відп. ред. В. З. Туркевич ; уклад. Н. І. Колодніцька ; авт. вступ. ст. В. М. Колодніцький]. – Київ : Рута, 2017. – 204 с. – (Біобібліографія вчених України).**

Показчик присвячено Тетяні Олексіївні Пріхні – відомому вченому у галузі фізико-хімічного матеріалознавства високотемпературних надпровідних матеріалів, МАХ-фаз, боридів, карбідів та нітридів, доктору технічних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України.

Основні наукові здобутки Т. О. Пріхни пов'язані з розробкою нових неорганічних матеріалів (масивних, плівкових, монокристалічних), що мають необхідний комплекс характеристик, а також з пошуком нових областей їх ефективного застосування. Матеріали розробляються на основі теоретичних розрахунків та експериментальних досліджень, спрямованих на встановлення закономірностей між умовами виготовлення, структурою і властивостями.

Т. О. Пріхна нагороджена Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2008 р.), її науково-педагогічна діяльність відзначена золотою медаллю «Ушинський К. Д.» (2011 р.). Вона також кавалер ордена «Княгині Ольги» III ступеня (2012 р.), переможниця міського конкурсу «Киянка 2014» у номінації «Жінка в науці».

Науково-допоміжний апарат включає хронологічний, іменний показчики, алфавітний показчик виданих праць та показчик патентних документів.

*Шифр зберігання НБУВ: Ао274337*

*Шифр зберігання ВДБО: д П78*

**14. Георгій Сергійович Ратушняк : біобібліогр. показч. до 70-річчя від дня народж. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Наук.-техн. б-ка ; [уклад.:**

**О. Г. Ратушняк, О. Г. Лялюк, Л. Д. Андронік]. – Вінниця, 2017. – 75, [1] с. : фот. – (Вчені нашого університету / Вінниц. нац. техн. ун-т).**

Показчик підготовлено з нагоди 70-річчя від дня народження академіка Академії будівництва України, Заслуженого працівника освіти України, Відмінника освіти України, кандидата технічних наук, професора, декана факультету будівництва, теплоенергетики та газопостачання Вінницького національного технічного університету Георгія Сергійовича Ратушняка.

У виданні подано основний науковий доробок вченого: понад 400 наукових праць, 8 монографій, 29 навчальних посібників, статті у наукових збірниках і журналах, депоновані рукописи, 80 авторських свідоцтв та патентів. Представлені матеріали висвітлюють його багаторічну науково-педагогічну, винахідницьку та громадську діяльність.

Видання містить світлини з сімейного архіву Г. С. Ратушняка.

Допоміжний апарат включає іменний показчик.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва816644*

*Шифр зберігання ВДБО: д Р25*

**15. Валерій Володимирович Тіщенко : біобібліогр. показч. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Наук. б-ка ; [уклад. С. І. Єленич ; наук. ред.: С. В. Ківалов, Г. О. Ульянова, М. М. Солодухіна]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Одеса : Юрид. літ., 2017. – 90 с. – (Вчені національного університету «Одеська юридична академія» ; вип. 26).**

Показчик підготовлено з нагоди 70-річчя від дня народження академіка Академії будівництва України, Заслуженого працівника освіти України, Відмінника освіти України, кандидата технічних наук, професора, декана факультету будівництва, теплоенергетики та газопостачання Вінницького національного технічного університету Георгія Сергійовича Ратушняка.

У виданні подано основний науковий доробок вченого: понад 400 наукових праць, 8 монографій, 29 навчальних посібників, статті у наукових збірниках і журналах, депоновані рукописи, 80 авторських свідоцтв та патентів. Представлені матеріали висвітлюють його багаторічну науково-педагогічну, винахідницьку та громадську діяльність.

Видання містить світлини з сімейного архіву Г. С. Ратушняка.

Допоміжний апарат включає іменний показчик.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва815918*

*Шифр зберігання ВДБО: д Т47*

**16. Ткач Микола Михайлович : бібліогр. показч. : до 75-річчя від дня народження / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка ; [уклад.: О. О. Скаченко, О. Ф. Омеляненко-Набіуліна ; редкол.: М. М. Поплавський та ін.]. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2017. – 208 с. : фото. кольор. – (Вчені КНУКіМ ; вип. 4).**

У покажчику подано інформацію про наукову, педагогічну, просвітницьку, етнологічну діяльність українського поета, етнолога, кандидата історичних наук, професора Ткача Миколи Михайловича. Науковий доробок митця налічує понад 787 найменувань, серед яких поетичні збірки, фольклорно-етнологічні та наукові праці, збірки українських народних пісень, статті та публікації у періодичних виданнях.

Покажчик включає такі розділи: «Микола Ткач: поет і етнолог», «Друковані праці», «Редакційна діяльність», «Бібліографія про життя та наукову діяльність Миколи Ткача», «Вибрані рецензії та відгуки на книги Миколи Ткача», «Культурницькі проекти Миколи Ткача». Науково-допоміжний апарат містить: «Алфавітний покажчик назв окремих видань», «Іменний покажчик», «Список періодичних видань».

*Шифр зберігання НБУВ: Со34947*

*Шифр зберігання ВДБО: д Т48*

**17. Українець Алла Миколаївна: етнограф, краєзнавець, музейний фахівець : до 60-річного ювілею від дня народж. : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; [уклад.: Н. М. Кожан ; наук. ред. О. Л. Промська ; ред. З. М. Тирак]. – Рівне : О. Зень [вид.], 2017. – 167 с. : фот. – (Дослідники Рівненського краю).**

Видання присвячене відомій на Рівненщині та в Україні дослідниці, етнографу, краєзнавцю, просвітянину, завідувачці відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею, заслуженому працівнику культури України Аллі Миколаївні Українець. Основними напрямками наукових досліджень Алли Миколаївни є краєзнавство Волині та Полісся, народні промисли та ремесла, народне вбрання мешканців Рівненщини.

У покажчику відображено матеріали про життєвий та творчий шлях вченого, бібліографічні відомості про наукові праці: монографії, статті із наукових збірників, матеріалів конференцій, періодичних видань за 1989–2017 рр.; відомості про літературу, присвячену Аллі Миколаївні. Особливістю покажчика є представлені у четвертому розділі повні тексти наукових праць А. М. Українець, які були опубліковані у збірниках.

Допоміжний апарат видання містить іменний покажчик, алфавітний покажчик назв праць А. М. Українець, алфавітний покажчик редагованих та упорядкованих нею видань.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва816922*

*Шифр зберігання ВДБО: д У45*

**18. Професор Уткін Олександр Іванович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1971–2017 рр. / Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. с.-г. б-ка ; [уклад.: В. А. Вергунов та ін. ; наук. ред. В. А. Вергунов]. – Київ : АртЕк, 2017. – 194 с. : фот. – (Бібліографія діячів науки, освіти, культури України ; кн. 3).**

У книзі відображено основні напрями науково-дослідної та педагогічної діяльності відомого вченого у галузі військової історії, історії української діаспори, національної безпеки, релігієзнавства, аграрної науки та освіти, доктора історичних наук, професора, академіка Української академії наук і Аерокосмічної академії України Олександра Івановича Уткіна.

Науковий доробок вченого налічує 237 праць, які присвячені питанням з історії українського козацтва, історії релігії і церкви, гендерної політики, культури, аграрної історії, науки та освіти в Україні тощо. Усього ним підготовлено 460 наукових та науково-методичних праць: монографії, підручники, брошури, статті. Окремий розділ «З наукової спадщини», в якому представлено кілька статей, що відображають основні напрями його досліджень: військова історія, українська міграція, розбудова Збройних Сил України.

«Хронологічний покажчик публікацій» включає бібліографічні відомості про монографії, навчальні посібники, статті з енциклопедій, довідників, наукових збірників та збірників наукових праць ВНЗ, періодичних, продовжуваних видань, матеріалів наукових конференцій за 1971–2015 рр., видані в Україні. До видання також включено матеріали з газет та використаних електронних ресурсів.

За вклад в історичну науку О. І. Уткін має багато нагород, зокрема «Золоту медаль Платона», «Почесну Грамоту Верховної Ради України». Відзначений радянськими, українськими, церковними і козацькими нагородами. Книга доповнена світлинами з життя ювіляра.

Допоміжний апарат включає предметно-тематичний та іменний покажчики.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва818350*

*Шифр зберігання ВДБО: д У84*

**19. Шлях до успіху Олександри Янкович : біобібліогр. покажч. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, Наук. б-ка ; [уклад. Н. І. Пельо]. – Тернопіль : ТНПУ, 2017. – 79 с. : іл., фот. – (Бібліографія вчених ТНПУ ім. Володимира Гнатюка).**

У покажчику представлено бібліографію праць Олександри Іванівни Янкович, що були надруковані упродовж науково-педагогічної діяльності доктора педагогічних наук, професора, завідувачки кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Зокрема, монографії, підручники з історії української та зарубіжної школи і педагогіки, розвитку освітніх технологій, соціальної педагогіки та соціальної роботи, наукові та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми, статті у періодичних виданнях і наукових збірниках; виступи на науково-практичних конференціях, депоновані видання, що надруковані в Україні та за кордоном. Також включено публікації із періодичних та

науково-популярних краєзнавчих видань, що доповнюють інформацію про життя та діяльність Олександри Іванівни.

Допоміжний апарат включає іменний покажчик та покажчик назв публікацій.

*Шифр зберігання НБУВ: Ва815794*

*Шифр зберігання ВДБО: д Я62*